AFET İNAN

Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri

Piri Reis'in

Hayatı ve Eserleri

AFET İNAN

TÜRK TARİH KURUMU

3. Baskı

Birinci Baskı:	1974
İkinci Baskı:	1983
Üçüncü Baskı:	1987
Dördüncü Baskı:	1992
Beşinci Baskı:	2008
Altıncı Baskı:	2018

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VII. Dizi - Sayı: 69[6]

PİRÎ REİS'İN HAYATI VE ESERLERİ

AMERİKA'NIN EN ESKİ HARİTALARI

A. Afet İNAN

7. Baskı

ANKARA, 2020

İnan, Ayşe Âfet, 1908-1985
Pirî Reis'in hayatı ve eserleri Amerika'nın en eski haritaları / A. Afet İnan. — 7. baskı. — Ankara : Türk Tarih Kurumu, 2020.

xv, 117 s., lx s., [22] s. resim, harita, tıpkıbasım : resim (kimi renkli), minyatür, çizim, harita (kimi renkli), tıpkıbasım ; 24 cm. — (AKDTYK Türk Tarih Kurumu yayınları ; VII. Dizi-Sayı: 69[6])

Bibliyografya ve indeks var.
ISBN 978 - 975 - 16 - 0443 - 9

1. Piri Reis, 1470-1554 _ Biyografiler. 2. Piri Reis, 1470-1554 _ Haritalar. 3. Osmanlı İmparatorluğu _ Denizcilik _ Tarih. I. E.a. II. E.a. Amerika'nın en eski haritaları. III. Dizi.

910.92

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu'nun 19.02.2020 tarihli ve 793/32 sayılı kararı gereği 3.000 adet basılmıştır.

ISBN: 978-975-16-0443-9

Baskı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu No: 7
35410 Gaziemir/İzmir
Tel: (0232) 274 22 15
Kasım 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Türk tarihini öğrenir ve öğretirken daima kendi kendime sorum şu olmuştur: Medeniyet tarihinde fert ve milletçe eserlerimiz nelerdir? Bu eserleri yapanları yeteri kadar tanıyor ve dünyaya tanıtabiliyor muyuz? Şüphe yok ki siyasî ve askerî sahalardaki değerlerimize karşı daha hakşinas davranılmıştır. Fakat mesela, ordularımızın Viyana kapılarına dayandığı zaman ve fethedilen yerleri yüzlerce yıl idare ederken, o kuvvetlerin, zamanının en ileri vasıtalarına mâlik ve her türlü medenî teşkilât içinde oldukları çoğunlukla dikkate alınmamıştır. Halbuki milletlerin hayatında her türlü bilgi ve tekniğe dayanan eserler daima esas olmamış mıdır?

İşte bu fikre uyarak, bugün Türk milletinin iftihar edeceği ve medeniyet tarihi için eser veren bir ilim adamımızı, Pirî Reis'i hep beraber analım.

Bu vesile ile geçmişin bazı yıllarında bir seyahate çıkmak isteyenler lütfen benimle beraber şu durak yerlerine uğrayabilirler mi?

İlk durak tarihimiz, yarım yüzyıl önceki Türkiye'dir. Bu devir İstiklâl Savaşımızın sona erdiği ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin M. Kemal Atatürk tarafından kurulduğu zamandır (1923).

Yeni Türk devleti, altı asırlık Osmanlı İmparatorluğunun (1299–1920) son yüzyıllarda parçalanan ve 1918'den sonra devlet olarak inkıraz bulan, Türkiye sınırları içinde varlığını koruyan bir milletin egemenliğidir.

Türkiye Cumhuriyeti devrinde eskiden kalan Türk medeniyet eserlerine önem verilmiş, müzeler kurulmuş ve bugün de Türkiye'nin her bölgesinde kurulmaktadır. İkinci durak tarihimiz 1929 yılıdır. İstanbul'un Sarayburnu denilen en güzel yerinde Osmanlı padişah-

larının Topkapı binaları bu amaçla düzenlenmektedir. Millî Müzeler müdürü Halil Ethem Eldem, coğrafya ilminin o zamana kadar tanımadığı bir harita bulmuştur (9.1.1929). En eski bir Amerika haritasının bulunmuş olduğu haberini alan Cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk büyük ilgi göstermiş, haritayı getirterek bunun olduğu gibi yayınlanmasını ve üzerinde ilmî incelemeler yapılmasını emretmiştir.

Bu eseri Atatürk'ün yanında ilk gördüğüm zaman derin bir heyecan duymuştum. Deri üzerine itina ile çizilmiş, renkli resimler yapılmış ve yazılar yazılmış olan yüzlerce yıl önceki bu Türk eserini, elime aldığımda kendimi o kadar yıl geride yaşar hissetmiştim. Bugün bu hislerimin üzerinden yıllar geçti. Fakat bu eser için yapılan incelemeleri sürekli olarak izledim. Türk Tarih Kurumu 1935'te Devlet Basımevinde haritayı aslına uygun olarak açıklamalı bir broşürle yayınladı. Yerli ve yabancı uzmanlar bu eser üzerinde incelemeler yaptılar. Ben Cenevre'de Üniversite öğrenimim esnasında, oradaki kütüphanelerde bu konu üzerinde araştırmalar yaparak XVI. yüzyılın ilk yarısında Yeni Dünya için yapılmış haritaları inceledim. Bu araştırmalarımı gören Profesörüm E. Pittard, Pirî Reis'in eseri üzerinde bir tanıtma yapmamı istedi ve 8 Ocak 1937'de Cenevre Coğrafya Cemiyeti'nde projeksiyonlu bir konferans verdim. 1935'te aynen basılan Güney Amerika, bazı adalar, İspanya ve Batı Afrika'nın bir kısmını kapsayan harita üzerinde de açıklamalar yaptım. Cenevre gazeteleri, bu konu ile ilgilenerek haberler verdiler.

Daha sonra bu topladığım bilgileri renkli ve resimli olarak Pirî Reis'in dörtyüzüncü ölüm yıldönümü vesilesi ile 1954'te "Pirî Reis'in Amerika Haritası 1513" başlığı altında resimli bir küçük kitap olarak Türkçe ve İngilizce bastırdım. Elimde mevcudu kalmayan bu kitabım için pek çok mektub almaktaydım. Genel ilgiyi göstermesi bakımından dış memleketlerden gelen mektuplardan birkaçının listesini bu kitabıma koyuyorum.

Bu istekler üzerine Türk Tarih Kurumu, kitabımı kendi yayınları arasında bastırmak üzere karar almıştır (24.1.1972).

Bazı ilavelerle yeniden baskıya hazırladığım bu kitabımda, Pirî Reis'in eserlerini daha geniş bir okuyucu kitlesine sunmaktan dolayı haz duyuyorum.

İşte şimdi, bu haritayı ilk gördüğüm zamanki millî heyecanım, ile, bu eserlerin yapıldığı tarihlere, XVI. yüzyıla ulaşalım. Bunlara

emek veren kişinin tarihinin içinde bir müddet yaşayalım. Çünkü bunlar Türk medeniyetine esaslı ve güzel örneklerdir.

Bu satırları okumaya başlayanlar yüzlerce yıl ihtiyarlamayı kabul ederlerse, XV. ve XVI. yüzyıllara gelmelidirler. Böylece üçüncü durak noktamızda seyahatimiz birdenbire geriye doğru yüzlerce yılın derinliklerine iniyor. Kitab-ı Bahriye'sindeki bütün Akdeniz kıyılarını ve adalarını gezeceğimiz gibi, 1513 tarihli haritasında gösterilen yerleri, Okyanusu aşan orta ve güneyde, o zamanın Yeni Dünyası denilen bölgelere ve daha sonra da 1528 tarihli haritasındaki Kuzey Amerika'ya gidebiliriz. Bu yolculuklar bize XVI. yüzyılın dünyasında bir Türk bilginini metodlu, araştırıcı ve eser verici yönleriyle tanıtıyor. Şunu da ümit etmek isterim ki, bunlardan başka Pirî Reis'in diğer eserleri de yeniden bulunabilsin.

Şubat 1974

BİR ÖNERİ*

Görüldüğü gibi Pirî Reis eserleriyle Türk medeniyetine büyük katkılarda bulunmuştur. Bu örnek bilginimizi her bakımdan yeni nesillerimize tanıtmak bizler için bir görev olduğu gibi, dünya medeniyetindeki yerimizi belirtmek için de lüzumludur.

Cumhuriyet devrimizin tarih görüşü bizlere bu bakımdan imkânlar hazırlamıştır.

Müzelerimizde, Kütüphanelerimizde bu değerlere yer verilmiş ve üzerlerinde incelemeler yapma fırsatı sağlanmıştır. Ancak Pirî Reis'in doğduğu Gelibolu'da onun anısını her bakımdan yaşatacak ve öğretecek kuruluşların yapılması ne kadar yerinde olacaktır.

Bir kere Pirî Reis'in bütün eserlerinin toplandığı ve güzel bir tarzda teşhir edildiği Türk mimarî üslubunda bir Müze Ev. Bunun bir odasında da Pirî Reis hakkında yayınlanmış Türkçe ve yabancı dildeki kitap ve makaleler.

İkinci olarak da deniz kenarında münasip görülecek bir yere Pirî Reis'in bir anıtı.

Bu bir heykel olabileceği gibi, sembolik bir anıt da yaptırılabilir. Yeter ki yeni nesillerimiz ve yurdumuza gelen yabancılar bizim bu değerli eser veren insanımızı bu yapıtlarda da tanımış olsunlar.

Bu teşebbüsü, Gelibolulu vatandaşlarımızdan ilgilenebilecek kuruluşlar ve resmî makamlarımızdan içten dileklerle bekliyoruz.

Diğer taraftan bugünkü teknik ilerlemelere göre tarihî bilgiler, sadece okuyarak değil, göze hitab eden araçlarla değerlendirilmektedir. Bu bakımdan Pirî Reis'in eserlerindeki bilgileri bugün, O'nun ele alıp XVI. yüzyılın durumuna göre açıklamalarını yaptığı coğrafî bölgeleri işleyerek filimlerini yaptırmak, televizyon aracılığı ile de kamuoyuna tanıtmak, çok yerinde olacaktır. Çünkü tarihimizin, medeniyet eserleri veren kişilerimizi her yönü ile geniş halk kütlelerine bildirmek bugünkü tarih anlayışının da amacıdır.

* 1974 tarihli kitabımın sonuna bu yazıyı da eklemiştim.

YENİ BASKI İÇİN ÖNSÖZ

"Pirî Reis'in Hayatı ve Eserleri" adlı Kitabım 1974'te Türk Tarih Kurumu Yayınları arasında çıkmıştır. (Dizi VII, Sayı 69) Nüshaları tükenmiş olduğundan, Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu, bazı ilavelerle yeniden basılmasını kararlaştırmıştır. (7.VII. 1983) Teşekkür ederim.

Türk medeniyet tarihinde büyük yeri olan Pirî Reis hakkında incelemelere daima büyük yer verilmektedir. Ancak şimdiye kadar elde edilen eserlerine ilave edilecek yeni belgeler henüz bulunamamıştır. Halbuki az zamanda bu kadar önemli ilmî çalışmaları olan Pirî Reis'in, uzun ömrü boyunca (1470?–1554) daha da eserler vermiş olması mümkündür. Yine de bu elimizdeki belgelerin işlenmesi ve kamuoyuna tanıtılması gereklidir.

Bu ilave notlarımda özellikle Çanakkale'de 1-5 Temmuz 1983'te yapılan Pirî Reis Sempozyumu üzerinde duracağım.

1974 baskılı kitabımın sonunda bir öneri olarak üç konu üzerinde durmuştum:

Pirî Reis hakkında müze, kütüphane, m¨nasib görülecek yere anıt ve filminin yapılması

Doğum yeri olan Gelibolu'da 1 Temmuz 1975'te Liman meydanına böyle bir anıt dikilmiştir. Bu konu ile Turizm Derneği başkanı Sayın Mehmet İrdesel'in teşebbüsü yerinde olmuştur.

Kendisinin verdiği bilgiye göre, Deniz Kuvvetlerinden Sayın Oramiral Kemal Kayacan ve Sayın Oramiral Hilmi Fırat bu konu ile bizzat meşgul olmuşlardır. Heykeltraş Haluk Tezonaran'ın yaptığı büst kalıbı, Deniz Kuvvetleri Kumandanlığının emri ile Taşkızak tersanesinde dökülmüştür. Gelibolu'da büstün yerine konulması ve açılış töreni Deniz Kuvvetleri Kumandanlığının himayesinde Gelibolu Turizm Derneği başkanlığınca tertip edilmiştir.

Bu yıl 1-5 Temmuz 1983 tarihinde Çanakkale Boğaz Komutanı Tuğamiral* Sayın Turgut Özkan'ın geniş anlamdaki teşebbüsü ile Pirî Reis'e gereken değer verilmiştir.

* 1983 Ağustos ayında Tümamiral rütbesine yükselmiştir.

Birinci olarak, Pirî Reis'in Boğaz haritasında gösterilen gemilerinin su aldıkları çeşmenin onarımı ve kesilmiş olan suyun akıtılması olmuştur. Bu çeşmeyi, Sayın Emekli Albay İzzet Çetin 1982 yılındaki Troya festivali esnasında bana göstermişti. O zaman suyu akmadığı gibi çeşme bakımsız bir durumda idi ve "Kuru Çeşme" adı ile anılıyordu.

Esasen Sayın İzzet Çetin ve Eşi Perihan, Pirî Reis'in eserleri ile de çok ilgileniyorlardı. Haritadaki yerine göre de bu terkedilmiş çeşmeyi bulmuşlardı.

Sayın Çanakkale Belediye başkanı Ender Gül'ün önderliğinde her yıl yapılan Troya festivaline gittikten sonra, 7.XII.1982 tarihinde Sayın İzzet Çetin'e yazdığım mektupta "Gelecek seneki festivalin Pirî Reis adına yapılmasını teklif ediyorum. Çini fabrikasında tabak üzerine de Çanakkale Boğazı'nın, Pirî'nin haritasının yapılması çok iyi olacaktır. Çeşme için verdiğiniz bilgiler çok yerindedir. Sizlere bu millî eserlerimiz için çalışmalarınızda başarılar dilerim."

Sayın Tuğamiral Turgut Özkan'ın önderliğinde toplanıp karar aldıkları (25 Kasım 1982) esaslar şunlardır:

1 — Pirî Reis'in haritasında su alındığı gösterilen çeşmenin, YSE ve OSİ bölge müdürlükleri tarafından onarılması ve eski kaynağındaki suyun akıtılması. Çeşmenin çevresindeki altı dönümlük arazinin Teknik Ziraat Müdürlüğü'nce çimen ve fidan dikilerek bir park haline getirilmesi. Çeşme'nin üstüne, çiniden kabartma olarak yapılmış Pirî Reis'in Boğaz haritası ve konuyla ilgili kitabenin yer alması.

Bu çeşmenin 1 Temmuz 1983 günü açılışı yapılmıştır.

2 — Pirî Reis müzesi ise, bugün Çimenlik Kalesi denilen Sultaniye Kalesi'nde yer almıştır. Müzeye haritalar, kitaplar, zamanın bayrakları, gemilere ait malzeme, minyatürler konacaktır. *

Bu müze, Çanakkale valisi Sayın Nurettin Turan ve Belediye başkanı Sayın Ender Gül'ün de yakın ilgileri ile daha da zenginleştirilebilir.

3 — Sempozyum ise Nara Kalesi'nde tamir edilmiş iç kalenin bir bölümünde yapılmıştır. Doğu ve batıda birer yarım ve kuzey

* 1935'te Türk Tarih Kurumu tarafından bastırılan, aslına çok uygun, özel kütüphanemdeki haritayı buraya hediye ettim.

ve güney tarafında 1/4'lük üçer adet kubbe merkezdeki direkte birleştirilmiştir. Pencereler ise Boğazı gözetleme içindir.

Sempozyum'un, yeni restore edilmiş ses akımı çok iyi olan, bu tarihî binada yapılması ilginç olmuştur.

4 — Bu toplantı süresince Çimenlik Kalesi'nde tiyatro gösterileri ve müzik konserleri de verilmiştir.

5 — Son günü ise, Gelibolu Yarımadası'ndaki tarihî anıtlar ve ağaçlandırılmış yerler gezilmiştir.

Bu Sempozyum'a Ankara ve İstanbul'dan bu konu ile ilgili ilim adamlarımız katılmış ve çok ilgi çekici konuşmalar olmuştur.

Asıl üzerinde durulan mesele ise Pirî Reis'in Kitab-ı Bahriye-si'nin 6. sayfasında yazdığının hatırlatılması ile Çanakkale'ye büyük yer verilmesidir. Çünkü kitabında yazdığı gibi Pirî Reis, Gelibolu'da ilk yazıları toplamış ise de, asıl metini Kilitbahir ve Çanakkale Sultaniye Kalesi'nde yazmıştır.

Bu bakımdan Çanakkale, Pirî Reis'in eserlerini yazdığı bölge olarak önemli yer tutmaktadır.

Sayın Boğaz Komutanı Tuğamiral Turgut Özkan'a bu tarihî göreve önem verdiği için çok teşekkür ederiz.

Ekim 1983
Prof. Dr. A. AFETİNAN

I — TÜRK-OSMANLI İMPARATORLUĞU KURULUŞ VE YÜKSELİŞ DEVRİ (XIV-XVI. YÜZYILLAR)

Tarih olayları aynen tekerrür etmez. Çünkü coğrafî bir bölgede, belirli bir zaman akımı içinde, insan topluluklarının siyasî, ekonomik ve kültür faaliyeti bütün eserleriyle o devir içinde değerlendirilir. Bir milletin tarihî varlığı, medeniyetin her yönü ile eleştirildiği ve tanındığı vakit önemli bir bilgi kaynağı olur.

Çeşitli coğrafî bölgelerde ve zaman içindeki Türk tarihinin belgelerinin araştırılması tarih ilimine yeni bilgiler katmaya çok elverişlidir.

Şimdi belirli bir eseri, XVI. yüzyılda Pirî Reis'in Amerika Haritası ile Kitab-ı Bahriyesinin bir kısmını incelemek için onun yaşadığı devrin tarihini hatırlamak gerekiyor. Çünkü kendisi nasıl bir siyasî ortamda yaşayarak bu eserlerini meydana getirebilmiştir? Ve Türk ilmine katkısı ne olmuştur? Bugün bunları o devrin diğer eserleriyle karşılaştırdığımız zaman nasıl bir sonuca varabiliyoruz? İşte bu soruların cevabı için ilkönce Türk - Osmanlı tarihinin genel durumunu ele alalım.

Yıl 1299. Türk tarihinde bir devir başlangıcıdır. Hayatlarının sonunu yaşayan iki İmparatorluk üzerinde kurulacak olan yeni devletin kökü Anadolu yaylaları içinde Söğüt bölgesidir. Bizans artık büyük sarsıntılara tahammülü kalmamış, çöküntülerin altında eziliyor. Türk Selçuk İmparatorluğu kudretten düşmüş, parçalanmaya boyun eğmiş durumda. Anadolu'da kurulan bir çok beylikler içinde Osmanlı Beyliği yerini aldıktan sonra, doğuda ve batıda arazisini genişletmek, büyütmek ve kuvvetli bir idare sistemi ile yerleşmek olanağını elde ediyor. Fetihler Avrupa, Asya, Afrika kıt'alarında XIV. XV. ve XVI. yüzyıllarda devam ediyor ve doğal olarak da bu yerlere kıyı olan

denizlere hâkim oluyor. Bu, yalnız siyasî varlıkta değil, onu da tutacak ve geliştirecek olan ekonomik, sosyal ve fikir hayatının düzenli ve gelişmiş olması ile mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu, kuruluş, büyüme ve her bakımdan yükselme devirlerini yaşadığı gibi, bunları izleyen bir çökme olayını, Sevr antlaşması ile (10 Ağustos 1920) sona erdirmiştir.

Bu Türk devletinin tarihi dört devreye ayrılabilir:

1 — Devletin kurulması 1299-1453,

2 — Fetihler ve İmparatorluğun gelişmesi 1453-1579

3 — Duraklama ve çekilme 1579-1792

4 — Çökme devri 1792-1920

İkinci Sultan Mehmed, Fatih ünvanını İstanbula sahip olmakla (1453) alırken, O Bizans İmparatorluğunun da varisi olmuştu.

Yavuz Sultan Selim ise, Mısır'ın fatihi oldu (1517) ve aynı zamanda Halife ünvanını aldı. Bu olay, Osmanlı İmparatorluğunu teokratik bir devlet sistemine yöneltti.

XVI. Yüzyılda altı milyon kilometre kare genişliğe erişen bu Türk İmparatorluğu aynı zamanda siyasî ve kültürel bir varlıktır.

Bir devlet kurulurken temelleri ne kadar sağlam atılırsa ömrü o kadar uzun olur denir. Ancak, bu her alanda yükselmek için, hükümet teşkilâtını ve buna dayanan kuruluşları çağının yeni koşullarına göre yenilemek ve geliştirmekle mümkündür. O devirde bu Türk devletinin idare sistemi, Avrupanın feodalite hayatı yaşayan siyasî varlıklarına yeni bir örnek verecek niteliktedir. Merkeziyetçi bir monarşi tipi gösteren bu teşkilât XIV. yüzyılda çok iyi işleyen ve zamanın koşullarına uyan bir durumda idi. XV. ve XVI. yüzyıllarda ise devletin siyasî gelişmesiyle beraber, iyi bir yönde yürümüş, kuvvetlenmiş ve yeniçağ tarihinde önemli bir yer almıştır.

XVI. yüzyılın ilk yarısında Anadolu ve Rumeli'de seyahat eden kimseler Osmanlı İmparatorluğundaki idarenin ve asayişin düzenli oluşunu, yol boylarındaki kervansarayların ve hanların teşkilâtını, memleketin refahını överek yazmışlardır.

Özellikle XVI. yüzyılda Doğu'da ve Batı'daki üstünlüğünü sağlayan sadece teşkilâtının düzenli oluşunda değil, kültür yönünden de verimli olmasında aramak gerekir. Devlet otoritesini şahsında toplayan hükümdar olmakla beraber, hükümet teşkilâtı merkezinde, Eya-

let ve Vilâyetlerde, ödevler, yetkiler ve sorumluluklar kanunlarla düzenlenmiştir. Vergi sisteminin, gelir kaynaklarına göre ayarlanmış olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Sosyal yardım Türk milletinin doğal karakterlerinden biridir. Osmanlı devrinde de bu durumun özellikleri, vakıflara ait arşivdeki istatistiklerde görülmektedir. Ordunun ve donanmanın kuruluşu ve işlemesi belirli kurallara göre teşkilâtlanmıştır. Bütün bunların kökünü teşkil eden eğitim ve fikir hayatı, verimli bir durumdadır bu devirde. Mimar Koca Sinan İmparatorluğun zenginliğine, büyüklüğüne yaraşır mimarî külliyeler, köprüler, su bentleri v. b. eserler yapmıştır.

Güzel Sanatların bazı bölümlerinde orijinal eserler vardır: Minyatürler, çiniler, el işlemeleri, halı ve kilimler v. b. Ancak güzel sanatların bazı dallarında Avrupaya nazaran Türkleri geri bırakan konular da bulunmaktadır. Örneğin resim ve heykeltıraşlıkta olduğu gibi. Avrupanın Rönesans karakterine uymamak Türk medeniyetine epey şey kaybettirmiştir.

Türk edebiyatı bu yüzyıllarda genel olarak İslâm kültürü içinde yer alır.

Ekonomik hayata gelince, üretim ve endüstrinin zamanın icaplarına göre düzenlendiği anlaşılıyor. Üretim maddelerinin dağıtımı usullere bağlı olarak ayarlanmıştır. Her sanata mensup olanlar özel örgütü içinde yer alır ve devletin bunlar için kurduğu nizamlara uygun hareket etmeleri zorunlu kılınmıştır. Bazı büyük merkezlerde belirli sanatların toplandığı anlaşılıyor.

İç ve dış ticaret de devletin koyduğu nizamlara uyularak yapılmıştır.

Fatih'ten başlayarak Kanunî Süleyman'a kadar Osmanlı Padişahlarının dış ticaret için verdikleri müsaadeler, teşvik edici niteliktedir. Ancak bunların XVII. yüzyıllardaki uygulamaları kapitülasyonların yerleşmesine de yol açmıştır.

Bu genel çizgilerle özetlediğim Osmanlı tarihi ve medeniyetini izleyen gerileme hareketi 1683 Viyana kapılarında başlar. Acaba bu yalnız askerî ve taktik yönünden bir başarısızlık mıdır? Bunlar savaşlarda olağandır. Fakat asıl önemli olan ve bu yenilgiyi de etkileyen genel durumdaki ilerleyişin aksamasıdır. Çünkü tarihî olaylarda medeniyetin her yöndeki durumu olumlu ve olumsuz olarak tesirini gösterir.

Osmanlı devletinin bu son devrini incelemek, bir çok bakımlardan tarihten ders alma niteliğini taşır. Çünkü bir devletin varlığı milletin genel yaşantısındaki çağın ileri tutumuna bağlıdır. Her devrinde devletleri ayakta tutan ve o millete medenî karakterini verebilen her alandaki gelişmeye bağlıdır.

Burada aldığım konu belirli bir devre içinde yaşamış ve eser vermiş bir Türk bilginine bağlı olduğu için XVI. yüzyılın genel karakterine değinmiş oldum.

1 — Türk - Osmanlı İmparatorluğunun XVI. Yüzyılda Kıtalar Üzerinde Ve Denizlerdeki Eğemenliği

Osmanlı Devleti XIV. ve XVI. yüzyıllarda üç kıta üzerindeki sınırlarını (6 milyon km^2) genişletirken, denizlerde de emniyetini sağlamak durumunda idi. Rumeli'ye yerleşen Osmanlılar Anadolu ile ilişkilerini deniz yolundan yapıyorlardı. Gelibolu ve İzmit tersanelerinde o zamanın koşullarına göre filolar yaptırılmıştı. Ancak bunlarla o devrin kudretli denizcileri olan Venedik ve Cenevizlere karşı koymak ve savaşmak zorunluğu olmuştur.

XV. yüzyılda karada sınırlar Tuna boylarına kadar uzandığı halde, Marmara ve Ege denizlerinde tam egemenlik kurulamamıştı. Çünkü Venedik ve Senjan şovalyeleriyle denizlerde savaşmak ve üstün gelmek gerekiyordu. Bu bakımdan özellikle İstanbul alındıktan sonra çeşitli deniz savaşları yapılmıştır. 1499 Navarin'deki başarı bir anlaşmaya yol açmıştır.

XVI. yüzyılda ise Ege denizinden gayrı bütün Akdenizin önemli kısımlarına Osmanlıların hâkim olabildiği anlaşılıyor. Sürekli savaşlar sonucunda Mısır'a kadar (1517) sınırlarını genişleten Osmanlılar için Doğu Akdeniz kıyılarında olduğu gibi Afrika'nın Kuzey deniz yolu da açılmış bulunuyordu. Bu yüzyılın diğer bir özelliği de Akdeniz'-

de sadece Osmanlı devletine ait filolar değil, aynı zamanda kendi hesaplarına donattıkları filolarla da Türk denizcileri buralarda varlıklarını gösteriyorlardı. Konumuz olan Pirî Reis'in hayatı Kemal Reisle beraber böyle bir özel filo ile Afrika'nın kuzey kıyılarında geçmiş, İspanya'ya kadar uzanmış ve buralarda yürüttüğü, o zamanın icabına göre, korsanlık hareketlerinde başarı sağlamışlardır. Bu devirde denizlerde ve bunlara kıyı olan ülkelerde egemenlik kuran Türk denizcileri vardır. Bunlar arasında pek çok şöhretli olanlar çıkmıştır. Barbaros Hayrettin, Turgut Reis, Kurdoğlu Muslihiddin Reis, Kemal Reis, Hızır Reis, Kılıç Ali ve Burak Reis gibi. Ege adalarının Osmanlı egemenliğine girişi ve Kıbrısın 1570'de alınışı, Akdenizdeki geniş ve yaygın faaliyet, Türk denizcilerine her bakımdan bir üstünlük sağlamıştı.

Akdeniz'deki bu Türk filolarının iki türlü faaliyeti, yani o devrin bir icabı olarak bağımsız korsanlık hareketlerini yürüterek bazı yerleri zaptetmeleri ve zamanla da Osmanlı Devletinin çağrısına uyarak resmî hizmete girmeleri, büyük başarılara yol açmıştır. Hattâ Mısır'ı aldıktan sonra Kızıldeniz ve Hint Okyanusuna çıkan Osmanlı donanması, özellikle Portekiz'li Vaskodogama'nın 1498'de Afrika'nın güneyinden Ümit burnunu dolaşarak Hint Okyanusu'na geçmesi ve bu yolla yapılmaya başlayan baharat ticaretinin Portekiz'lilerin tekeline alınmasına yol açmıştı. Aynı zamanda Hindistan'ın batı kıyıları ile Babülmendep - Kızıldeniz, Süveyş arasında ve diğer taraftan Hürmüz Boğazı, Basra limanı yolu ile yapılmakta olan deniz ticaretine engel olmaya başlamışlardı. Bu bölgelerin kara kısımlarına hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu deniz kuvvetlerini geliştirmek için, Süveyş tersanesinde hazırlanan filolarıyla Hint denizinde Portekiz'lilerle deniz savaşları yapmışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun amacı ticarî yollara serbestçe sahip olmaktı. Bu savaşlarda geçici başarılar sağlanmakla beraber, kara bölgelerindeki bazı huzursuzluklar dolayısiyle, kesin sonuçlar alınamamıştır. Ancak Osmanlı idaresi ve deniz kuvvetleri bu yerlerde de varlığını göstermiş ve bir müddet için Atlas Okyonusuna dahi açılmışlar ve Portekiz gemicileri ile buralarda da çarpışmışlardır. Hattâ bazı rivayetlere göre Koca Murat Reis'in (1585) te Kanarya adalarına gittiği de kaydedilmektedir. Böylelikle Türk korsanları bu açık denizlerde olduğu gibi, daha sonraları kuzey taraflarına da gittikleri anlaşılıyor. Bu hareketler tamamen o yüzyılların genel bir karakteridir. Korsanlar birbirleriyle bazı yerleri ellerine geçirmek için çarpışmakta, fakat bu suretle de denizlerde zaman

zaman hâkim olmaktadırlar. Osmanlı devleti bu Türk korsanlarını istediği zaman resmen devlet hizmetine çağırdığında bu tecrübeli denizcilerle Türk filosu zenginleşmiş oluyordu.

Böylece XVI. yüzyılın Türk denizcileri gerek korsan, gerekse devlet hizmetinde olarak Karadeniz, Marmara ve Akdeniz'de egemen durumda olmuşlardır.

Atlas Okyanusuna ve Hint Denizlerine de açılarak varlıklarını göstermişlerdir.

2 — Yeni Dünyanın (Mundus Novus) Amerika'nın keşfi olayı

Bütün insanların dünya yüzündeki kıtaları tanımaları belirli zamanlarda mümkün olabilmiştir. Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının belirli bölgeleri, insan topluluklarına en eski çağlardan itibaren medeniyet merkezleri olmuştur. Nehir kıyılarından zamanla iç denizlerin ada ve sahillerinde yerleşme ve ekonomik bakımdan yararlanma olanaklarını bulan insan toplulukları dünyayı tanıma gayretini göstermişlerdir. Ancak en eski çağlardan zamanımıza gelebilen bilgiler, eski Mısır ve Mezopotamya kavimlerinin sadece karadaki bazı yakın çevrelerini gösteren eski haritaların tabletler ve papirüsler üzerinde çizmiş oldukları belgelerdir. Denizlerde ve okyanuslardaki gemicilerin faaliyeti ise zamanla genişlemiş olduğundan uzak diyarları tanımak fırsatı elde edilebilmiştir.

Coğrafya bilimi yönünden XV. yüzyılın keşifler tarihinin seyrini şöyle özetleyebiliriz:

Bazı rivayetlere göre X. yüzyıldan itibaren İskandinavya gemicileri Amerika'nın kuzeyindeki İzlanda ve Groenland adalarına gitmiş oldukları söylenmiş ve yazılmıştır.

Fakat, bu bilgiler Akdeniz halkı tarafından üzerinde durulan bir olay değildi. Rönesans devrinde klasik çağların eserleri incelenmeye başlayınca Ptoleme ve Eratosten'in dünyanın yuvarlaklığı hakkındaki tahminleri, Ortaçağ Avrupa zihniyetine göre kabul edilemiyecek na-

zariyelerdendi. Fakat yine de bazı yanlış hesaplamalara göre de olsa, Asya'nın doğusuna deniz yolu ile ulaşmanın mümkün olacağı üzerinde duruluyordu.

XV. ve XVI. yüzyıllar büyük coğrafî keşiflerin yapıldığı devirlerdir. Portekiz ve İspanyolların Afrikayı güneyden dolaşarak Hint'e ulaşmaları siyasî, dinî ve ekonomik koşullara dayanıyordu. Bir bakıma Haçlı seferlerinin bir devamı sayılırsa da, asıl mesele, Akdeniz limanlarının (İskenderun ve Süveyş) Türk hâkimiyetine geçmesi ile, Avrupalıların yeni ticarî yollar aramalarıdır. Bu sebeple gerek Afrika'nın güneyini dolaşarak, gerekse batıdan Asya'ya ulaşmak isteniyordu. Portekiz'lilerin ticaret yapmak için Afrika'nın güneyinden dolaşarak Hindistan'da Kalküta limanına kadar gitmeleri yeni bir deniz yolunun bulunması demekti.

Daha önceki bölümümüzde de gördüğümüz gibi, Portekiz denizcileri ile Türk filolarının, Kızıldeniz'de ve Basra körfezindeki çarpışmaları bu ekonomik nedenlere dayanıyordu. Çünkü Avrupalılar, Doğudan aldıkları gerek eczacılıkta, gerekse yemeklerinde kullandıkları baharatı bu Asya ülkelerinden getiriyorlardı. Aynı zamanda Afrika'dan Hint'ten, Çinden ve Japonya'dan altın, ipek, fildişi, inci ve özellikle esir ticareti bu uzak memleketlerden yapılıyordu. Bunlara karşılık da Avrupa malları buralara satılıyordu.

Böylece Portekiz ve İspanyol gemicileri bu uzun ticaret yolunu yaparken, diğer taraftan da Okyanus'lara açılarak batıdan bu ülkelere ulaşmak istemişlerdir. Böylece Portekiz'liler Afrika kıyılarından ve güneyinden dolaşarak ticarî faaliyetlerine devam ederken, İspanyol ve Ceneviz gemicileri de bu kıtaya açık denizlerden gitmeyi denemişlerdir.

İşte bunun neticesi de yeni bir kıta olarak Amerika'yı keşfetmek imkânı olmuştur. Kristof Kolomb'un 1492 de başlayan ve 1504'e kadar dört seferde Okyanusları geçerek ulaşmak istediği Asya kıtası yerine yeni bir kıtayı Avrupalılara kazandırması yeni çağ tarihinin en önemli bir olayıdır. Ancak bu kıtaya verilen isim, Americo Vespucci adına olmuştur. Çünkü 1507'de Alsaslı Martin Waldsemiller bu yeni kıtayı Amerika adı ile tanıtmıştır. Bütün bu bilgilere karşılık şuna da işaret gerekir ki, XVI. yüzyılın bu yeni keşfedilmiş sanılan yerleri için daha önceki tarihlerde başka kaynaklar da verilmektedir.

Ortaçağda, özellikle XIV. yüzyılda doğu islâm âleminin, dünyayı daha iyi tanıdıklarına delil olan haritaları vardır. Hami tarafından

1375'te yapılan ve Katalan adıyla bilinen haritada, İrlanda ve Fas kıyılarından Çin'e, Baltık denizinin güneyinden büyük Çöle kadar Avrupa, Asya ve Afrika'nın önemli kısımlarını ve denizleri kapsamaktadır. Bunlar oldukça doğruya yakın olarak çizilebilmiştir. Ayrıca daha eski olarak 1339'da gümüş kürre üzerine İdrisî'nin yaptığı haritadan bahsedilmiş ise de, bu eser ele geçmiş değildir.

Ancak, bu devirdeki gemicilerin rüzgâr'ın da yönelttiği bölgelere doğru Atlas Okyanusunda seyrederken Asur, Mader ve Kanarya adalarına ulaştıkları bilinmektedir.

Pirî Reis Bahriye kitabında (S. 78) bu yerlerin H. 870 - M. 1465 tarihinde bulunduğunu ve adına da Antilya denildiğini yazar. Diğer taraftan Asya kıtasına da kuzeyden bağlantısı daha yakın olduğu için ve eski medeniyetlere de sahip olan yerlilerinin yaşadığına göre bu keşifler tarihini son yüzyıllarda işlendiği gibi sadece adları bilinen bu gemicilere atfetmemek gerekir. Ancak Kristof Kolomb ve Americo Vespucci daha geniş anlamıyla bu kıtayı Avrupalılara tanıtmış ve buralardan toplu haik kitlelerinin göç etmelerine vesile olmuşlardır.

II — PİRÎ REİS'İN HAYATI VE ESERLERİ.

Osmanlı İmparatorluğunda Pirî Reis, XVI. yüzyılın meşhur denizcileri arasında korsanlık ve devlet hizmetinde bulunmuş bir kişi olarak, tanınmış ise de asıl değeri bu devir Türk medeniyetine coğrafya ilminde büyük eserler vermiş olmasındandır. Bu bakımdan ilkönce onun hayat hikâyesini gördükten sonra, iki önemli eseri üzerinde duracağım. Bunlardan biri Kitab-ı- Bahriye. Bu eser Ege ve Akdeniz'in en eski rehberi sayılıyor. Digeri de o zaman Yeni Dünya diye tanınan Amerika haritalarıdır. Bunlar da yapılış

tarihleri bakımından bu kıtanın en eski haritası olarak kabul edilmektedir.

1) Pirî Reis'in hayatı (Biyografyası) (1470 - 1554):

Doğum tarihi kesinlikle bilinmeyen Pirî Reis, 1465 - 1470 yılları arasında Gelibolu'da dünyaya gelmiştir. Marmara kıyılarının şirin, güzel bir kasabası olan Gelibolu o sıralarda bir Türk deniz üssü idi. Adı, Muhiddin Pirî konan bu Türk çocuğu'nun babası Hacı Mehmed'dir. O Zamanın meşhur denizcilerinden Osmanlı Devletinin Akdeniz amirallerinden Kemal Reis'in kardeşinin oğludur.

Gelibolu'da doğup büyüyen çocuklar için İbn Kemal şöyle yazar: "Gelibolu'da doğan çocuklar timsah gibi su içinde büyürler. Beşikleri ecel tekneleridir. Sabah ve akşam gemilerin silsiresi avazesiyle uyurlar."

İşte bu ninnilerle uyuyup, büyüyen Muhiddin Pirî, hayatının ilk yıllarını doğduğu şehirde geçiriyor. Her Türk çocuğu gibi O'nun da ilk bilgileri aile yuvasından aldığı eğitim ve fikirler, çevresinin geleneklere uygun kendi üzerindeki etkileri ve bu arada okuma ve yazmayı öğrenmesidir.

Fakat çocukluk yaşını aştıktan sonra amcası Kemal Reis'in gemilerinde bulunan Pirî, bir denizci olmaya aday, dikkatli bir gözlemci, eserleriyle tarihte yer alacak bir bilim adamıdır. Bu suretle O, denizcilik mesleğine amcasının yanında başlamış ve ondört yıla yakın bir zaman içinde aralıksız olarak O'nun hem korsanlık hem de devlet hizmetinde iken bütün seferlerine katılmıştır. Bu yıllardaki Pirî'nin hayatını Kemal Reis'in tarihî yaşantısından öğreniyoruz. Çünkü Bahriye kitabında Pirî, amcası ile dolaştığı yerleri ve tarihî olayları kendine özgü güzel bir üslup ile kaydetmiştir. Bu bilgilerin bir çoğu kendisinin görgüsüne dayanarak incelediği ve yerlerinde işittiklerinden yazdıklarıdır. Bu suretle onların her ikisinin bu yıllardaki yaşantılarını Pirî'nin kendi kitabından izlemek mümkündür.

Eğriboz Adası Osmanlı devleti tarafından 1470 tarihinde alınmıştır. Kemal Reis'in bu savaşta bulunduğu ve sonradan denizcilikteki başarısı üzerine Azapların reisi seçildiği biliniyor. Ancak bu tecrübelerine dayanarak korsanlık hayatına atılması ise II. Beyazıt'ın tahta çıktığı 1481 yılından sonradır. Kemal Reis bu korsanlık devrin-

de gemilerini çoğaltarak leventlerine baş olmuş, o devrin geleneklerine göre 13-14 yıl kadar bütün Akdeniz'de bu bakımdan ün salmıştır.

Akdenizde seyrederdik o zaman *Kâfirlere vermez idik hiç aman.*

diyor. S. 106.

Bu tarihlerde Pirî'nin 11 - 16 yaşlarında iken amcası ile beraber olduğu anlaşılıyor. Bahriye kitabındaki bilgiler ve gözlemler bu ondört yıl içinde hazırlanmıştır ve bundan da biz kendilerinin hayatını izlemek ve bu yerler için bir çok bilgiler edinmek imkânını bulabiliyoruz. Ege adaları ve kıyıları üzerine verdiği bilgiler ve haritalar çok ilgi çekicidir. Hemen her önemli gördüğü yer için bölümler ayırmıştır. Ancak bizi burada ilgilendiren kendisinin yaşantısı için öğrendiklerimizdir. Çünkü bütün bu yerleri hem görmüş hem de anlatmıştır. Meselâ Selânik şehri ve limanı için geniş bilgi verirken adeta orada bulunduğu zamanı aksettirir. Şehrin büyüklüğü, kalesinin durumu ve özellikle limanda büyük gemilerin barınabildiğini ve ölçülerini verir. Aynaroz için yazdığı bölümler de aynen şöyledir:

"Mezkûr makam aslında bir uzun burundur, ol burnun uzunu seksen mildir ve Rumeli kenarında mekûr burnun mabeyninde bir kuru boğaz vardır". Halkidik yarımadasının kıyılarındaki limanları ise şöyle kaydeder: "Alaviri manastırının önünde yerli taşlar vardır. Ol yerli taşların içinde hüdaî bir küçük limancık vardır, mezkûr limancık hemen bir kayığa mütehammil yerdir. Ama mezkûr limanın ağzı poyraza karşı olduğu sebepten poyraz ve gündoğusu ol limancıkta yatan gemiyi incitir. Zira bir defa bize vâki oldu. Mezkûr limancıkta bir kayıkla yatarken gündoğusu poyraza esirken edüp mezkûr kayığı inciterek ol manasıtrın keşişleri geldiler. Mezkûr kayığı dört taraftan çarmıha gerdiler. Kat'a ol kayık öteberi harekete kadir olmadı. Ol fırtınadan ahir helâs olup yolumuza revane olduk." (Bahriye S. 113).

Bu yazı Aynaroz kıyılarına aittir. Aynı bölgenin üçüncü yarımadası olan Selânik koyuna bakan kısım için ise o, şu bilgiyi veriyor:

"Bir Karaburun vardır. Ol buruna Kesendere burnu derler. Mezkûr burundan Kum burnuna varınca cümle çamlı ormanlıktır. Kumburnu bir alçak kumdan burundur, hem bir mikdar ucu sığdır ve ol burundan Selânik şehri yüz mildir, karayel üzerine vesselam" (Bahriye S. 115).

Aynı yerler için kitabın (Nuri Osmaniye Kütüphanesindeki No. 2997) bir başka nüshasında ise şöyle der:

"Kesendere kenarları ta Kum burnuna varınca alçak yerlerdir. Deniz kenarları da ulu çam ağaçlı kenarlardır. Ama içecek suyunu kimse bilmez. Bu fakire de Kara Hasan Reis gösterdi." Ege denizinin bütün adaları için geniş bilgileri verdikten sonra Akdeniz'e geçerler.

1486 yıllarında İspanya'nın Gırnata'daki müslüman ahalisi Tunus, Mısır ve Osmanlı devletinden yardım istemişlerdir. İşte bu sıralarda, korsanlık hayatına devam eden Kemal Reis, bu müslümanları Afrika'ya geçirmek için, gemilerini seferber etmiştir. Böylece Pirî 1487'den 1493 yılına kadar, altı sene, Kemal Reis'le beraber bu denizlerde de bulunmuştur.

Akdeniz'in bu batı sahilleri ve adaları hakkında esaslı bilgiler veren Pirî Reis, Balear adalarından Minorka için der ki: "..Ol limana Portori derler. Mezkûr iyi limandır ve ol limandan çıkıp gündoğusu tarafından poyraz tarafına dolaştıkta hüdaî bir pınar vardır. Ol pınar bir incir ağacının dibinden çıkar ve badehu mezkûr pınardan ekseri Arap ve Türk kayıkları eksik olmaz; oradan sulanırlar, onun üzerinde bir kale vardır". (Bahriye S. 532).

İşte böylece altı yıl Akdeniz'in batı kıyılarında ve çeşitli adalarında korsanlık ederek, o devrin diğer korsanlariyle karşılaşmışlar, gemiler zaptetmişler ve fena havalarda ise, limanlara sığınmışlardır.

Kemal Reis, Afrika sahillerindeki Cezayir, Tunus ve Bona limanlarında kalarak ora ahalisi ile dost geçinmişler ve hattâ çok iyi karşılanmışlardır. (Bahriye, 1935, Mukaddime S. IV).

1490-1491 yılları kış mevsimini Bona limanında geçirirken yaz aylarında, Sicilya, Sardunya ve Korsika adalarına, Fransa sahillerine Pirî Reis'in de katıldığı seferler yapmışlardır.

Pirî 1493'te de Tunus'a gittiklerini yazar ve bu yıllar için epey geniş bilgi verir. Bu seferlerden birini Pirî şöyle kaydetmiştir: "Mezkûr Reserno burnu koyunda bağzı sığlu yerler vardır ve badehu Terravona bir alçak yerde bir kaledir. Terravona (Sicilya'da) yenişehir demektir. İmdi ol şehrin önü pilaçadır. Yaz günlerinin yatağıdır. Mezkûr kaleye karşı parçalar üç dört mil denizde yatırlar. Mezkûr yatakta üç pare parçayı bir kezden fetih eyledik." (Bahriye S. 493) der. Böylece her olay Pirî Reis tarafından kaydedilmiş ve tarihleri de yazılmıştır. Korsika adası için ayrı bir bölüm yazan (S. 523-529)

Pirî, kitabına her açıkladığı yerin haritasını çizmiş ve Korsika için dörtyüz mil olduğunu yazmış ve şu kayıtları koymuştur:

"Ol adanın üzerinde yıldız kıbleye yatır gibi ulu dağ vardır. Bu tarihte güneydoğusu tarafından mezkûr dağın testere dişi misalinde, yirmibeş kulesini saydım. Her bir kulenin üzerinden bir fasılda kar eksik olmaz." (Bahriye S. 523-24).

Ayrıca adanın kimin elinde olduğunu da şöyle yazar:

"Mezkûr Korsika adası ol tarihte Cineviz beylerine tâbi idi, sonra Franca Cinevizi alup zaptederek, cezire-i mezkûrda Fransa beyine tâbi oldu." (Bahriye S. 524).

Böylece Pirî'nin batı Akdeniz'deki bu altı seneyi nasıl geçirdiği ve her bölgeyi nasıl incelediğini "Bahriye" kitabında okumaktayız. İşte Kristof Kolomb'un Amerika hakkındaki haritasını da, bu yıllarda (1493-1498) ele geçirmiş olduğu anlaşılıyor.

Osmanlı devletinin başında o zamanlar II. Mehmed'in oğlu II. Bayezit bulunuyordu. Kardeşi Şehzade Cem'in 1495'de ölmesi üzerine, tahtı rakipsiz idareye başlayan Bayezit, kara ordusunu ve deniz donanmasını kuvvetlendirmek icin korsanlık yapan Türk gemilerini devlet idaresi altında topladı ve Kemal Reis'i gemileri ve leventleriyle beraber davet etti. Pirî, bu durumu Kemal Reis'in ölümünden sonra onun ruhunu şâd ederek, manzum satırlarında şöyle yazar:

Ki zira ol idi deryada kâmil — *Denizin ilmi üzere olan âmil*
Çün vâkıf olmuştu bahre biat — *Kimesne yoluna bağlamadı set*
Ki gerçi ol zaman çok idi mellah — *Veli fethi ana vermişti Allah.*
Anınla bahri ebyazı tamamet — *Bile seyreyledim gördüm vilâyet,*
Hep efrenç illerini gezmiş idik — *Nive küfür ehli bağrın ezmiş idik*
Ki birgün lutf edüben Bayezit Han — *Bize gönderdi geldi emrü ferman*
Buyurmuş kim Kemal gelsin kapıma — *Deniz hizmetlerin etsin topuma*
Ol emrin tarihi bu idi ey han — *Dokuz yüzde geluben tuttuk evtan*
Ki badehu Şahın emriyle seferler — *Deniz yüzünde bulmuştuk zaferler.*

(Bahriye S. 10-11)

Kemal Reis, yanında Kara Hasan ve Pirî Reisler olduğu halde Osmanlı devleti donanmasında görev aldıkları zaman, hepsi de tecrübeli gemicilerdi. Böylece Pirî yine Kemal Reisin emrinde olarak Akdeniz seferlerine katılmıştı.

Fakat asıl Türk deniz tarihinde ilk defa resmen Muhiddin Pirî'den bahsedilmesi 1499-1502 yıllarındaki deniz savaşları dolayısiyledir. Osmanlı İmparatorluğu donanmasında, Derya Kaptanı Davut Paşa filosunun fiilen başı Kemal Reis idi. İşte bu donanmada bir savaş gemisi kumandanı olarak Pirî Reis, resmen görev almış ve Venedik deniz kuvvetleriyle yapılan savaşlarda (1500-1502) bulunmuştur.

1502'de Venedik ile imzalanan sulh andlaşması ile Osmanlı İmparatorluğunun üstün bir durum kazanması, bu deniz kahramanları sayesinde mümkün olmuştur. Bu tarihten sonra yine Akdeniz'de devletin emri altında hizmet gören Pirî, amcasının bir deniz felâketinde ölümünden (1511) sonra büyük koruyucusundan yoksun kalmıştır.

O, bilinmeyen bir sebepten dolayı bu sefere iştirâk etmemişti, fakat bu acıyı beyitleriyle şöyle kaydeder :

Niceler varam gelem deyu gider — *Gelmeyenler hak bilur kande gider*
Gör Kemali gelmeğe gitmişti — *Ol murada irmeyip batmıştı*
Namı ile söylenü dürken ayan — *Kanı şimdi namı da oldu nihan*
Bu cihanın halidir hep kilükal — *Her kişinin kaddin eder cimüdal*
Bayezit Han hizmetinde iken ol — *Azrail derya yüzünde buldu yol*
Her kim merhumu dua ile ana — *Hak tealâ rahmet eyleye ana*
Çün Kemalin ömrü irdi ahira — *Gitti ol biz bunda kaldık zahire*
On yedi yıl hizmet etti şaha ol — *Ta dokuz yüz on yedide gitti ol.*
Ol ecel imdi bizede gelir — *İşbu evrak dahi tebdil olur.*

(Bahriye S. 17)

Bu ölüm'ün, Pirî Reis için büyük bir acı olduğu muhakkaktı. Fakat Kemal Reis'in yanında kazanılmış bilgiler, onunla beraber geçen gemicilik yıllarındaki tecrübeleri Pirî'ye şöhretli bir mevki kazandırmıştı. Bununla beraber o, bu ölüm ayrılığından sonra bir müddet denizlerden çekilerek Gelibolu'ya gitmiş ve orada ilk eseri olan dünya haritasını telif ederek hazırlamıştır. İşte Amerika'ya ait olan kısım da bunun bir parçasıdır.

Aynı zamanda "Bahriye" —ki bir deniz klavuzudur— kitabı için evvelce tutmuş olduğu notları bir düzene sokmuştur. 1516-1517 yıllarında, Pirî Reis'e Osmanlı donanmasında Mısır'ı zaptetmeğe

gidecek olan deniz seferinde kumandanlık görevi verilmişti. Cafer Bey'in kumandası altında hareket eden bu donanma, İskenderiye'yi ele geçirdi. Bu donanmadan ayrılan bir filo ile Kahire'ye Nil yolundan giden Pirî Reis, bu kısmın haritasını da yapmıştır ve o yerler hakkında tarihî ve coğrafî bilgiler vermiştir.

Mısır, Osmanlı idaresine girdikten sonra 1517'de İskenderiye'ye bir filo ile giden Türk hükümdarı Yavuz Selim'i şahsen tanımak fırsatını bulan Pirî Reis, daha önce hazırladığı dünya haritasını (şimdi elde Amerika kısmı bulunan 1513) padişaha hediye etmiştir.

Mısır seferinden sonra Pirî, tekrar Gelibolu'da bir istirahat devresi geçirdiği sırada, "Bahriye" için topladığı notlarını kitap haline getirmeye çalışmıştır. Bu devrede ise Pirî'nin Osmanlı donanmasında görevlendirilmesi pek tabiîdir.

1520'de Türk-Osmanlı İmparatorluğu başına geçen Kanunî Süleyman zamanı yine büyük fetihler tarihidir.

Nitekim Pirî 1523 yılında yapılan Rodos seferinde büyük Türk donanmasına iştirâk etmiştir.

1524'de Sadrazam Pargalı İbrahim Paşa'ya Mısır'a giderken klavuzluk eden Pirî Reis, bu olayı kitabının son faslında şöyle ifade eder:

Dokuz yüz çün otuz olmuştu hicret — *Mukarrer oldu böyle emrü hikmet*
Ki sultanı selâtini zamana — *Süleymanı cihan şahı yegâne*
Demiş emrim budur bi tevakkuf — *Ola ta Mısıra adlüm ba talattuf*
Bu vechile kılur menşur inşa — *Ki Mısıra gide İnrahim Paşa*
Şehin şehten çü böyle oldu fermanı — *Dahi tehire yer kalmadı bir an*
İşidüp bu sözü paşai âlâ — *Ki emri şahı candan tuttu âlâ*
Gemiler hazır ettirdi mükemmel — *Yarak oldu ve azm ola muaccel*
Demişler ehli rey olan burada — *Kılavuzda gerektir bu arada*
Telâffuz olduğunda çün kılavuz — *Demişler vardır bir kâfir amuz*
Müdebbirdir bigayet san'atinde — *Dahi hem muşikâdır dikkatinde*
Reisülbahir Piri Bini Mehmet — *Bilür yahşi ve hem ol gözletür saad*
Bu sözden bendei alup kılavuz — *Ümit olan bu ta Mısırı bulavuz*
Hazan faslıydı amna ol eyyam — *Muhalif yeller esti kâm nakâm*

. . . . — . . . .

Deniz tufan Nuh oldu sanurdum — *Eğer anda olaydın inanurdun.*

(Bahriye S. 849-850)

İşte bu fırtınalar yüzünden yollarına devam edemiyen kafile, Rodos'a iltica etmek mecburiyetinde kalır. Ancak Pirî bu yolculukta İbrahim Paşa ile yakından tanışmak fırsatını bulmuştur. Sefer esnasında sık sık kendi yazılarına müracaat etmesi, Sadrazamın dikkatini çekmiştir. Pirî bunu yine kendi uslûbu ile şöyle anlatır:

Denizde düşmüşken izdıraba — *Nazar kılar idim daim kitaba*
Kitabımda ne yazdım nicedir yol — *Bu fennin gevherinden gösterem yol*
Görürdü hazreti paşayı âzam — *Amel olur kitabım birle herdem*
Tefehhüm eyledi var anda bir iş — *Murad edindi ede anı teftiş*
Getirüp gördü hem bir nedir ol — *Ne yüzden anun ile gözlerim yol*
Muhassal anladı andan hayali — *Ne tavr ile bilinürmüş kemali*
Bu kez bildim ki var anda sadakat — *Dahi her ilmi bahr içün hazakat*
İrerdi ana çün aklı dirayet — *Bu aptine kılup andan riayet*
Diledikim kıla bu hâke himmet — *Bulam anun ile gün gibi rif'at*
Nazar kıldı hemen ba sıtku ihlâs — *Kara toprak iken oldum zeri has*

(Bahriye S. 852)

İşte bu seferden sonra İbrahim Paşa "Bahriye" kitabının önemini anlamış olduğundan, Pirî'ye bu müsveddelerin kitap haline getirilerek temize çekilmesini tavsiye etmiştir. Bu özleri de manzum olarak kıtanın sonunda yazan Pirî, İbrahim Paşa'nın dilinden kendisine şöyle hitap eder:

Dilerün cümlesin ruşen kılasun — *Anunla ta kıyamet anılasın*
Düzesin bu kitabı hut cami — *Bula çok fayda kim olsa sami*
Ve hem işbu kitap gayet gerektir — *Hazayinde bulunmak gerektir*
Tashih edüp getür kılma bahane — *Ki teslim edevüz şahı cihane*
Bu kula eyle virdi çünki ferman — *Kabulü dilden oldu ey can*
Çi ger evvel yapıştım bu makale — *Veli irgirmemiştim kemale*
Hemendem ciddü cehtettim begayet — *Beyaza çıkarup kıldım tamamet.*
Bihamdullah kim ir gördük murada — *Velâkin bir muradım var burada.*

Umarım ben dahi işbu kitabı
Yazup şerh eyledim bulam sevabı. (Bahriye. S. 853)

Bu sözlerden kuvvet bulan Pirî, Gelibolu'da kitabını düzenler ve temize çekerek İbrahim Paşa aracılığı ile Sultan Süleyman'a tak-

dim eder. Kitabının bittiği zamanı ise en son satırlarında bir tarih düşürerek şu beyitle kapatır.

Tamam ettik sözü bulup muradı Dedik tarihi ana Feyzi hadi.
(Bahriye S. 855)

Bu beyitin son üç kelimesinden 932 hicrî yılı çıkarılır ki, milâdî 1526 yılına tesadüf eder.

Bu eserin padişah tarafından takdirle karşılandığını da önsözüne ekleyen Pirî, bir harita daha yapıp hükümdara sunmuştur (1528). Elimizde bulunan Kuzey Amerika haritası da bundan bir parçadır.

İşte Pirî'nin coğrafya ilmine verdiği eserleri bunlardır. Fakat aynı zamanda Onun 1526 yılına kadar yaşantısını ve neler yazdığını bu Bahriye adını verdiği kendi kitabından okuyabiliyoruz.

Bu tarihten sonra ise, Pirî'nin Güney denizlerinde Osmanlı devletinin emrinde görevli olduğunu resmî belgelerden anlamaktayız.

Tarihte, isminden büyük Amiral derecesinde bahsedilmemekle beraber, Hint beylerbeyliği veya Kaptanlığı denilen Kızıl, Umman denizleri ile Basra Körfezi donanmalarında bulunmuştur. O, bu deniz seferlerinin başında ihtiyarlamıştır.

Ancak daha önceki yıllarda denizcilik üzerine eser vermeye alışmış bir kişi olarak hayatının bu devresinde de gördüğü, yaşadığı yerler hakkında bilgi vermiş olması düşünülebilir ise de, buna dair bir belge bulunmamıştır. O sadece yine Bahriye kitabının sonlarında İskenderiye şehri (S. 700) ve Abukir limanı için (S. 706) uzun uzun açıklamalar yapar ve "Reşit" ağzından ta Mısır'a varınca "Nil Irmağının" kıyılarını pusula ile nasıl dolaştığını yazar ve haritalarını bütün ayrıntılarıyla beş sahifede verir. (S. 710-715) Reşit ve Dimyat üzerine de ayrı bölümler verdikten sonra Gazze ve Şam için de kısa yazıları vardır.

Pirî'nin Osmanlı İmparatorluğunun Mısır eyaletinde 1554 yılında hayatı son bulmuştur. O arkasında ölmez eserler bırakarak medeniyet tarihimize katkıda bulunan bir insan olarak adı ilim tarihinde yaşayan bir varlıktır.

Pirî Reis'in biyografisi bu bilgilerle tamam olmaktadır. Burada kendi hayatı için öğrenebildiklerimiz, Onun kitabından alınan bölümlerdendir. Bahriye kitabına göre Pirî'nin Ege ve Akdenizdeki yaşantısını hattâ bazen günü gününe izlemek mümkündür.

Bu yazılarından da anlaşıldığına göre O ana dili Türkçe'den gayrı Rumca, İtalyanca, İspanyolca, hattâ Portekiz'ce bilmektedir. Çünkü dünya haritasını çizebilmek için bu dillerdeki eserlerden yararlandığını kaydetmiştir. Aynı zamanda kitabındaki gözlemleri ve anlatışları da oraların halkı ile kolaylıkla konuşabildiğine tanıklık etmektedir. Pirî XVI. yüzyılın tarihine gömüldü. Fakat biz onu bugün eserleriyle tanıyor ve yaşatıyoruz.

2 — Kitab-ı Bahriye, Ege ve Akdeniz klavuzu

Pirî Reis'in hayat hikâyesinin kaynağı olan "Bahriye" kitabı başlıbaşına bir inceleme konusudur. Genç ve bilgili Pirî, Kemal Reis'in gemilerinde hemen bütün Ege ve Akdeniz kıyılarını dolaşmış Adriyatik, İtalya, Fransa, İspanya ve Tunus limanlarında incelemeler yapma fırsatını bulmuş ve aldığı notları bir araya getirmiştir. Bir kaç örneğini bir önceki bölümde de vermiştim. Pirî bu bölgelerin tarihî, coğrafî ve denizcilik bakımından şartları hakkında bilgiler toplayarak kendi gözlemlerini not etmiş ve sonra bunlara dayanarak kitabını yazmıştır. Her bölüm içinde de haritalarını çizmiştir. Bu notlar kitap haline gelmeden denizciler tarafından o zamanlar bazı bölümlerinden yararlanmaya başlanmış olduğu da anlaşılıyor.

Kim okursa bu kitabı ey kişi
Şunu bilin ki bütün ilimleri
Okuyup öğrenmeli, dünyanın illerini
Akıllı adam odur ki kendi halini bilir
Ona arif der hep anlayanlar
Ömrümüz eyer geçse de yüz yılları
Giden ömür gelmez bir daha ele,

Artırır gemiciler içinde cümüşü
Bir kişinin bilmesiyle artar hüneri
Anlayıp görmeli hep kendi hallerini
Her bir eşyadan kendine ibret alır
İnanır bu söze padişahlar ve duyanlar
Gelmez hiç birimize bir gün gibi, ayları
Halimizi hak bilir, ondan hep hayır gele

Kitabı Bahriye S. 84

Denizcilik Kitabı — cilt. I. S. 111

Hazırlayan Y. Semenoğlu

Bu bilgiler Pirî tarafından (H. 927 M. 1521) de bir kitap haline getirilmiş ve (H. 932 M. 1925) yılında tekrar elden geçirerek ilâveler yapılmış ve İbrahim Paşa delâletiyle Kanunî Sultan Süleyman'a sunulmuştur[1].

Bu kitapta Pirî çok samimî bir dille her gördüğünü yazılı olarak tesbit ettiğini, çünkü yazılmayan bilgilerin unutulacağını şöyle ifade eder:

Pirî Reis kitabında aynen şöyle diyor:

Unutulur yazmamakla bir nişan *Pes gerektir yazıla daim işan*
Anın için gördüğüm yazardım *Yazar idim bahri kim gezerdim.*
Yani tekrar varmak olursa ana *Bile idim taş sığlar ne yana*"

(Bahriye S. 17)

Böylece, "Bahriye" kitabında Pirî, o zamanlar Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan şehir ve memleketleri tarif ederek resim ve haritalarını (portulan)[2] yapmış, aynı zamanda da denizcilik ve gemicilik için de önemli bilgiler vermiştir. Eğer onunla beraber bu XVI. yüzyılın şehirlerini gezmek istersek "Bahriye" kitabını sayfa sayfa okuyarak güzel bir seyahat yapabiliriz.

Bu kitap bir deniz klavuzudur. Pirî Reis daha önceki bilgileri toplamakla beraber, asıl kendisi en önemli sahil hatlarını izleyerek her yerin büyük mikyasta haritalarını çizmiş, gemiciler için lüzumlu olan bütün bilgileri notlarla açıklamıştır. Böylece hem bir deniz klavuzu, hem de o devrin en ileri haritacılık tekniği olan "portulan"ı vücuda getirmiştir.

Bu kitapta, en önemli yenilik, portulanlar üzerine sığdırılması mümkün olmıyan bilgileri, denizcilere yarar bir hale getirerek hem büyük mikyaslı haritalar vücuda getirmiş hem de bunları metindeki yazılarla tamamlamış olmasıdır.

[1] Bazı incelemelere göre Pirî Reis'in bu nazım ve nesir halindeki ve iki seferde yazılmış olduğu (H. 927-M. 1521 - H. 923 M. 1526) bilinen Bahriye Kitabının "Muradî" adında birisinin uslubu ile yazıldığı söylenir. Bu şahıs hakkında etraflı bir bilgi bulunmamakla beraber, Gazevât-ı Hayreddin Paşa ve Fetihnâme adlı nazım ve nesir olarak yazmış olduğu kitapların müellifi olarak bilinir. Muradî'nin ifadesine göre deryayı ilk önce gezenin Pirî Kethuda olduğunu ve onun gezdiği yerleri bir bir yazmış bulunduğunu kaydettikten sonra bu malzemeyi bir ehl-i dil bulamadığı için Pirî'nin uzun müddet "Cem" edemediğini yazar ve nihayet kendisine bu malzemenin verilerek yazdırdığını söyler. Bu mazariyeye değinmekle beraber uslup kime ait olursa olsun, bizce yine de asıl kaynak bilgi Pirî Reis'e ait olması önemlidir.

[2] Portolano veya Portulano - dümenci klavuz. Liman memuru. Limanları tarif eden haritalarla donatılmış kitap.

Kitabın çeşitli nüshaları vardır. Avrupa ve İstanbul kütüphanelerinde bulunanlardan 29 tanesinin kaydı bilinmektedir. Bunlardan bir kısmı 1521 (H. 927) diğer bir kısmı ise 1525 (H. 932) tarihlidir [3].

1935 yılında, bir önsöz ve indeksle beraber tıpkı basımı, Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Bahriye kitabı İstanbul Ayasofya Kütüphanesinde 2612 sayıda kayıtlı bulunan nüshadır. 858 büyük sayfa olan bu kitapta 223 harita vardır. Pirî, burada 7 sayfalık bir önsözden sonra 78 sayfa manzum bir bölüm koymuştur; 23 kısma ayrılan bu manzum yazılar 110 beyit tutmaktadır. Pirî beyitlerde, dünya denizcileri hakkında bildiklerini, kendi gözlemlerini ve işittiklerini ezberlemesi kolay bir üslûp ile yazmıştır.

Kitabın asıl konusu, bu 85 sayfalık önsöz ve nazım halindeki genel bilgilerden sonra Ege, ve Akdeniz kıyıları ile adalardır. Pirî Reis'in, kitabındaki nesir ve nazım bölümündeki yazılarını şöylece özetliyebiliriz:

I ve II. (s. 10) bu kitabı yazmaktaki amacını ve Kemal Reis'le beraber geçen denizlerdeki faaliyetlerini anlatıyor. Denizlerde gözlem ve deneylerin ne kadar önemli olduğuna işaret ediyor. Amcası Kemal Reis'in böyle bir noksandan dolayı hayatını kaybettiğini acı duyarak anlatıyor.

III, IV, V. (s. 19-23) Fırtınaya ve rüzgârların yönlerine, pusulaya dair bilgi vermektedir.

Rüzgâra yel deyimini kullanır ve bunlar için çeşitli isimler verir: Yıldız, Kıble, Karayel, Gündoğusu ve Günbatısı gibi.

Aynen şöyle yazıyor:

Pusuladan, Haritadan anlamayan — *Denize çıkar olur işi ziyan*
Zira bilmez kangı yana gider ol — *Onun için böyle hüsran eder ol*
İmdi anın ilmini bilmek gerek — *Vakti hacetini nazar kılmak gerek*
Tâ kim asan olan her işin senin — *İnişe bir nasıma başın senin*
O gün ol pusula imalini — *Dahi sonra hartının ahvalini.*

VI-VII (s. 23-28) Haritalara ve haritalardaki resimlere aittir ve gemi pusulalarını anlatır.

Ki pusula sorasın nola — *Bu gemiciler dilinde ne ola*
Bir müdevver hokka ağzı sırçalı — *Kâğıdı var otuz iki köşeli*

Sonra bunun nasıl mıknatıs ile kuzeyi gösterdiğini anlatır. Haritalar üzerinde ise çok uzun bilgiler verir.

[3] Bu kitapların listesi bibliyografya bölümünde verilmiştir.

VIII (s. 29-30) Dünyayı kaplıyan denizlerin dörtte birinde kıtalar bulunduğunu ve bunlarda yedi denizi isimleriyle kaydediyor: (Çini, Hint, Pars, Genç, Mağrıp, Rum, Kulzum).

IX. (s. 30-33) Portekizlerin coğrafî keşiflerini ve Hint denizine nasıl gittiklerini uzun uzun yazar.

X. (s. 33-37) Habeş memleketini Ümit burnuna kadar uzatarak Hollandalılar ve Portekizlilerin Kızıldenizden Cidde'ye kadar geldiklerini ve Türklerin bunları oralardan uzaklaştırmalarının gerektiğini yazar.

XI. (s. 37-43) Pirî Reis burada "Heyet Topu" dediği mücessem kürrede, Kutupları, Medarları, İstüva hattını ve Portekizlilerin bunlar hakkındaki bilgilerini yazar.

XII. (s. 43-52) Portekizlilerin kendi memleketlerinden Hindistan'a, müsait mevsime göre nasıl sefer yaptıklarını, gayet faydalı bir şekilde anlatır.

XIII. XIV. (s. 5D-56) Genellikle denizler hakkında bilgi vererek, rivayetlere dayanan gemici hikâyeleri anlatır. Aynı zamanda Çin denizinden bahsederek orasını, doğunun sonu addederek Çin'in ahalisi, âdetleri ve çinicilik sanatı hakkında da bilgi verir.

XIV, XV. (s. 56-61) Hint denizi ve oralardaki mevsim rüzgâr-larının durumunu tamamen şimdi bilinenlere uygun bir tarzda anlatır. Aynı zamanda Akdeniz ve Ege denizinde rüzgâr durumunu açıklar. Hint denizlerinde kullanılan ve "kıyas" denilen âleti tarif ederek Kutup Yıldızı hakkında bilgi verir.

XVI. (s. 61-66) Basra körfezi üzerine işittiklerini yazar. Çünkü o tarihlerde Pirî, henüz Basra Körfezine gitmemiştir. Buralardaki inci çıkarılmasını ve hangi adalarda bu işlerin nasıl yapıldığını bilidirir.

XVII, XVIII, XIX, XX. (s. 67-77) Hint Okyonusuna "Bahri Zence" adı vererek, sahil ve adalarından bahseder.

Buraya kadar Bahr-i Zenc'i öğrendin
O bir büyük denizdir çağlar
Ondan öteye de giderler şimdi emin,
Sen sanma ki o cezâirdendir
Çok arattılar onun bütün hududunu
Bulmadılar ona kimse bir sonuç
Hudutsuz bir karadır edip ittifak
Lodos üstünde bulundu o diyar
İkiyüz otuz mildir arası

Şimdi de dinle vasıflarını Mağrib'in
Evvelleri kimse bilmedi orada neler var
Böyle halk etmişti onu Rabbül' âlemin
Dinle aslınnı bak, nedendir
Çalıştılar, can gönülden bilmeye,ne olduğunu
Ne kadar uğraştılar, kimsede olmadı suç
Böylelikle sonunda kalmadı nifâk
"Septe" den dört bin mil öte uzar
Böyle tahmin eylemiş seyyaresi

Kitabı Bahriye S. 77 - 78
Denizcilik Kitabı — cilt I S. 106

XXI, XXII, XXXIII, (s. 77-85) Atlas Okyonusunu, Bahri Mağrip ve Bahri Âzam diyerek iki kısımda ele alır.

Bahri Mağrıb'ı Septe boğazından batıya doğru dört bin mil eninde ulu bir deniz olarak kaydeden Pirî, bu denizin öbür ucunda Antilya kıtasının bulunduğunu bildirir, ve aynen beyitlerinde şöyle yazar:

Kangi tarihte bulundu işbu yer — *Şerh edeyim ehli tarih gör nedir*
Tarihi hicret buydu ol zaman — *Ta sekiz yüz dahi yetmişti ol an*
İşbu tarihte bulundu ol zemin — *İsmine Antilya dediler hemin*
İmdi dinle bazı ahvalin anın — *Hak teâlânındır işinen var senin*
Dağlarında ol yerine altın oüur — *Dört kolaç bahrında dürler bulunur*

(Bahriye S. 78)

Böylece Pirî, 1465 (870 H.) tarihinde Antilya denilen kıtanın gemiciler tarafından bulunduğunu kaydediyor. Buraların ahalisi hakkında da bilgi vererek, onları yassı yüzlü ve gözlerinin arası bir karış, iri ve korkunç mahlûklar olarak tasvir etmektedir. Bunları rivayet olarak nakleder. Hattâ Akdeniz'de bir savaş esnasında düşman gemisinde bu yerlilere ait bir papagan tüylü külâh ile, demiri dahi kesen siyah sert taştan bir baltayı elde ettiğini yazar (Bahriye S. 79). Pirî bu suretle Amerika haritasının kenar kısımlarında yazdıklarını kitabına da koymuştur.

Bu "Antilye kenarı bulunmasına" dair fasılda (s. 81) Amerika'nın keşfi hakkında o zaman bilinenleri okuyabiliyoruz.

ANTİLYE denir oranın adına
Nasıl bulundu işit o diyar
Ceneviz'de bir müneccim var imiş
Onun eline geçmiş bir hoş kitap
Bütün deniz ilmini bir bir yazarmış
O kitap gelmiş bu Efrenç iline
Bulup okumuş onu bu KOLON
Anlatır kitaptaki bütün ahvali ona
O kitap ile amel ederdi ey yâr
Sonra durmaz açar o ili
Oranın haritası geldi bize
Şimdi bir ilham geldi bana

Dinler isen anlatayım ben sana
Şerh edeyim ta ki, olsun aşikâr
İsmine onun KOLON derler imiş
Kalmış İskenderden, belki evveldir kitap
Toplayıp bir araya bir ilim yazar imiş
Bilmemişler, inanmamışlar haline
Gitmiş İspanya beyine heman
O da bir gemi verir sonra buna
Gidip Antilye'yi eder aşikâr
Böylece meşhur eylemiştir o yolu
Bu idi hâli ki, söyledim size
Bu da anlatılmaya değer sana.

Kitabı Bahriye S. 81
Denizcilik Kitabı — cilt I. S. 108 - 109

İşte böylece İskender zamanına ait bir kitabın, Avrupa'da tercüme edildiğini ve Kristof Kolomb'un bu kitabı okuduktan sonra İspanya hükümetinden aldığı gemilerle giderek Antil adalarını keşfettiğini kendi usulubu ile aynen şöyle yazıyor:

Ol kitabile amel ider iyad
Dahi sonra durmaz açar ol ili
Hartısı ta kim anın geldi bize

Varup Antilyeyi ider aşıkâr
Şimdi meşhur eylemiştir ol yolu
İşbu derhal kim dedim cümle size.

(Bahriye S. 82)

Bu ifadesiyle Kristof Kolomb'un kullandığı haritanın, Pirî'nin eline geçtiği anlaşılmaktadır.

Heyet Topu dediği Kuzmağrafyadan bahsederken ise Böyle açıklama yapar:

Ondan ötesine Anutilye denir
Gece ve gündüz o yerlerde bellidir
Çünkü orada uzak olmaz hiç güneş
Sen sorarsın ki bana gittin mi?
İstivadan öteye, bil, güneş
Ki yimiüç buçuktur arası.
Karanlığın arası da bilki sen

Orası garn ilinin dibidir
Bil ikisi de orada müsavidir.
Yarı dünya oralarda ötekine olur eş
Ö güzelim yerleri bir gün geçtin mi?
Kırk yedo dereceye olur eş
İstivadan bu tarafa varası
Derecesi tamam olur yüzseksen

Kitabı Bahriye S. 40
Denizcilik Kitabı — cilt I S. 65

Bir de ayrıca Bahri Kulzum'dan (Hazer denizi) bahseden Pirî, bu denizin bir kapalı deniz olduğunu kaydediyor. Yalnız kitabında Kızıldeniz ile Karadeniz'den hiç bir şey yazmaz.

Böylece O, bu 84 sayfalık kısımda, kendi zamanında bilinen bütün denize ait bilgileri toplamak imkânını bulmuştur.

Kitabın asıl metni (s. 85-848) haritalarıyla beraber 743 sayfadır, ve 209 fasıla ayrılmıştır. Bu bölümler gemiciler tarafından kolaylıkla kullanılabilsin diye nesir halinde yazılmıştır.

Bu yazılar Çanakkale boğazından başlayarak Ege denizi sahil ve adaları, Adriyatik denizi sahilleri ve İtalya'nın batı, Fransa'nın güney ve İspanya'nın doğu sahilleri ve yine burada bulunan adalar hakkında coğrafî ve tarihî bilgiler vererek Septe boğazından Afrika sahillerini Mısır'a kadar takip eder. Oradan Filistin ve Suriye sahillerini, Kıbrıs ve Anadolu kıyılarını izleyerek Marmaris'te bütün Akdeniz havzasını bitirir.

Bu kısmın sonunda Girit ve diğer daha önce yazmadığı adaları gözden geçirir ve tekrar boğaz önüne gelerek Saroz Körfeziyle eserine son verir.

Bütün bu bölümlerin yazılışında müellif, evvelâ tarihî ve coğrafî bilgi verdikten sonra, denizcilik için gerekli olan meslekî meseleler üzerinde durur. Her bölüm içinde portulanlar, bazen renkli olarak, çizilmiştir. Bu suretle bugün dahi deniz klavuzlarında kullanılan usule, daha o zamanlar Pirî tarafından riayet edilmiş olduğu görülüyor.

Genellikle Venedik Körfesi adı altında Adriyatik sahillerinin doğu taraflarını yazan ve haritalarını çizen denizci müellifin, Venedik şehri hakkında söylediklerinden bir parçayı örnek olarak aynen okuyalım:

"Bu fasıl nefs-i Venedik şehrini beyan eder: Mezkûr Venedik şehrinin cemi etrafı on iki mildir. Ve ol on iki mil yerlere binası urulduğu yer berden ve bahirden cem olmuş bir deniz kulağıdır. Ol denizin bazı yerler sığ ve bazı yerleri derindir. Ol sığ olan yerlerin üzerine kazıklar kakup, ol kazıkların üzerine mezkûr şehri bina eylemişlerdir ve bina olduğunda bais işbu olmuştur kim sabıka mezkûr şehir bina olmazdan evvel ol hâli yer iken etrafdan bir nice balıkçı kâfirler, mezkûr şehir olduğu yere gelüp dalyanlar kurup balık şikârın ederlermiş. Bunlar balıktan faydalar görecek her yerlerden balıkçılar mezkûr yere derilıp balık şikârının üstüne olduklarında mezkûr sığ yerlerin

üzerine kazıklar kakup, ol kazıkların üzerine haneler bina eylemişler. Velhasıl bu üslup üzerine müddet-i medît ile kararı mezkûr kâfirler çoğalup bir şehir olur. Bunların rey ehilleri böyle tedbir eder kim Çünkü bu bir şehir oldu, imdi buna bir iş gerektir kim ta kıyametedek anı sebebile işbu şehir şeref bula" diye kaydettikten sonra (Bahriye S. 422-23) İskenderiye'den kemiklerini getirdikleri Sen Marko adına kilise ve kale yaptıklarını ve ahalisinin ticaretle geçindiğini yazarak bu şehre gemilerin Yiranşa kalesinden mutlaka klavuz alması gerekir olduğunu ve başka suretle kıyılar sığlık olduğu için, zarar ve ziyanın, giden gemicilere ait olacağının üzerinde önemle durur.

Pirî Reis İzmir hakkında da şunları yazıyor: (s. 148-158-159).

"Bu fasıl Foça Kalelerin ve İzmir ve Karaburun Kenarların beyan eder" diye bir bölüm açtıktan sonra,

Rivayetlere göre diye başlayarak Eski Foça'nın Venedik Yeni Foça'nın ise Cinevizli bazirgânlar tarafından kurulmuş olduğunu yazan Pirî Reis, Foça'dan Urla'ya ve Eğri limanına kadar en küçük ayrıntıları ile izah eder. 160-162 sayfalarda ise yine İzmir limanının sahillerini izleyerek (s. 163) Çeşme'ye kadar gösterdiği kısımlarda Koyun adalarından ve körfezden Karaburun'a kadar tafsilât verir.

"İzmir'e giden gemiler kıble tarafından Kızıl Dağ kurbuna yüzer, lâkin sancak burnuna varınca ondan sonra rast ortaya yürürler zira sancak burunda sığ vardır, hem Menemen kıyısı ifratla sığdır veli zikrolunuz, sancak burnun İzmir tarafına geçtikten sonra İzmir kalesinin önünden sığdır, büyük gemiler ta İzmir kalesinin önüne varırlar ol kalenin önünde gummar taşı gibi yığılmış taşlar vardır, ol taşların cemine lîlmad urgan dolaştırıp bağlarlar gün batısına karşı denize demir korlar yaturlar. Andan içeri iç liman vardır" (s. 152) diye yazdıktan sonra buraların sığ olduğunu ve ancak iskandil yapılarak demir atıldığını ve burada küçük sandalların balık avladıklarını kaydeder.

Bundan sonra da Urla limanını anlatır:

"Mezkûr limanın dört mil miktar yıldız tarafından Denizli derler bir köy vardır, mezkûr köy deniz kenarından bir mil mikdar kariyedir, ol köyün karşısında bir ince burun vardır. Mezkûr burun kıble tarafı eyu yataktır ama yufka sudur büyük gemiler yatmaz." (s. 154). Bu kıyılar hakkında daha teferruatlı izahat verdikten sonra, içecek suların nerelerde bulunduğunu bildirir. Ayrıca da Küstan diye sarp

bir adada ahû cinsinden av hayvanları bulunduğunu ve bir sarnıçtan su alınabileceğini şöyle anlatır:

"Adada içecek su meram olunursa keşişleme canibine yakın kıble karşıyerde kâfi bir sarnıç vardır, mezkûr sarnıç İstanbul'da olan Binbirdirek misalinde mermer direkler üzerine bina olmuştur."

Daha sonra da Karaburun ve Kum burundan bahsederek bütün kıyıları taşlıklarını ve mevsimlere göre rüzgâr durumlarını da anlatarak nerelerde nasıl gemilerin barınabileceklerini söyler. İzmir limanı hakkındaki iki harita da kitapta yer almaktadır. (s. 159-163).

Diğer taraftan Alanya, Manavgat ve Antalya'yı da bütün özellikleriyle anlatır (s. 762-764-766).

Alanya'nın denizden görünüşünü güzel teşbihlerle yapar: "Mezkûr Alaiye'nin denizden vururken nişanı budur kim anın üzerinde yüce dağlar vardır, ol dağlarda üç kule var ortada olan kulenin altında mezkûr Alaiyedir dahi yakın varacak dağ üzerinde Alaiyenin kalesi görünür." Deniz kenarında tuğladan bir büyük kulenin de bulunduğunu kaydeder. Limanın Antalya'ya doksan mil olduğunu yazar.

Manavgat'ın ise denizden üç mil kadar karada bir şehir olduğunu, önünde harap bir kale ile, doğusu tarafında bir su aktığını ve denizle birleştiğini bildirir. Antalya limanını anlatırken gemilerin oraya nasıl sığındıklarını açıklar.

Kıbrıs adasına daha uzun sahifeler ayırmıştır. (s. 768-776). Ada hakkında sorular sorduğu zaman, 7000 köy olduğunu söylemişlerdir, halbuki 4000 köy vardır diye yazar ve bunlarda her çeşit meyve, turunç ve limon yetiştiğini, şekerhaneleri ve adanın kıble tarafında bir tuzlası olduğunu ve daha pek çok bilgiler verir.

Bu "Bahriye" kitabında verilen bilgilerde aynı yerler için bugünkülerle karşılaştırılırsa, bir çok noktalarda tam bir uygunluk olduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarla, bu deniz klavuzuna denizcilik ilminin tarihî gelişmesinde çok önem verilmesi gerekir.

Bu eser üzerinde yapılan derin inceleme ve karşılaştırmalarda şu hükme varılmıştır: Yapılan araştırmalar sonunda eserde hakikate dayanmayan bir ifade bulunmamıştır.

Meselâ Girit adasının durumu bugünkü bilgilerle Pirî'nin verdiği kısımlar birer birer karşılaştırıldığında bu cihet daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu değerli eserin XVI. asırda basılıp,

dünya denizcilik çevresine yayılmamış olmasından, ilim âlemi tam manasiyle yararlanma imkânını bulamamıştır. Fakat her ne olursa olsun yazılan değerli eserler, yüzyıllar geçse de değerini korumaktadır.

3 — Piri Reis'in birinci dünya haritasından Amerika.

(H. 919 - M. 1513)

Pirî Reis'in birinci dünya haritasından bir parça olan Amerika haritası üzerinde dik- katimizi toplayalım. O, genellikle harita yapma hak kındaki fikirlerini şöyle kaydeder:

İmdi bil hartı vilâyet işidir *Dime gör bu, değme kişi işidir.*
Zira hartıda sahihtir zikrolan *Kılca farketmez bile siz kim işan*

Beyitleriyle harita yapmanın büyük bir bilgi ve ihtisas işi olduğuna işaret ettikten sonra:

Kılca noksan andager oldu ise *Hiç amel olmaz o hartı bil tamam*

(Bahriye S. 24)

diyerek te haritada yapılan en ufak bir yanlışlığın, haritayı istifade edilmiyecek bir hale getireceğini anlatıyor, bir kaç satır sonra da:

Kılca yanılsa bunu ehli fünun *Şöyle bil yanlış olur cümle burun*
Gelmez ol pergâle hem dahi mile *Yanlış olur kim alur anı ele*

(Bahriye S. 25)

diye yazmakla, o, bu hakikati teyit ediyor. Türk denizcisinin, haritaların doğru olması hakkında ileri sürdüğü fikirlere ne kadar sadık kaldığını anlamak için, onun eserini gözden geçirmek yeterlidir.

XVI. asrın başında Osmanlı İmparatorluğunun dünyanın tanınmış hemen her denizi ile gittikçe münasebetlerinin arttığını gören Pirî Reis, bu denizde gezecek ve görev alacak meslekdaşlarına yardımcı olmak üzere bir dünya haritasına da ihtiyaç bulunduğunu hissetmiştir.

Mesleğine bağlı bir denizci olarak o sıralarda elde edilebilecek kaynakların hemen hepsine baş vurarak, şimdi yalnız bir parçası elimizde bulunan dünya haritasını çizmiştir.

Elimizdeki haritanın, Pirî Reis'in el yazısiyle yazılmış bir nottan (Hicrî 919 yılının Muharreminde) Mart, Nisan, 1513'de Gelibolu'da kendisi tarafından yapıldığını anlıyoruz.

Bahriyesinin nesir olan önsözünde şu açıklama var:

"Kenarların ve cezirelerin mamurları ve harapları ve limanlar ve sular ve deryada olan taşları ve sığları mezkûr limanların kangı canibinde idi ki ve ne rüzgâra muvafık ve kangısına muhalif idi ki, vusatı darlığı ve ne miktar sefinelere mütehammil idi ki ve dahi bunlara benzer nice türlü alâmetler harita içinde kaydolunmağa kabiliyet ihtimal muhaldir. Eğer hartı bir deriye yazılmak caiz değil mi denirse meğer ol deri şol mikdar büyüye kim anı gemilerde hizmetlenmeğe kabil olmıya, ol sebepten üstadlar anı bir deriye yazarlar kim anınla deryanın vasî olan kenarlarında ve azîm cezirelerinde amel idebilurler. Lâkin vusat olmıyan yerlerde bilâ şek klavuza ihtiyaçları olmak mukarrerdir (Bahriye S. 4-5).

Böylece denizlerde klavuz kitaplara da lüzum olduğunu yazarken aynı zamanda bir harita vücuda getirdiğinden bahsederek şu açıklamayı yapar: "Bu fakir dahi mukaddema bir hartı türlü tazarruflar gösterip Hind ve Çin bahirlerinin taze çıkan haritaları ki diyar-ı Rumda kimesne anı bu zamana dek malûm edinmemiştir anları da bile kaydedip" (Bahriye S. 5), Yavuz Sultan Selim'e Mısır'da 1517 takdim ettiğini ve çok makbule geçtiğini yazıyor.

Türk Coğrafyası, haritasının içine yazdığı notların birinde bu haritayı yapabilmek için elde ettiği ve 34 kadar haritadan bahsetmektedir[1].

* Evliya Çelebi XVII. yüzyılda İstanbul'da haritacılığı meslek edinenleri kaydederken, 8 dükkânda 15 kişi olduklarını yazar ve bunların bir kaç dil ve özellikle Latinceyi de bildiklerini söyler. Eski müelliflerin heyeti ile atlasların Coğrafya Papamundo gibi kitaplarını okuyarak arz üzerinde olan denizleri, nehirleri, dağları, ormanları, yolları, bahçeleri ve derya içindeki kumsal, yatak, kayalık yerleri yaptıkları haritalarda işaret ederler. Onları gemicilere satarlar. Gemiciler de bunlara bakarak büyük ve küçük denizlerde korkusuzca gezerler diyar.

Ayrıca pusula yapan esnafın 45 kişi ve 10 dükkânlarının bulunduğunu ve geçimlerini pusula yapmakla sağladıklarını bildirir.

Bir de Kum saati yapanlar 20 kişi 15 dükkân sahibidirler. Bunlar da gemicilere yardımcı olurlar. (Evliya Çelebi seyahatnamesi cilt I. s. 548).

Bunlardan yirmisi eski tarihi belirsiz olanlardır. Ancak sekizi müslümanların yaptıkları haritalardır ki iki örneği Istanbul'da bulunuyor:

Biri Tunus'lu İbrahim tarafından yapılmış (816-1413) ve Topkapı Sarayı kütüphanesinde, diğeri ise Trablus'lu İbrahim'in yaptığı (865 - 146D) haritadır ve Deniz Müzesindedir (İstanbul).

Dördü Portekizliler tarafından yapılmış yeni haritalar, biri Arapça Batı Hint ve Çin denizleriyle Afrikanın bazı kısımlarını gösteren harita; biri de Kristof Kolomb'un Batı haritasıdır. Bu nottan öğrendiğimiz en önemli nokta, Türk denizcisinin bu haritayı yaparken elinde Kristof Kolomb'un bir haritasının bulunduğudur. Pirî Reis, "Bahriye" kitabında Kristof Kolomb'un Antiliye'yi keşfinden bahsederken:

"Haritası ta kim anın geldi bize"

demesiyle de Kolomb'un haritasının kendi elinde bulunduğunu bildirmiştir. Pirî Reis'in elinde Kristof Kolomb'un haritasının bulunuşu yukarda verdiğim açıklamalardan gayrı şu suretle de düşünülebilir:

Pirî Reis'in amcası Kemal Reis ile birlikte Akdeniz'de İspanya sahillerinde bulunduğu zaman eline geçmiş olması gerekir. Pirî Reis, "Bahriye"sinde İspanya sahillerinden bahsederken "bir tarihte merhûm Kemal Reis ile zikrolan yerde (Valence) yedi parçayı bir gezden fetheyledik ve badehu mezkûr yerden ˉolomban adacığı yetmiş mildir." (Bahriye S. 596) diyerek bir savaşta İspanyollardan yedi gemi aldıklarını yazıyor. Bahriye'nin manzum bölümlerinde Antilye'den ve Antil yerlilerinin kıyafetleri hakkında işittiklerini bildirirken, onlardan papagan tüylü bir külâh ile siyah sert taştan bir balta elde ettiğini de kaydetmiştir.

Diğer taraftan, elimizdeki haritada yazılı notların birinde Kristof Kolomb'un dört seyahatinden * üçüne katılmış olan ve sonra Kemal Reis'in eline esir düşen bir İspanyolun, Kolomb'un keşifleri hakkında Kemal Reis'e verdiği dikkate değer açıklamayı da okuyoruz. Bu İspanyol'un, Antil yerlilerine ait eşyanın ele geçirildiği savaşta Kemal Reis'e esir düşmüş olması mümkündür.

Bir diğer fikre göre, Kristof Kolomb'un Pirî Reis'in elindeki ha-

* Kristof Kolomb'un (ölümü 1506) keşif seyahatlerinin tarihleri şöyledir:

1 —	3. Ağustos. 1492	—	15. Mart.	1493
2 —	25. Eylül. 1493	—	11. Ocak.	1496
3 —	30. Mayıs 1499	—	25. Kasım.	1500
4 —	11. Mayıs. 1502	—	7. Kasım.	1504

ritasının 1498 tarihinde yapılmış olduğu kabul edilirse ve Kemal Reis ile Pirî Reis'in İspanyollara karşı 1501'de savaştıkları bilindiğine göre, Kristof Kolomb'un haritasının bu savaşta Pirî Reis'in eline geçmiş olması da çok mümkündür. Bilindiğine göre Kristof Kolomb 1498 de İspanya'ya bir harita göndermiş ve bunun kopyelerini bir çok gemiciler klavuz olarak kullanmışlardır. Ancak bu haritalar ortadan kaybolmuş. Yalnız rivayet olarak bilinmektedir.

Bugün elde bulunan tek orijinal belge Pirî Reis'in yaptığı bu haritadır. Yabancı yazarların incelemelerine göre "Bu eser şimdiye kadar bir Türk tarafından yapılan en mükemmel be önemli bir coğrafya belgesidir."

Pirî Reis elindeki kaynaklara dayanarak bir dünya haritası vücuda getirmişse de, bundan elimizdeki olanı Avrupa ve Afrika'nın kısmen batı sahilleriyle Atlas denizini ve Orta Amerika ile Güney Amerika taraflarını kapsayan bir parçasıdır.

Harita deri parşömen üzerine renkli olarak yapılmıştır. İçinde enlem ve boylam derece dökümleri yoktur. Biri kuzeyde diğeri güneyde otuzikili birer rüzgâr gülü vardır. Bu güllerdeki bölümler, çizgileri gülleri teşkil eden daire çevresinden olan yönler üzerine uzatılmıştır. Bu güllerin bulunduğu sahaya yakın yerlerde mil bölümlerini gösteren birer uzun ölçü aleti çizilmiştir. Haritanın büyüklüğü 90/65 santimetredir.

Bu portulan, bir çok renkli resimlerle süslüdür. Portekiz, Merakeş ve Gine merkezlerinde birer hükümdar resmi konulmuştur. Bundan başka Afrika kısmında bir fil ile, devekuşu, güney Amerika'da Lama ve Puma resimleri yapılmıştır. Denizde ve sahillerde bir çok gemi resimleri bulunuyor.

Haritanın gerek kara gerek deniz kısımlarında, bazen resimlerle ilgili, bazen de müstakil olarak metinler yazılmıştır.

Haritanın kuzey-batı kenarından başlanarak güneye doğru inil mek, sonra çepeçevre ve merkeze doğru helezonî dolaşılmak üzere bu yazıları numara sırasiyle izlemek mümkündür.

Ancak, Pirî Reis'in bu haritasındaki yazılarından bazıları pek kolay okunamamaktadır. Bu yazıların mütehassıslar tarafından okunma şekli aynen şöyledir:

I — Vakami denilen kızıl boya olur ki karşunda görünmez gayet uzaktır... dağların da madenlik bigayet bakkamı çok bir yerde koyun olur ki yünü ibrişimdir ilmüği açarmış.

II — Bu diyarlar imaretliktir. Cümle halkı üryan yürürler.

III — Bu diyara Antilya vilâyeti derler. Gün batısı canibidir. Dört cins tuti olur imiş, ak, kızıl, yeşil, kara. Halkı tuti etini yerler ve taçları cümle tuti yünündendir. Bunda bir taş olur, siyah mehenk taşına benzer, halkı nacak yerine anı kullanırlar imiş. Gayet de berk taş olduğunu........ biz ol taşı gördük.

IV — Harre elfakir Pirî bin hacı Mehmed elmüştehir birader zade-i Kemal Reis fi şehri Gelibolu. afiullah anhüma şehri muharremülharam sene tis'a aşer ve tis'ama.

(İşbu, haritayı Kemal Reis'in biraderzadesi unvaniyle müştehir Pirî İbni Hacı Mehmet 919 senesi muharreminde (yani 1513 senesi 9 Mart ile 7 Nisan arasında) Gelibolu'da tahrir eylemiştir).

V — Bu fasıl işbu kenarların ve dahi cezair'in nice bulunduğunu beyan eder.

İşbu kenarlara Antilya kıyıları derler. Arap tarihinin sekiz yüz doksan altı yılında bulunmuştur. Amma şöyle rivayet ederler kim Cinevizden bir kâfir adına Kolonbo derler imiş, bu yerleri ol bulmuştur. Meselâ mezbur Kolonbonun eline bir kitap girmiş ki Mağrip Denizinin nihayeti yanı garp (batı) tarafında kenarlar ve cezireler ve türlü türlü madenler ve dahi cevahir dağı vardır deyu bu kitapta bulur. Mezbûr kitabı tamam mütalea ederek Cineviz ulularına bu kaziyeleri bir bir şerh edip eydür: gelin, bana iki pare gemi verin, varayım, ol yerleri bulayım, der. Bunlar eydürler: ey epter, Mağrip deryasının nihayeti payanı ve haddi (mi) bulunur? Buharı zulmetle doludur, derler. Mezbur Kolonbo görür ki Cinevizlerden çare yok, sürer, İspanya beyine varır, hikâyeti bir bir arzeder. Anlar dahi Cinevizli gibi cevap verirler. Velhasıl bunlara Kolonbo haylı ibram eder. Ahir İspanya beyi iki gemi verip bunun muhkem yarağın görüp eydür: ey Kolonbo, eğer senin dediğin gibi olursa, seni ol diyara kapudan ideyin, deyip mezbur Kolonboyu Bahri Mağribe gönderdi. Merhum Gazi Kemalin İspanyalı bir kulu vardı, mezbur kul Kolonbo ile üç defa ol diyara vardım, deyu merhum Kemal Reis'e hikâyet edip eydür: evvel Septe Boğazına vardık, dahi oradan gün batısı lodosun ikisinin ortasına... rast dört bin mil yürüdükten sonra karşımızda bir ada gördük; amma gittikçe deryanın mevci köpüklenmez olmuş, yani deniz sakin olup düzelmiş; ve Şimal yıldızı dahi —bahrîler puslalarında gene yıldız derler— ol yıldız gide gide dolunmuş görünmez olmuş; ve dahi eydür ki: bu tertipçe yıldızlar ol

diyarda görünmez, gayrı tertipçe görünür, der. Andan evvel karşıda gördükleri adaya demir korlar, ol adanın halkı gelir, bunlara ok vurur, komazlar ki dışarı çıkıp haber soralar. Erkeği ve dişisi el okun atarlarmış. Ol okun demreni balık süğüğünden; ve cümlesi üryan yürürlermiş ve hem gayet... Görürler kim ol adaya çıkarmazlar, adanın öte yüzüne geçmişler, bir sandal görürler; bunları görücek sandal kaçıp karaya dökülürler. Bunlar sandalı almağa varırlar, görürler ki içinde adam eti var. Meğer bunlar bu tayfa imiş ki adadan adaya çıkıp adam şikâr edip yerler imiş. Mezbur Kolonbo bir ada dahi görüp ana varırlar, görürler kim ol adada ulu yılanlar var. Ol yere çıkmadan hazer edip bir gayrı adaya dahi varırlar. Demir korlar, on yedi gün onda yatarlar. Bu adanın halkı görürler ki kendilere bu gemiden ziyan yok, varırlar, balık avlayıp filikasiyle bunlara getirirler. Bunlar da hoş görüp anlara sırça boncuk verirler. Meğer kim sırça boncuk ol diyarda muteber idiyin kitapta bulmuş imiş. Anlar boncuğu görüp dahi ziyade balık getirirler. Bunlar daim anlara sırça boncuk verirler. Bir gün bir avratın kolunda altın görürler, altın alıp boncuk verirler. Bunlar eydür; varın, dahi altın getirin, size dahi ziyade boncuk verelim, derler. Anlar varıp dahi vafir altın getirirler. Meğer bunların dağlarında altın madeni varmış. Bir gün dahi birinin elinde inci görürler. İnciyi alıp boncuk verirler. Bunlar görürler ki boncuk verirler dahi vafir inci getirirler. İnci bu adanın kenarında bir iki kulaç yerde bulunurmuş ve dahi ol diyardan vafir bakkam ağacını yükledip mezbur halktan ikisini alıp ol yıl içinde İspanya beyine getirirler. Ama mezbur Kolonbo ol kişilerin dilin bilmeyip işaretle alış veriş ederlermiş. Ve bu seferden sonra İspanya beyi papaz ve arpa gönderip ekin biçim öğredip kendi tarikine koymuş; bunların bir veçle mezhepleri yoğmuş, hayvan gibi üryan yürüyüp anda yayarlarmış. Şimdi ol diyarlar tamam açılıp meşhur olmuştur. Bu isimler ki mezbur cezairde ve kenarlarda kim vardır, Kolonbo komuştur ki anınla malûm oluna. Ve hem Kolonbo ulu müneccim imiş. Mezbur hartıda olan bu kenarlar ve cezireler kim vardır, Kolombonun hartısından yazılmıştır.

VI — Bu fasıl işbu hartinin ne tarikle telif olduğunu beyan eder.

İşbu harti misalinde harti asır içinde kimesnede yoktur. Bu fakirin elinde telif olup şimdi bünyat oldu. Hususan yirmi miktar hartiler ve Yappamondolardan —yani İskenderi Zülkarneyn zama-

nında telif olmuş hartidir ki rubu meskûn anın içinde malûmdur; Arap tayfası ol hartiya Caferiye derler anın gibi sekiz Caferiyeden ve bir Arabî Hint hartisinden ve dört Portukalın şimdi telif olmuş hartilerinden kim Sint ve Hint ve Çin diyarları hendese tariki üzerine ol hartilerin içinde mesturdur, ve bir dahi Kolonbonun garp tarafında yazdığı hartiden bir kıyas üzerine istihraç edip bu şekil hâsıl oldu; şöyle ki bu diyarın hartisi bahriler içinde nice sahih ve muteber ise, mezbur harti de dahi yedi derya ile sahih ve muteberdir.

VII — Portukal kâfiri rivayet eder kim bu yerde gece ve gündüz kısalıcak iki saat olur, uzayıcak yirmi iki saat olur. Amma gündüzü gayet ıssı olup ve gecede gayet çiy düşer derler.

VIII — Portukal gemisi Hint vilâyetine giderken muhalif rüzgâra duş gelir kenardan; bunu rüzgâr kenardan...... ken fırtınayile kıble canibine gittikten sonra karşılarında bir kenar görürler, anın üzerine yürürler... görmüşler ki hûp demir yerlerdir. Demir korlar, sandalla kenara çıkarlar, görürler kim adamlar yürür, herbirisi üryan, ve lâkin el okun atarlar, demrenleri balık süğüğünden. Bunlar anda sekiz gün yatarlar, o halkla satı pazar ederler işareyile. Bu diyarları ol barça görüp yazmıştır ki... çekip durur. Mezbur barça Hinde gitmeyip döner, Portukala varıp haber verir... Bu kenarları tafsilile yazarlar; anlar bulmuş (?) oldu.

IX — Ve bu diyarda ak kıllı ve bu şekilli canavar ve dahi altı boynuzlu kâvlar olurmuş; Portukal kâfiri hartilerinde yazmışlar...

X — Bu diyarda imaretlik yoktur, cümle haraptır ve ulu yılanlar olurmuş; ol sebepten Portukal kâfiri bu kenarlara çıkmazlar imiş; ve hem gayet ıssılar olur imiş.

XI — Ve bu dört pare gemi Portukal gemisidir. Hem şekli yazılmıştır. Mağrip diyarından Habeş burnuna geçerler kim Hinde giderler. Şuluk üzerine yürürler. Bu körfezi arkını geçmeğe dört bin iki yüz mildir.

XII — ....bu kenarda bir kale
olur zira
iklimde altın
halat iledüp
nde ölçerler imiş *.

* Bu beş satırın, her birinin yarı yerlerinden eksik olması haritanın bu kısmından koparıldığına en açık bir delildir.

XII — Ve bir Cineviz kükesi Flandırdan gelirken fırtına bulup önüne katar; zarurî giderken bu adaların üzerine çıka varır, ve bu adalar bundan menkuldür.

XIV — Rivayet ederler kim zamanı evvelde Sanvolrandan (Santo Brandan) derler bir papaz yedi deryayı gezmiş derler. Mezbur bu baluğun üzerine uğramış kuru yer sanıp baluk üzerine ot yakmışlar; baluğun sırtı kızıcak denize dalmış, bunlar sandala koyulmuşlar, gemiye kaçmışlar. Bu ahval portukal kâfirinden zikrolunmaz. Kadîm Pappa Mondalardan menku dur.

XV — Bu hurda adalara Undizivercine deyu ad koymuşlardır, yani on bir bikr demek olur.

XVI — Ve bu adaya Antilya adası derler. Canavar ve tuti ve bakkam gayet çoktur, veli imaret değildir.

XVII — Bu kenarları bu barça fırtına ile gelip düştükde .... Adına Nikola di Cuvan derler. Hartisine yazmış ki bu ırmaklar kim görünür ekseri hep altın toprağıdır. Suyu kaçtıktan sonra kum içinden altın toprağını vafir devşirlermiş; hartisinde...

XVIII — Portukalın fırtına bulup bu diyara gelen barçası budur. Tafsili kenarda yazılmıştır.

XIX — Portukal kâfiri burdan gün batısı canibine geçmez. O canip hep İspanyanındır. Bunlar kavil etmiştir ki iki bin mil Septe Boğazının günbatısı tarafında sınır etmişlerdir. Portukal ol canibe geçmez, amma Hint canibi ve cenup canibi hep Portukalındır.

MM — Ve bu karaveleyi fırtına bulup geldi; bu adaya düştü; ismine Nikola Cuvan derler. Ve bu adada vafir birer boynuzlu kâv

çoktur. Ol sebepten bu cezirenin İzle (de) vaka derler, yani sığır adası demek olur.

XXI — Bu karavelenin reisine Mesir Anton Cineviz derler, amma Portukalda büyümüştür. Bir gün mezbur karavelesile fırtına bulup gelmiş, bu cezirelere düşmüş; vafir zencebil bulup bu adaları ol yazdı.

XXI — Bu denize Bahri Mağrip derler, amma Efrenc tayfası Mar de İspanya derlerdi, yani İspanya denizi demek olur. Şimdidek bu isimlerle meşhurdu. Amma Kolonbo ki bu deryayı açmıştır ve bu cezairi ol malûmetmiştir, dahi Portukal kâfiri ki Hint diyarın açtılar, bu cümle birbirile ittifak ettiler kim işbu deryaya yeni isim vereler. Bu deryanın adını Ovosano (Oseano) kodular, yani Sağ yumurta demek olur. Bundan evvel fikirleri bu imiş ki bu deryanın haddü payanı olmaya, ötesi zulemat ola. Şimdi gördüler kim bunca kenar denizi kuşadup durur; bu derya bir göl gibi olduğu için Sağ yumurta deyu ad verdiler. Sah.

XXIII — Bu yerde bir boynuzlu kâv olur ve hem bu şekilde canavarlar olur.

XXIV — Bu canavarın yedi karış boyu vardır, gözünün aralığı bir karıştır; ama selimi nefs imiş.

Haritada dağlar mücessem şekilde, nehirler de kalın çizgilerle gösterilmiştir. Pirî Reis, bahriyesinin 28. sayfasında haritalarda tesbit edilen işaretler hakkındaki açıklamasına göre bu haritasında uyguladığı denizde taşlık yerleri siyah, kumluk sığ yerleri kırmızı noktalarla, denizde görünmeyen taşlık yerleri haç işaretiyle, küçük adaları da noktalarla göstermiştir.

Haritanın elimizdeki parçası incelendiğinde Pirî Reis'in kaynaklarına ne kadar sadık kaldığını görürüz. O, harita için verdiği bibliyografyanın sonunda, "denizcilerin, ellerinde bulunan Akdeniz haritası ne kadar sahih ve muteber ise vücuda getirdiği haritanın da yedi derya için o kadar doğru olduğunu" kaydediyor. Pirî Reis'in Afrika sahillerini çizerken, elindeki yeni Portekiz haritasından başka Afrika sahillerinde gezen Türk denizcilerinin bilgilerinden faydalandığı anlaşılıyor. Yer adları ilgi çekicidir: Babadağı, Akburun, Yeşilburun, Kızılburun, Altın Irmağı, Güzel Körfez, Kozlukburunu, İki Harmanlık burnu.... gibi bir çok mevkilerin adlarını türkçe olarak tesbit etmiştir. Bu sahillerin çizilişinde, mevkilerin yerlerini tayinde de dikkate değer bir doğruluk görüyoruz.

Haritada Asor, Madera ve Kanarya adalarının yeri de doğru gösterilmiştir.

Haritanın Güney Amerika'yı gösteren kısmına geçersek, burada da Pirî Reis'in sadece Kristof Kolomb'un haritasından değil, yeni Portekiz haritasından yararlandığı Ameriko Wespuci (ölümü 1512) ve Pinzon ile Juan de Solis'in 1508 tarihine kadar Güney Amerika sahillerinde elde ettikleri neticelerinin tesbiti edilmiş olduğunu görürüz. Bundan başka Güney Amerika sahillerinde Santa Agostini, San Megali, San Francisco, Port Rali, Totel Sante, Abroklok, Cab Frio, Katenio diye tesbit edilen yerlerin adları bugünkü adlarına az çok yakınlık göstermektedir. Haritanın, müellif adını ve tarihini taşıyan notlarından gayrı yazıların müellif tarafından bir galigrafa yazdırılmış olduğu görülüyor. Haritada yazılı isimlerin bazılarında görülen değişikliklerin sebebi bu olsa gerektir. Diğer taraftan Türkçeyi yazmak için, o zaman kullanılmakta olan sesli harfler az olan Arap harflerinin mahiyeti de bu gibi değişiklikleri kolayca doğrulamaktadır.

Haritada Güney Amerika'daki başlıca nehirlerin yerleri gösterilmiş ise de adları yazılmamıştır. Pinzon ile Juan de Solis'in 1508'de önünden geçtikleri, fakat dikkatlerini çekmediği şimdiye kadar zannolunan, La Plata nehrinin haritada işaret edilmiş olması, çok dikkate değer. Haritanın Kristof Kolomb'un haritasıyle ilgili kısımlarından başka yerlerinde mil mikyasının doğru olarak alındığı görülmektedir.

La Plata nehrinin biraz güneyinde kara kısmı aralıksız doğuya doğru uzanmaktadır. Haritanın bu kısmı Batlamyos (Ptoleme) devrinin anlayışına göre yapılmış, eski dünya haritalarında (Mappa Mondo) da görüldüğü gibi çizildiği anlaşılıyor. Bu haritayı yaptıktan sekiz yıl sonra, Bahriye adlı eserini tamamlamış olan Pirî Reis, kitabının başında bu kıtanın güney tarafının kara değil deniz olduğunu tesbit etmekle, daha sonraki keşifleri de dikkatle izlediği anlaşılıyor. (S. 30-33).

Diğer taraftan, coğrafî keşifler tarihî bakımından, haritanın ilim âleminde en çok dikkati çeken ve en önemli olan kısmı Orta Amerika'dır.

Amerika'nın özellikle Orta Amerika kısmı üzerinde yapılan incelemelerden anlaşıldığına göre, Kristof Kolomb'un 1498'de çizip Avrupa'ya gönderdiği harita ile Kolomb'un seyahate ilk çıkarken elinde bulundurduğu Toskanelli'nin haritasında olan bilgileri içine aldığı anlaşılmaktadır.

Pirî Reis'in Amerika harıtasında bir ada

Pirî'nin Haritasının bu bölümünde bir çok hayalî adalar vardır ki bunların üzerine birer renkli papağan resmi konulmuştur. Şimdiki Trinidat adasına haritada Kalerot adı verilmiştir, bu ad, Kolomb'un bu adadaki bir buruna verdiği Galera adından alınmış olacaktır. Porto Riko adasına, San Jan Batichdo denilmiş ve doğu sahiline bir kale resmi yapılmıştır. Bununla beraber haritada Trinidat adasının batı tarafina papağanlı bir ada çizilerek onun da yanına San Juan Batichdo yazılmıştır. Haritada Trinidat adası karşısında Güney Amerika sahillerinde bir çok adalar gösterilmesi, Kristof Kolomb'un Güney Amerika'yı kıta değil, bir takım adalardan oluştuğunu zannetmiş olduğu tesbit ediliyor. Yine haritada İspanya adası (Kristof Kolomb bu adaya Espanyola adını vermiştir) diye yazılan Haiti adasının hakikatte doğudan batıya doğru uzanmış olması gerekirken, haritada kuzeyden güneye doğru uzanmış gösterilmesi, Kristof Kolomb'un bu adayı Marko Polo'nun seyahatnâmesinde tasvir ettiği Zipango yani Japonya adası olarak aldığı ve Marko Polo'nun tasvirine uygun olarak adaya kuzeyden güneye doğru bir vaziyet verdiği isbat edilebilmektedir.

Haritada asıl Antil adası, ada olarak değil, Kristof Kolomb'un zannına uygun olarak kıt'a diye gösterilmiştir. Zàten Pirî Reis, haritasında Orta Amerika'ya "Antiliye vilâyeti" dediği gibi Güney Ame-

rika sahillerine de "Antiliye kıyıları" demektedir. Ancak Pirî Reis haritasında, Güney Amerika sahillerine yakın bir yerde, Antiliye adası diye bir adaya tesadüf edilmektedir, fakat bu adanın Kristof Kolomb'un sefere başladığı sırada zenginliği ve mamur oluşu o devirde herkesin dilinde dolaşan, efsanevî Antil adasını temsil ettiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber adanın yanına Pirî Reis tarafından konulan yazıda, bu adanın mamur olmadığı tesbit edilmiştir. Haritada Küba adası da ada olarak değil Kristof Kolomb'un kesin inancına uygun olarak kıt'a şeklinde gösterilmiştir. Genellikle bilindiğine göre Kristof Kolomb 1494'de Küba sahillerinde bulunduğu sırada Küba'nın bir ada değil, bir kıt'a olduğu inancı o kadar kuvvetlidir ki, bunun gemide bulunan noter Fernand Perez de Luna'ya yazdırarak yanında bulunan bütün gemicilere imza ettirdiği, 12 Haziran 1494 tarihli, bir belgeyle tesbit edilmiştir. Bu belgede Küba'nın kıt'a olduğunu kabul eden ve bundan sonra bunun aksini söyleyenlerden 10.000 maravides sikkesi ceza alındıktan başka, dilinin kesileceği de ayrıca kaydedilmiştir. Pirî Reis'in Küba'yı haritasında kıt'a olarak göstermesi her halde dilinin kesileceği korkusundan değil, oralara bir kaç defa seyahat etmiş olan Kristof Kolomb gibi bir kâşifin haritasında gördüğü bir bilgiyi olduğu gibi tesbit etmiş olmasından ileri geldiği şüphesizdir. Nasıl ki Pirî Reis haritasının bu kısmına esas olması lâzımgelen Kristof Kolomb'un 1498 tarihli haritasından sonra, Kolomb'un kardeşi Bartholomeo Kolomb'un 1503 tarihinde çizdiği harita taslağında, Ruysch'in 1508 tarihli haritasında hatta Waldseemüller'in 1507'de yaptığı deniz haritasında da Küba tarafları kıt'a olarak gösterilmiştir.

Pirî Reis Haiti'nin güney-doğusunda çizdiği on bir adanın adını haritada "Undizi vergine" diye göstermiştir. Bu suretle adaların altındaki onbir adedini İspanyolca mukabili olan Onze kelimesiyle değil, bunun Kolomb'un ana dili olan İtalyanca karşılığı ile ifade etmiş olması dikkate değer. Bu da kendisinin Kolomb'un haritasını ne kadar sadakatle naklettiğini göstermektedir.

Pirî Reis, Kristof Kolomb tarafından 1498'de yapılan daha önce çizilmiş Toskanelli (Toscanelli) haritasındaki bilgileri de kapsadığı anlaşılan haritayı, hemen aynen alması Amerika'nın şimdi elimizde bulunan en eski haritasını bize doğru olarak nakletmiş ve o devirdeki coğrafî keşifler tarihinin en önemli devirlerinden birinin bir çok noktalarını aydınlatmıştır.

Pirî, üç defa Kristof Kolomb ile seyahat ederek, sonra Kemal Reis'e esir düşen İspanya gemicisinin Kolomb'un seyahati hakkında verdiği ilgi çekici açıklamaları haritaya not olarak geçirmiş olmakla, Kolomb'un keşifleri hakkında sonradan uydurulmuş olan efsanlerden ayrı olarak, bu keşiflerin bir hikâyesini bize belki şifahî verilen fakat orijinal olan bir kaynaktan nakletmiş oluyor.

Haritada Asor adaları çevresine yapılmış bir gemi resminin yanındaki notta, bu Ceneviz gemisinin Flander'den gelerek fırtınadan bu adalara düştüğü ve bu adaları keşfettiği, diğer bir notta ise bu denize Magrip denizi denildiğini fakat Avrupalıların Ispanya denizi dediklerini, Kolomb'un keşiflerinden sonra "Ovosano" yani "Osean" adını koyduklarını yazıyor.

Santiano adası civarında yapılan bir gemi resminin yanında da Portekiz'de yetişmiş "Naton" adlı bir "Cinevizin" bu adaları bulup yazdığını bildiriyor.

Güney Amerika sahillerine yakın yapılmış bir gemi resminin yanına yazdığı notta oralarda fırtınaya tutulmuş olan "Nikola di Juan" adlı bir gemicinin haritasında yazılmış olanları özetlemektedir.

Atlas denizinde yazılmış başka bir notta Pirî Reis, 1494 tarihinde yapılan "Tordesillas" antlaşması ile, Portekiz ve İspanyollar arasında tesbit edilmiş olan sınırlardan bahsetmektedir.

Pirî Reis, haritasının kuzey tarafında büyük bir balığın üzerinde ateş yakmakta olan bir kadınla bir erkek resmi, o cıvarda bir kayık ve içinde üç kişi bulunan büyük bir gemi resmi yaparak yanına yazdığı notta, orta çağda çok intişar etmiş binbir gece hikâyelerine de geçmiş olan Santo Brandan efsanesini canlandırmaktadır. Fakat Pirî Reis bu efsanenin Portekiz eserlerinden değil, eski Mapa Mondolardan nakledildiğini yazmayı da ihmal etmemiştir. Görülüyor ki, Türk coğrafyası haritasını yaparken çeşitli kaynaklara başvurmuş zamanının bilgilerinden istifade etmeyi de ihmal etmemiş, bibliyorgrafyasına sadakat göstermiş ve bu itibarla keşifler devrinin çeşitli safhalarını tesbit için elde mevcut, en değerli belgeyi bize bırakmıştır.

Netice olarak diyebiliriz ki, Pirî Reis, kendi dünya haritasına diğer bilgilerle beraber, Kristof Kolomb haritasına dayanarak Amerika kâşifinin haritasını da vermiş oluyor. Ancak şuna da önem vermek gerekir ki Bahriye Kitabında (S. 78) Antilyanın (870 H.) 1465 tarihinde gemiciler tarafından bulunduğunu da kaydetmiştir.

Bu tarih ise Kristof Kolomb'dan çok yıl öncelere gitmektedir. Herhalde bu Türk denizcisinin gerek kitabı gerekse haritaları pek çok mübhem şeyleri ortaya çıkarmaktadır.

4 — Pirî Reis'in ikinci dünya haritası, Kuzey Amerika (H. 935 - M. 1528)

Pirî Reis, birinci dünya haritasından on beş yıl sonra (1528) Gelibolu'da ikinci bir dünya haritası yapmıştır. Bunda da, birincisinde olduğu gibi imzası vardır. Ancak bu haritanın elimizde bulunan kısımı bütün haritanın üst ve sol parçasından bir köşesidir. Büyüklüğü 68/69 santimetredir. Kenarlarına renklerle süsler yapılmıştır.

Harita tekniği bakımından bu devrin deniz haritalarının en ileri bir örneği sayılan bu eserde rüzgâr gülleri ve yönleri çok sık çizilmiştir. Haritanın bu küçük parçasında dört rüzgâr gülü vardır ve 32 ye bölünmüşlerdir. Bunlar esasında en ileri sayılan pusula kadranlarıdırlar ve kuzeye göre konulmuşlardır. İki mil mikyaslı olup yirmiye bölünmüşlerdir. Yanlarındaki açıklamaya göre araları 50 mil noktalar arası da 10 mildir. Bu haritanın ölçüsü 1513 tekinden daha büyüktür. Daha önce yapılmakta olan haritalarda koylar ve körfezler yarım daire şeklinde yapılırken bu haritada sabit şekilleri bugünkü tekniğe uygun bir biçim almıştır. Taşlık yerler, kayalar ayrı ayrı işaretlerle gösterilmiştir. Aynı zamanda bu haritada Seretan medarın "Gün uzadısı" yani gündoğusu dairesi adını vererek çizmiştir.

Bu haritanın kapsadığı kısım Atlas (Atlantik) Okyanusunun kuzeyile, Kuzey ve Orta Amerika'nın o sıralarda yeni keşfolunmuş sahilleridir. Haritada dört rüzgâr gülü vardır. Evvelki haritada görülmeyen "Seretan medarı" = yengeç, bu haritada çizilmiştir. Haritada iki tane mil ölçüsü de bulunmaktadır. Bu ölçüler yirmiye bölünmüştür. Yanlarında yazılı açıklamalara göre, bölümlerin arasının 50 mi,l

noktalar arasının da 10 mil olduğu anlaşılmaktadır. Bu haritanın mikyası, 1513 tarihli haritadan daha büyüktür. Haritanın doğu kenarı kuzey Groenland sahillerinden başlar. Güney doğrusu Asor adaları üzerinden geçer. Asor adalarından bir takımı San Mikal, Sante Mariya, Evriko, San Jorjo adalariyle gösterilmiştir.

Groenland'dan itibaren güney-batıya doğru iki büyük kara parçası göze çarpmaktadır. Bunlardan kuzeydekine Bakala adı verilmiş ve buranın Portekizliler tarafından keşfedildiği yazılmıştır. Daha aşağıda "Terre Neuve" sahilleri kenarına yazılan bir notta, bu sahillerin Porteikizliler tarafından bulunduğu, her tarafının henüz bilinmediği, yalnız bulunan yerlerin çizildiği tesbit edilmiştir.

Daha aşağıda bugünkü şekline pek yakın bir tarzda Floride yarımadası göze çarpar. Pirî Reis Florida'ya, San Juan Batisto adını vermektedir. Evvelki haritada bu isim Portoriko'ya verilmektedir. Kenarda görülen kara parçaları 1517 ve 1519'da keşfedilen Konduras ve Yukatan yarımadalarıdır. Küba ve Hayti adaları ile Bahama ve Antiller, Kristof Kolomb'un haritasına göre yapılmış ilk haritadakinden bambaşka olarak bunda tamamen bugünkü şekle uygun olarak çizilmiştir. Küba adasının üzerinde "İsl di Vana" kelimeleri okunmaktadır. Venezuella sahillerinde bir takım isimler varsa da, bunlar arasında ancak bazıları güçlükle okunabil ektedir. Seçilebilen kelimeler arasında San Cilormi, Monte Krago, Detonos, diye Sagram, Ponte Sogon, Dides ve Sare diye isimler vardır.

Bu ikinci haritada, sahil şekilleri daha olgun bir şekilde çizilmiş ve bugünkü arazîye nisbeten uygun bir durumdadır. Özellikle taşlık yerlere ve kayalara dikkatle işaretler konmuştur. Ancak haritada bugünkü duruma göre bir değişiklik de göze çarpar.

Bu hata o zamanın pusulasına göre 10° - 13° arasındaki durumun dikkate alınmamasından ileri gelmektedir. Fakat bu o zaman yapılan bütün haritalarda görülmektedir.

Diğer taraftan bu haritada da bir öncekinde olduğu gibi, bazı açıklamalı notlar bulunmaktadır. Fakat bunlar daha kısa olarak yazılmışlardır. Haritanın sol köşesinde aşağıya doğru uzun ve uçları süslü ölçünün altında imzadaki yazı aynen şöyledir:

"Harrerehu huve lehu hâkir Pirî Reis bin Elhacı Mehmed elmüştehir birader zade-i merhum Reis Gazi Kemal an şehri Gelibolu, sene hamse selâsin ve tisa mi'a" böylece burada imzasiyle beraber haritanın tarihini veriyor (935-1528).

Yukarda bilgi verilen, uzun çizgilerle yapılmış ölçülerin (mikyas) yanında ise, aynen şunlar yazılıdır:

"Bunlar mile işarettir. Her haneden haneye elli mildir. Noktadan noktaya onar mildir."

Yukarı kenardaki ikinci mikyasta başka türlü yazılmıştır: "Bu mile işarettir ve her haneden haneye ellişer ve noktadan noktaya onar mildir." Bu iki cümle aynı fikrin ifadesi olmakla beraber, bir iki kelime ayrılığı vardır. Ayrıca yer isimlerinden gayrı Labrador sahillerinin kenarındaki noktalarda "Bu Bakaladır ki bunu Portakala kâfiri bulmuştur, bulunduğu kadarı yazılmıştır." Bundan biraz daha güneyde ise yine aynı anlamda şöyle deniyor: "Bu alâmet başka bir kenardır. Portakal kâfiri bulmuştur. Tamamı dahi malûm değildir. Bulunan yeri yazılmıştır." Bu yerler haritadaki tespit edilen duruma göre Ternöv "Terre Neuve" sahilleridir. Bu yerler bugün bilindiğine göre, Portekizli Corta-Real, 1500 de Ternöv'ün ve bir sene sonra da 1501 de kardeşi Miquel Real ile, Labrador arazisini bulmuşlardır.

Orta Amerika üzerindeki not yarıdan kesilmiş ise de okunabilen kısmı gayet ilgi çekicidir. "Karadan ayrılıp... denizin aslı nedur deyu bilmek için... "Vilâyet ki andan ötede..." diye de kayıtlar vardır.

Bu suretle karaları aşarak denize ulaş ak isteyen bir seyyahtan bahsedilmekte olduğu anlaşılıyor. Bununla, Pirî Reis'in, 1513'de Orta Amerika'yı aşarak Pasifik Okyonusuna varan Balbao'ya işaret etmek istemesi düşünülebilir.

Haritada diğer dikkate değer bir deyim de Pirî'nin Medarlara "Gün uzadısı" kelimesini kullanmasıdır. O aynen şöyle diyor: "Bu hat, gün gayet uzadısı yere işarettir." Ancak Küba adasının üzerinden geçirilmiş olan bu hattın biraz daha kuzeyden geçmesi, aynı zamanda Yukatan yarımadasının da bu hattın tamamen altına çizilmesi gerekirdi. Fakat, o zamanki haritacılık tekniğinde bu kadar sıhhat pek beklenemez.

Çünkü diğer haritalarda da aynı hatalar vardır. İşte böylece, iyi ve hatalı tarafları kısaca belirtilen bu haritanın, kendi zamanı için ve haritacılık tarihi bakımından devrin Türk bilim hayatı için büyük değer taşır.

Görüldüğü gibi, bu ikinci haritasında da Pirî Reis'in, zamanında yapılan keşifleri büyük bir ilgi ile izlemeğe devam etmiş olduğu anlaşılıyor. Türk denizcisinin, birinci haritasında Kristof Kolomb'un hari-

tasına itimad ederek, yanılmış olduğu yerleri, bu ikinci haritada, yeni keşifleri dikkate alarak doğru olarak tesbit ettiği görülüyor. Pirî Reis, bu haritada keşfedilmiş yerleri gösterdiği halde o zaman henüz keşfedilmeyen tarafı hiç çizmemiş ve haritanın üzerinde, buraları beyaz bıraktıktan sonra, bu yerlerin bilinmediğinden dolayı çizilmediğini açıklamıştır. Bu suretle Pirî, haritasını çizereken, bilim metodlarının kurallarına göre hareket ettiğini, bir defa daha isbat etmiştir.

5 — Tarihte bilinen en eski haritalar ve Pirî Reis'in haritalarının XVI. yüzyıldaki eserlerle karşılaştırılması.

İnsanların üzerinde yaşadıkları dünyanın kara ve deniz bölgelerini tanımaları ve bunları yazılı belgelere aktarmaları uzun tarihî devreler içinde yer alır. Coğrafî bilginin en göze görülen aracı ise planlar ve haritalardır. Bunlar devrine göre çeşitli malzeme üzerine yapılmışlardır.
Örneğin, taş tablet papirüs tahta devri. kâğıt gibi......
İnsan toplulukları ilk önce kendi yakın çevrelerinin su, nehir kenarlarını, tarlaların sınırlarını planların, şehir merkezlerinin ayrıntılı durumlarını ve sonra da bölge ve dünya haritalarını yapmaya baş lamışlardır.

Haritaların yapılışında astronomi bilginlerinin payı vardır. Çünkü cihet tayini, ölçüler hesaplamalar, enlem ve boylam daireleri hep müspet ilimlere dayanan esaslardan kaynağını alır. Bugün her yönü ile erişilen bu kartografya metodlarına dayanan haritacılığı eski tarihî devirlerdeki eserlerde bulmamız mümkün değildir. Ancak, yine de en eski çağlardan itibaren arkeolojik buluntulara dayanarak bazı örneklerde bu gelişmeyi, aralıklı da olsa, izlemek mümkündür.

Yazılı belgeler bakımından (M. Ö. IV. bin) en eski medeniyet merkezleri Mezopotamya, Mısır ve Anadoludur. Harita bakımından şimdiye kadar bulunabilen üç örnek üzerinde duracağım.

Mezopotamya'da M.Ö. Üçüncü binde yer alan Akat devrinden bir Nuzi haritasından faydalanılarak M.Ö. V. yüzyıla ait bu tablet arkeolojik kazılarda bulunmuştur. Bu belge belirli bir nehir kıyısı

bölgesini göstermektedir. İki silsile dağ arasındaki nehrin adı yazılmış ve kanallara ayrılmış bütünü ile şehir merkezleri yuvarlak işaretlerle gösterilmiş ve adları yazılmıştır. Ancak yazıların okunuşları dikkate alınırsa yönler tersine konmuştur. Kuzey olarak gösterilen yön doğu'ya rastlamaktadır.

Bu belgenin üzerindeki incelemeler bölgenin tam olarak neresini gösterdiğini belirtmemekle beraber, yukarı Zap suyu ile Dicle arasındaki sulama kanallarının bulunduğu bir ziraî alanın planı niteliğindedir. Esasen bulunuş yeri de Kerkük yakınlarında Yorgantepe kazılarında Akat devrine ait tabakalardır. Mezopotamya'da bulunan bu çeşit ikinci belge yeni Babil devrine ait (M.Ö. 612-538) olup aslı Londra'da British Museum'dadır. Bu harita Babil merkez olmak üzere bir dünya haritası niteliğinde olarak kabul edilmektedir. İki daire içiçe çizilmiş, etrafında bazıları kırık olmakla beraber yedi yön üçgenler halinde gösterilmiştir. Üst ve arka taraflarında çivi yazı sistemiyle Akatça metinler vardır ve başka orijinal bir eserden kopye edildiği anlaşılmaktaadır. Gösterilen yönlerde doğruluk derecesi önemlidir. Güneşin doğduğu yer doğudaki üçgende yer aldığı gibi kuzey kısmı tamamen karanlık içindedir.

Ancak tabletin arka yüzündeki metin çeşitli tefsirlere yol açmış ise de, Gılgamış efsanesi, Tufan hikâyesinde geçen isimlerin de yer alması Mezopotamya'da Sümerlerden itibaren birbirine tesir eden ananelerin bir kopyesinden ibarettir. Esasen Mezopotamya'daki eski medeniyetleri geliştirmiş olan kavimlerin dünya görüşleri, mitolojik destanları, tufan olayını Gılgamış efsanesinde anlatılmıştır. Bunlara göre gök yüzü tanrıların yurdudur ve bir Okyanus ile çevrilidir. Dünya da yer yüzü ise bir acı su ile çevrilidir. Etrafta gösterilen denizler, kara körfezi, Akdeniz ve Karadeniz de olabilir. Bir de Babilin kuzey doğusunda Uraştu (Urartu olması gerekir) diye bir yerde kaydedilmiştir ki, bu doğu Anadoluda Birinci binden sonra yer alan kavmin kurduğu devlettir.

Netice olarak diyebiliriz ki, bu haritada daha önceki yapılanlardan bir kopye olmakla beraber, harita tekniği bakımından zamanın ileri bir eseridir.

Eski Mısır'da Papirüs üzerine yapılmış bir harita ise M.Ö. XIV. yüzyıla air olup I. Setas zamanında güney Mısır'ın Hamamat vadisinin doğu kısmında bulunan maden ocaklarının yerini göstermektedir.

İtalya'da Torino müzesinde saklanan bu eser, büyük bir haritanın parçası olması gerekir. Bir alanı göstermektedir. Dağlar arasında geçen iki paralel vadiden biri taşlarla döşenmiş kaldırımlı bir yol gibidir. Kıvrıntılı ve genişliğine olan diğer bir yol ise, bunların her ikisini birleştirir. Bu vadilerin her iki yanındaki sivri dağlarda altın yıkanan kuyuların yeri kırmızı renkle işaretlenmiştir. Haritadaki siyah olarak boyanmış yerde ise, I. Setos'un çeşmeleri ve yeri belirtilmiştir. İşte bu yazı ile haritayı tarihlemek mümkün olmuştur. Bu haritada dikkati çeken nokta, madende çalışan işçilerin oturdukları evlerin yerleridir. Bunun üzerinde "Temiz dağ" adını taşıyan tepede Amon tapınağı gösterilmiştir.

Bu tarihî belge iki yönden önemlidir: Biri madencilik, diğeri ise konumuz olan haritacılık bakımındandır.

Mısır tarihinin en eski devirlerinden kalma yegâne haritası budur

Anadoluda Hitit devleti bin yıldan fazla siyasî ve askerî egemenliği kurmuş ve yaşatmıştır. Medeniyet eserleri pek değerli ve çeşitli olan bu devreden maalesef harita ve plan olarak henüz ele bir belge geçmemiştir. Halbuki bir çok belirtilere göre mabet ve şehir planları çok düzgün olarak uygulandığı gibi, bir çok bakımlardan coğrafî bilgilerine tanıklık edecek belgeler de vardır. Ancak Hitit'lerin tabletleri üzerine yazdıkları gibi tahta üzerine de yazılarının olduğu bilinmektedir.

Böylece bugün noksanını hissettiğimiz bazı belgelerin bu gibi, zamanla yok olacak malzeme üzerine yazılmış olmaları düşünülebilir. Bugüne kadar harita ve plana benzer belgelerin bulunmadığını kaydetmekle beraber, ilerki arkeolojik araştırmalarda rastlanabileceğini ümit edebiliriz.

Diğer taraftan Pers İmparatorluğu devrinden de pek çok yazılı belgeler olmakla beraber, harita diyebileceğimiz bir eser ele geçmemiştir.

Suriye'de egemenlik kurmuş ve deniz ticareti yönü ile bütün Akdeniz'de ticarî koloniler kurmuş olmalarına rağmen Fenikelilerden de elimizde harita diyebileceğimiz bir belge şimdilik yoktur.

Ancak cografî bilgiler için pratik bir surette kullanılan haritalardan bahsedilmekte olduğu bilinmektedir. Klasik devreye gelince Helen ve Roma medeniyetleri bu konuda hem nazarî olarak bütün

yayılma alanlarının coğrafî durumları hakkında bilgi vermişler, hem de dünya ve kâinat üzerinde düşünceler ileri sürmüşlerdir. Helen filezoflarının bu görüşleri Rönesans devrinde yeniden işlemeye başlamış o zamanki dinî taassuba rağmen dünya ve kâinat hakkındaki yeni nazariyelerde esas olmuştur.

Örneğin Polonyalı Kopernik Ptolemenin dünyanın yuvarlaklığını kabul etmekle beraber, merkezde ve hareketsiz oluşuna karşı kendi etrafında döndüğünü ıspatladığı vakit, zamanın ilim âlemi tarafından hem tenkide hem de takdire uğramıştı. Ancak bu vesile ile temas etmek istiyorum ki Rönesans ve Reform devirlerinde, bir yanda hıristiyanlığın taassubu yeni görüşlere karşı çıkarken bir tarafta da Rönesans hareketi ile klasik devrin filozofları ve ilim adamlarının fikirleri üzerinde durulmuştur.

Kopernik Aristo ve Ptolemenin dünya hakkındaki görüşlerinin yanlış olduğunu incelemekle beraber, onlarsız yeni buluşlarına ulaşamıyacağını da biliyordu.

Heredot yazılarında bronz üzerine çizilmiş bir haritadan aldığını yazar ve gezdiği yerlerin haritalarının olduğundan bahseder.

Eratosten'in (M.Ö. III. yüzyıl) bir coğrafya bilgini olarak dünyanın çevresini bugünkü ölçülere göre hesaplamış ve haritasını çizmiş olduğu kayıtlıdır.

Ancak bütün bu bilgilere rağmen haritalar ele geçmemiştir.

Bu devirlerden bilinen harita Ptolome'nin enlem ve boylam derecelerini de doğru olarak çizen en ilgi çekici bir eserdir. Bundan istifada ettiğini Pirî Reis te kaydeder. Bu suretle görülüyor ki insanlar her devirde yaşadıkları dünya yüzünü ve onu çevreleyen kâinatı daima merakla izlemişler, hem düşüncelerini yazarken, haritaları da yaparak bir fayda sağlamışlardır.

Şimdi Pirî Reis'in haritasını, yaşadığı devirlere hemen öncülük eden zamandaki eserlerle, ondan sonraki haritalarla karşılaştırabiliriz.

Umumiyetle haritacılık tarihinde "portulan" denilen deniz klavuzu niteliğindeki haritalar, XI. yüzyıldan beri yapılmağa başlanmıştır. Ancak bu çeşit eserlerin daha eski tarihlerde örnekleri var ise de, Pirî Reis'in haritaları ile karşılaştırabileceğimiz eserler, özellikle

XV. ile XVI. yüzyıllardakilerdir. Çünkü bu devrede bu çeşit eserler oldukça yaygınlaşmış durumdadır.

Avrupa'da bunun için örnek belge, (1076) da, Adamus Bremensis'-in eserinde rastlanır. Ondan sonra XII. yüzyılda yapıldığı sanılan "pisane" denilen harita gelir. Bundan sonra XIV. yüzyılda müellifi ve tarihi bilinmiyen haritalar ortaya çıkmıştır. İlk olarak 1320 tarihli Pietro Vesconti'nin portulanı vardır. Buna Marino Snudus'un "Liber secretarum fideium Crucis" adıyla yazdığı kısma eklenmiştir.

İşte böylece bu sıralarda batı âleminde bu çeşit klavuz ve portulanların yapılmakta olduğunu gözönünde tutarak, Pirî Reis'ten başka diğer müelliflerin dünya haritasını ve bu arada Amerika kıtasının gösterilme şeklini kısaca karşılaştırmak faydalı olacaktır.

XVI. yüzyıldan beri yapılan portulan ve klavuzlar "Brasil" adasından bahsetmektedirler. 1414 de ise Cipangu adı ile Antilia adası gösterilmektedir. 1474 ile 1482 arasında Toskanelli (Toscanelli)-'nin Kristof Kolomb'a bir mektupla beraber, bir portulan gönderdiği rivayet edilir. Ancak, bu belgeler bugün elde değildir. Bu mektupta yazdığı söylenen sözlerden özellikle, birçok gidenlerin tanıklığına göre batıya gidildikçe hiç tehlikesiz olarak Asya'ya ulaşılacağı bildirmiştir.

"De la Ronciére" in yazdığına göre bu Portekiz haritası 1488 ile 1493 yılları arasında yapılmıştır.

Fakat Amerika, ancak 1507 de Americo Vespucci'nin yeni bir kıt'a olduğunu haber verdiği ve "Novus Mundus" deyimini kullanarak yazdığı mektup ile, bu haber bütün dünyaya yayılmaya başlamıştır. Bu mektubu yayınlayan St. Diès bu yeni dünyaya Amerika adını teklif etmiştir.

Diğer taraftan, Nikaragua'nın bir bölgesine yerliler tarafından Amerika denildiği için, bu ismin yayıldığını kaydeden müellifler de vardır.

İşte, böylece Amerika'nın XVI. yüzyılın ilk yarısında dünya coğrafyacıları tarafından yeni bir kı'ta olarak dikkati çektiği ve haritalarının yapıldığı görülmektedir. Bu kitabıma konu olan, Pirî Reis de bunlardan biridir. Bu itibarla, 1500-1550 yılları arasında yapılmış haritalardan bazılarını, tarih sırasına göre birbirleriyle karşılaştır-

dığımızda Amerikanın keşif tarihi için, Pirî Reis'in haritalarının tarihî kaynak olarak degerleri daha çok anlaşılmaktadır.

Türk - Osmanlı İmpartorluğu devrinin bir kadırgası, kırmızı ve mavi zemin üzerine olan bayraklarda, hilâl ve kılıç bulunmaktadır. Bu kadırgalar hepsi yerli tersanelerde yapılmıştır. Ve bir teşkilâta bağlanarak Türk donanmasını vücuda getirmişlerdir. Bu donanmada hizmet görenlerin yetişme tarzı esaslı kurallara göre düzenlenmiştir.

Not :

Metin içindeki resimler Pirî Reis'in orjinal Amerika haritasındaki resimlerle aynı ölçüdedirler. Sayfa 47 - 51 - 53 deki gemi resimleri ise, ayrıca başka kaynaklardan faydalanılarak yaptırılmıştır.

BİTİRİRKEN

XVI. Yüzyılın Türk bilgini Pirî Reis'in hayat ve eserleri ile bunların o devirde yapılan diğer benzeri eserlerle kısa karşılaştırmalarını burada bitiriyorum. Görüldüğü gibi bu yüzyıllarda Osmanlı-Türk İmparatorluğu, Karadeniz, Marmara ve Kızıldenize tamamen hâkim, Ege, Akdeniz ve Hint denizlerinde ise hâkimiyet mücadelesi halindedir. Bu amaçiçin, Türk devleti o çağın silâhlarının bulunduğu donanmaya malik olması şart idi. Bu donanma için çeşitli deniz limanlarında tersaneler bulunuyordu. İstanbul başta olmak üzere Karadeniz'de Sinop, Çayağzı, Varna, Burgaz, Ahyabu ve Tuna kenarında Ruscuk, Marmara denizinde İzmit, Gemlik, Edincik, Karabiga ve Gelibolu, Ege denizinde bazı adalarda, Edremit, Selçuk (Ayaslug) Milâs (Küllük), Akdenizde Bodrum, Antalya, Alanya ve Rodos adası bunlardandır.

XVI. Yüzyıl Osmanlı donanması, o devrin öngördüğü koşullara göre yapılıyor ve deniz savaşlarında, denizcilerin yeteneklerine de güvenerek başarı sağlıyorlardı.

Diğer taraftan asıl önemli olan, bu devrin meslekî öğreniminin hemen her kolunda, matematik, tıp, tarih-coğrafya ve güzel sanatların her bölümünde eser verenler pek çoktur. Bu bakımdan XVI. yüzyıl Osmanlı devletinin sadece sınırlar bakımından bir büyüklük devri değildir. Bu devir, aynı zamanda Türk medeniyetine her dalda esaslı katkılarda bulunmuş ve eserler vermiştir.

Bunlar için devlet arşivi, kütüphaneler ve özel kolleksiyonlar bize her bakımdan ilgiyi çeken zengin bilgi kaynaklarıdır. Bu kitaptaki konumuz Pirî Reis ve eserleri idi. Fakat şunu da kaydetmek yerinde olur ki, aynı doğrultuda başka örnekler de vermek mümkündür. Mesela Kızıldeniz'de Pirî Reis'ten sonra Süveyş kaptanı olan Seyit Ali Reis'in "Muhit" ve "Miratü-l-memalik" adlı eserleri gibi. O bu adlı eserlerinde, bir çok kaynaklardan yararlanarak Umman ve Hint denizlerindeki seferlerini kozmografya bilgileri ile de tamamlayarak vermiştir. Bu eser Hint denizi rehberi niteliğindedir. (1554).

Kara kısımları için ise, Nasuh adlı bir Türk bilginin "Irakeyn Seferi" başlıklı eserinde İstanbul'dan Tebrize, Tebriz'den Irak'a ka-

dar şehirlerin, geçitlerin, üstün bir teknikle resimlerini, krokilerini bugüne uygun doğru bir şekilde vermektedir. Bunlar birkaç örnekdir.

Benim bu kitabımda tanıtmak istediğim şahıs, korsanlıktan sonra resmî vazife görmüş olan bir Türk denizcisinin bilgin cephesidir. O, bizzat gözlem ve incelemelerine dayanarak yazdığı bir deniz klavuzunun (Bahriye) müellifi ve iki dünya haritasının kartografıdır.

Ancak, bu haritalar üzerinde yapılan çeşitli incelemeler bize şunları gösteriyor: O sıralarda çizilmiş diğer dünya coğrafyacılarının haritalarıyla karşılaştırıldığında, bu Türk eserlerinin, tamamen ileri bir kartografya tekniğine dayanan üstün nitelikleri açıkça görülmektedir.

Bu eserlerin önemli yönü ilmî bir zihniyet ve metodla yapılmış olmalarıdır. Pirî Reis'in her iki haritası birbirini tamamlamaktadır. O sıradaki coğrafî keşifler'in en önemli bir devrinin dikkate değer kısımlarını izlemek ve tespit etmek için bunların doğru ve değerli bir rehber vazifesi görmekte olduklarını belirtmek gerekir. Bu devre tarihimiz yazılırken bu belgeler belli başlı birinci elden kaynaklar arasındadır ve üzerinde önemli incelemeler ve yayınlar yapıldığı bibliyografya listelerinde de görülmektedir. Beni bu mesele için incelemeye teşvik eden fikir, Türk medeniyet tarihine verdiği örnek bakımındandır. İsviçre'de bu konu üzerinde bir konferans verdiğim zaman, profesörlerim ve diğer dinleyicilerin bu Türk eserlerine karşı gösterdikleri ilgi, beni bu meseleler üzerinde çalışmaya yöneltmiştir. Ayrıca bu konuyu incelemekten daima millî bir zevk duymuş olduğumu da ifade etmek isterim.

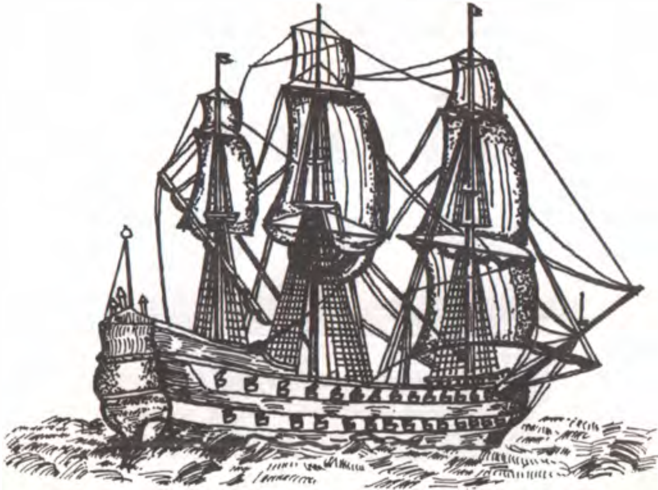
XVI. Yüzyılda Türkler savaşlarda kudretlerini göstermeğe devam etmekle beraber, medeniyet alanında ve müspet ilmin bu bölümünde insanlık kültürüne hizmet etmiş olduklarını örnekleriyle göstermek te bizler için bir ödevdir.

Pirî Reis öyle bir devirde yaşadı ki Türk kültürü, yukarda da işaret ettiğim gibi, hemen her alanda en verimli olmuştur. XVI. yüzyıl tarihte Türk medeniyeti için bir altın devri olarak kabul edilebilir. Bu arada Pirî Reis ise eserleriyle dünya ilmine armağanlar vermiş ve medeniyet tarihinde değer verilmesi gereken bir kişi olarak yer almıştır. Esasen milletlerin medenî varlığı her alanda verdikleri eserlerle ölçülmez mi?

Pirî Reis'in bu iki haritası, bütün Amerika'yı ve dünya bilginlerini, bu kıtanın en eski haritaları olduğundan ilgilendirmektedir.

Bahriye kitabındaki verdiği bilgiler ve özellikle onun içindeki haritaları ise bizlere onun gezdiği, gördüğü ve incelediği yerleri çok iyi tanıtmakta rehber olmaktadır.

İşte bu eserlerin müellifine sahip olmakla Türk milleti iftihar duyabilir. Fakat bu iftihar itici bir kuvvet olarak bugünkü yaşantımızda da her kişinin kendi ihtisas ve çalışma alanında çağdaş medeniyete katkısını öngörür. Bu prensibin millî varlığımız ve geleceğimize güven için bir amaç olduğuna inanıyorum.

UN AMIRAL GEOGRAPHE TURC DU XVIe SIECLE PIRI REİS, AUTEUR DE LA PLUS ANCIENNE CARTE DE L'AMERIQUE

*Mademoiselle Afet, au commencement de l'année 1937, avait donnée aux salons de la société de géographie de Genève, une conférence sur : "**Pirî** **Reis**, le géographe Turc du XVI. S. etsacarte d'Amérique".*

La presse Genevoise avait longuement vantée les mérites de cette conférence parlée de :

Très goutée les milieux intellectuel.

Nous avons le plaisir de donner en extense, d'étude si interressant du point de vue Turc.

Le monde a été bien mystérieux pour ses premiers habitants. Il a fallu beaucoup de temps à ceux-ci pour se faire une juste idée de leur domaine. Les lointaines origines de l'humanité la géographie sont très mal connues et on ne les aperçoit qu'a peine à travers les

récentes recherches des préhistoriens. Découvrir un territoire suppose une certaine habitude des voyages. Or il semble que l'humanité ait toujours été itinérante et que les premiers hommes, en dépit des difficultés qu'ils rencontraient, aient déjà obéi à cette règle générale.

Mais l'idée de fixer graphiquement la forme des pays habités ou parcourus semble avoir été très ancienne.

1 — Voici le plus ancien graphique représentant le monde chez les Sumeriens.

Je n'ai pas à rappeler ici l'histoire ancienne de la cartographie. Elle nécessite de très longues recherches et une formation de spécialiste qui n'est pas la mienne.

Je veux simplement vous signaler que les recherches effectuées en Turquie nous ont permis de découvrir une des plus anciennes cartes de l'Amérique, dressée par un amiral géographe turc qui a pu terminer son oeuvre en utilisant la carte de Ch. Colomb. Vous faire le récit de cette découverte et, du même coup, la biographic de ce savant amiral, sera l'objet de cette conférence.

Par le traité de Lausanne, signé en 1923, le nouvel Etat Turc terminait victorieusement la période des guerres que lui avait léguée l'ancien Empire Ottoman.

Parmi les Etats qui se sont constitués après l'effondrement de l'Empire Ottoman, la Turquie obtint son indépendance et s'érigea en république grâce aux efforts incomparables de son sauveur Atatürk.

Le nouveau régime républicain progressa dans le domaine scientifique avec le même élan vaste et positif que dans tous les autres domaines. Il mit aussi au jour les richesses historiques éparses dans le pays, jusque là laissées dans l'oubli, enfouies sous terre ou tenues sous clé. Dans ce but, les palais d'Istanbul furent convertis en musées et en centres scientifiques.

Voici quelques reproductions des trésors du vieux palais de Top-Kapu, qui s'élève à la pointe du Sérail et porte les marques caractéristiques des styles de chaque époque depuis le XV. ème siècle jusqu'au XIX. ème.

2 — Vue générale du musée de Top-Kapu, ancienne résidence des sultans ottomans.

3 — Plan général du musée de Top-Kapu.

4 — Le palais et musée de Top-Kapu. Vue prise de la mer.

5 — Porte d'entrée monumentale du musée (Orta-Kapu).

6 — Une des salles intérieures du musée.
7 — Une autre salle intérieure du musée.
8 — Vue du palais et musée de Top-Kapu.
9 — Un autre panorama du musée.
10 — Une troisième vue du palais de Top-Kapu.

Le palais de Top-Kapu contient en effet des trésors d'une valeur inestimable. Le lieu qui, jadis, était une petite Mosquée de palais, est aujourd'hui une riche bibliothèque dotée des ouvrages les plus précieux. Au cours des travaux de triage et de classement des livres destinés à cette bibliothèque, M. H. Etem (Eldem) qui était encore à cette époque (1929) director général des Musées, et qui est maintenant vice-président de la Société d'histoire turque, découvrit parmi ces ouvrages une carte ou plutôt un portulan extrêmement précieux. Ce portulan a été étudié, dès lors, par plusieurs savants. Plusieurs études on été publiées à la suite de cette découverte. Par ordre d'Atatürk, la Société d'Histoire turque a édité cette carte en fac-similé.

I. Voici cette reproduction. Le portulan date de 1513. Il porte la signature de Piri Reis, neveu de Kemal Reis.

II. Le Traité de la Marine (Bahriye) que le Gouvernement de la République a fait publier après la carte par les soins de l'Imprimerie de l'Etat et qui est l'ouvrage le plus considérable de Piri Reis, constitue une preuve capitale des aptitudes et des capacités des Turcs en matières de sciences maritimes comme de navigation.

III. Un fragment d'une autre carte mondiale, datée de 1528 et qui présente l'Amérique du nord. Cette reproduction est faite à la main.

La Souverainete Maritime de L'empire Ottoman et ses Limites vers la fin du XV. Siècle

Au XV. siècle, après avoir conquis Istanbul, les Turcs avaient combattu les Vénitiens et les Genois ainsi que les chevaliers de Saint-Jean, alliés de ceux-ci, à plusieurs reprises, pour assurer leur suprématie dans la Mer Noire et la Méditerranée.

Au XVI. siècle, les Turcs étendirent leur domination sur l'Europe centrale jusqu'à Vienne à l'ouest; à l'est et au sud sur le Caucase, la Perse, la Mésopotamie, la Syrie, l'Arabie, le Yemen, l'Egypte, l'Algérie et la Tunisie. Ainsi ils prirent des intérêts dans plusieurs mers différentes. La Mer Noire était devenue un lac turc, tandis que

le littoral méridional et oriental de la Méditerranée avec presque toutes ses îles et la côte orientale de l'Adriatique se trouvaient en leur possession. Le drapeau turc n'avait pas seulement paru dans la Mer Rouge et la Mer d'Oman, mais la flotte turque l'avait même porté jusqu'au littoral des Indes.

11 — Au XVI. siècle, la flotte ottomane exerçait sa maîtrise sur la Mer Noire, et sur presque toute la Méditerranée, ainsi que sur la Mer Rouge, le Golfe Persique et une partie de l'Océan Indien.

12 — Carte d'un cartographe portugais inconnu faite en 1517. (La suprématie ottomane dans les mers des Indes y est nettement indiquée).

Piri Reis est un des grands amiraux turcs qui, à l'exemple des Burak, Kemal, Barbaros, Turgut, Kılıç Ali et autres, avaient, à la fin du XV. et au XVI. siècles, conduit la flotte turque de victoire en victoire, établissant, ou sauvegardant, la suprématie turque dans les mers lointaines.

Biographie de Pirî Reis

Piri Reis naquit en 1468 à Gallipoli. L'historien turc Ibni Kemal s'exprime au sujet de cette ville en ces termes: "Les enfants qui naissent à Gallipoli grandissent dans la mer, comme les alligators. Les navires, qui sont des vaisseaux de la mort, sont leur berceau. Matin et soir, ils sont bercés par les sifflets de ces navires".

C'est dans la vie même de Kemal Reis, son oncle, qu'il faut rechercher les lignes directrices de la vie de marin de Piri Reis. Car, entré dans cette carrière à l'âge de douze ans, il vécut quatorze années de suite près de son oncle, prit part à toutes les campagnes navales de celui-ci.

Très jeune encore, Piri Reis parcourut à bord des vaisseaux de Kemal Reis presque toutes les côtes méditerranéennes, s'arrêta à différentes occasions dans les ports espagnols, tunisiens, algériens, français et adriatiques, recueillit au cours de ces voyages des informations et des observations extrêmement précieuses sur les conditions géographiques et maritimes de ces régions. Après quatorze ans de vie libre passée avec son oncle en combats et en attaques contre ports et villes fortifiés, Piri Reis vit son oncle entrer au service de l'Etat sur l'invitation du Sultan ottoman Beyazid II. Il suivit Kemal Reis dans ses nouvelles fonctions. Le gouvernement ottoman venait de décider

la guerre contre la République de Venise (1495). Kemal Reis, ayant reçu une haute charge dans la marine ottomane, partit, accompagné de son neveu, pour la guerre. A partir de ce moment, Piri Reis prit part à toutes les campagnes entreprises par l'Etat.

La première bataille navale à laquelle Piri Reis participa loin de son oncle et en qualité de chef responsable, fut la rencontre qui opposa les forces navales ottomanes et vénitiennes entre les golfes de Navarin et de Lépante. Au cours de cette action qui se compose de quatre batailles distinctes, Piri Reis exerça le commandement effectif d'une escadre et força, grâce à la victoire qu'il remporta, les portes de la citadelle de Lépante. Cette victoire fut suivie de celle de Modon, ce qui acheva la destruction de la flotte vénitienne. Et l'élève du grand amiral turc assura à l'Empire Ottoman, grâce à son courage et à ses mérites, la possession des points stratégiques les plus précieux de l'Adriatique et des mers de Grèce, tels que Lépante, Modon, Coron et Durazzo.

Par la suite Kemal Reis fut chargé d'une action contre les chevaliers de Saint-*Jean*. Piri Reis accompagne son oncle dans cette nouvelle campagne. Mais le vaisseau amiral, pris dans une violente tempête, fit naufrage et Kemal Reis y trouva la mort.

Voilà Piri Reis privé de son grand protecteur. Mais les connaissances qu'il a acquises à l'école de son oncle, les expériences accumulées au cours de longues années de navigation lui assurent une situation privilégiée. Retiré désormais à Gallipoli, il s'occupa de composer son "*Traité de la Marine*" et de préparer, comme il le dit lui-meme, sa fameuse carte.

Le trône ottoman était alors occupé par Yavuz Sélim. Lorsque celui-ci entreprit en 1516-1517 la campagne d'Egypte, Piri Reis reçut un commandement. Il s'empara d'Alexandrie, base navale des Egyptiens. C'est par cet exploit que Piri Reis se fit connaître à Yavuz Sélim, auquel il présenta la carte qu'il venait de compléter.

La campagne d'Egypte terminée, Piri Reis retourna à Gallipoli où il se remit à consigner sur le papier la masse de ses connaissances et de ses expériences. La période de calme et de repos qu'il vécut à Gallipoli lui permit d'achever la rédaction de son "Traité de la Marine". Mais il ne trouva point l'occasion de présenter son ouvrage au nouveau Sultan Suleyman le Législateur (Le Magnifique).

Sur ces entrefaites, il fut invité à se joindre en qualité de guide à un corps d'expédition chargé d'apaiser les troubles survenus en Egypte. Pendant cette expédition, Piri Reis profita de l'occasion pour amener le grand vézir Ibrahim Pacha à prendre connaissance de son livre. Ibrahim Pacha saisit toute l'importance qu'offrait l'ouvrage de Piri et demanda que des copies en fussent faites pour être présentées au Sultan. Piri Reis se mit au travail, et présenta en 1526 son livre au souverain, qui l'apprécia grandement; sur quoi l'auteur dessina une nouvelle carte qu'il offrit au Sultan.

En 1541, les Portugais pénétrèrent dans la Mer Rouge, se livrèrent à une action militaire pour s'emparer de Suez et deux ans plus tard (1543) s'attaquèrent à la citadelle d'Aden. Ces attaques furent repoussées; mais à quelque temps de là, Aden fut prise par un Cheikh arabe de la région, qui conclut une alliance avec les Portugais. Ces derniers, profitant de cette occasion, entreprirent de faire venir sur les lieux leur flotte des Indes. Comme Aden commande les communications dans le détroit de Bab-el-Mandeb, et par là est considéré comme la clef du Yémen, le gouvernement ottoman accorda à Piri Reis le titre de "Capitaine des Indes" et le chargea de reprendre la ville (*1547*).

Le 25 février 1548, Piri Reis se lança à l'attaque et reprit la citadelle d'Aden. Cette victoire de Piri Reis était d'une importance capitale du point de vue de la sécurité du Yémen et de la Mer Rouge; à cette époque il était déjà un vénérable vieillard de quatre-vingts ans.

Il avait organisé une flotte pour chasser les Portugais de la Mer Rouge et en général des eaux turques. En 1552, il s'empara de la ville fortifiée de Mascate occupée par les Portugais.

Cette ville, qui était la place forte la plus rapprochée du détroit d'Ormuz, constituait un point stratégique extrêmement important en raison du fait que sa position lui permettait de contrôler les transports commerciaux ou militaires dans le golfe de Basra (Golfe Persique).

Les documents historiques sur cette campagne de Piri Reis nous apprennent qu'au cours de la bataille navale qui eut lieu devant l'île d'Ormuz, la flotte de Piri eut à subir des pertes assez graves, car la flotte ennemie lui était numériquement supérieure. Mais elle ne parvint pas moins à mettre l'ennemi en fuite et à assiéger la citadelle d'Ormuz. Piri Reis ne leva le siège que lorsqu'il eut appris l'arrivée

de tous les vaisseaux portugais se trouvant aux Indes. Piri Reis se rendit alors à Basra. Ainsi donc cette grande flotte qui avait, sans relâche, fait cing ou six campagnes, subi des pertes assez graves en hommes et en unités, revenait dans un port national après avoir parcouru des distances considérables. Mais Piri Reis fut, pour des raisons futiles mis dans l'obligation de s'éloigner de ce port turc. Devant la menace de graves mesures qui le visaient, il se vit dans la nécessité de se mettre en route avant que le détroit d'Ormuz ne fût bloqué par la flotte portugaise venant des Indes. Il partit donc avec trois vaisseaux qu'il avait pu armer. L'un d'eux fit naufrage en cours de route et Piri Reis réussit en 1553 à atteindre Suez, avec les deux navires qui lui restaient.

Sa vie est terminé' en 1554.

Piri Reis, dont je viens de résumer la vie de marin, possédait les connaissances théoriques et pratiques les plus vastes en matière de science navale, de navigation et de géographie. Il possédait assez l'arabe, le grec, l'italien et l'espagnol pour les traduire en sa langue maternelle. Il a écrit que pour mener à bien sa fameuse carte du monde, il avait étudié un grand nombre d'ouvrages et de cartes rédigés en grec, en italien, en espagnol et en portugais.

Les Oeuvres de Pirî Reis

De Piri Reis, nous possédons, comme je l'ai déjà dit, un livre intitulé "Bahriyé" et deux fragments de cartes mondiales.

"TRAITE DE LA MARINE" BAHRIYE

Ce traité est considéré comme un chef-d'oeuvre dans le domaine des sciences navales. A la lecture de ce livre, on embrasse sans peine l'étendue des facultés d'analyse et d'observation de son auteur.

Maintenant, laissons-le exposer lui-meme les raisons qui le déterminèrent à composer son traité:

"Moi, Piri Reis, qui suis le neveu de Kemal Reis, j'ai élaboré cet ouvrage dans le désir de présenter à mon très auguste Souverain à titre d'hommage, un souvenir des connaissances navales et de l'art de la navigation. Nul, jusqu'ici, n'a rédigé un ouvrage aussi utile. Ce livre est basé sur les études et observations que j'ai faites avec

Kemal Reis et d'autres marins sur les îles et les côtes de la Méditerranée, ses région prospères ou en ruines, ses ports et ses eaux ainsi que sur les rochers dispersés dans ses mers. Il était impossible de faire figurer tout cela sur la carte. Les personnes habiles en science cartographie peuvent dessiner les choses que je décris à l'aide de compas et de calculs sur un cuir bien lisse et peuvent par exemple désigner sur la carte par trois points seulement une étendue d'une largeur de 10 milles. Mais il est impossible d'indiquer sur une carte les lieux prospères ou en ruines se trouvant sur les côtes et les îles; les ports et les eaux, la nature des rochers dans les mers, la position des ports, et quels sont les vents favorables et les vents contraires, la largeur ou l'étroitesse des ports et le nombre de vaisseaux qu'ils peuvent recevoir ainsi qu'un grand nombre d'autres renseignements du même genre. C'est pourquoi les cartes dressées par les maîtres cartographes ne sont valables que pour ce qui concerne les littoraux de vaste étendue et les grandes îles. Pour les espaces étroits, il est nécessaire de disposer d'un guide. J'avais, moi aussi, dressé jadis une carte. Cette carte comprenait un nombre de renseignements de beaucoup supérieur à ceux fournis par les cartes existant à l'époque. J'y ai ajouté des renseignements relatifs aux mers de Chine et des Indes figurant sur les cartes récemment dréssées et inconnues dans notre pays. Mais cette carte, également, ne contenait que des renseignements fort abrégés. Par le présent ouvrage, j'ai mis fin à ces difficultés. Grâce aux renseignement qu'il contient, les personnes versées dans cette science peuvent voyager facilement dans les lieux où elles désirent se rendre sans qu'elles aient besoin de connaître préalablement ces lieux et de prendre des pilotes".

L'ouvrage de Piri Reis, que l'auteur déclare avoir achevé en l'an 927 de l'Hégire (en 1520), débute par une préface en vers, qui contient des renseignements sur l'art de la navigation, renseignements qui suffisent à témoigner amplement de la profondeur de la science à laquelle l'auteur était parvenu. Après avoir fait dans cette même préface un exposé de ce qu'il sait de ce qu'il avait entendu dire au sujet de toutes les mers du monde, l'auteur passe à la Méditerranée, le sujet principal du livre.

Voici quelques extraits de la préface en vers où le grand marin turc fait ressortir combien il importe que les cartes maritimes soient précises:

"Sache, dit il, qu'il faut une compétence particulière pour dessiner une carte, et ne crois pas que quiconque peut le faire; parce que tout doit être minutieusement juste dans une carte et confronté avec la réalité, aucune différence ne doit apparaître".

Voici comment Piri Reis relève que la moindre faute sur une carte maritime aurait des résultats néfastes:

"Sache que si la moindre chose manque sur une carte, celle-là ne servira à rien".

Et encore:

"Si les savants commettent même la moindre faute, tous les caps sur la carte seront mal situés, on n'y peut plus mesurer les distances, et tous ceux qui s'en servent seront trompés".

(Bahriye, pp. 24 et 25).

La plus grande partie du Bahriyé ("De le Marine"), soit 753 pages, a trait à la Méditerranée. Les chapitres du début de cette partie contiennent d'abord des renseignements historiques et géographiques, puis une description du point de vue professionnel, avec, dans chaque chapitre des détails et indications sur les obstacles que présentent les côtes ou les mers; l'auteur se trouve avoir, par là, posé les méthodes qui sont toujours observées dans la rédaction des guides maritimes.

Cette partie contient également des renseignements sur les côtes de Roumélie et d'Anatolie, ainsi que sur le littoral de l'Adriatique, de l'Espagne, de la Tunisie, de l'Algérie et de l'Egypte.

Ce grand et bel ouvrage de Piri Reis tient le premier rang parmi les ouvrages similaires composés à la même époque.

C'est d'ailleurs grâce aux méthodes posées par ce livre qu'ont été rédigés des guides maritimes anglais, italien, espagnol, français et hollandais. L'ouvrage de Piri Reis constitue donc la source mère de tous les guides rédigés en Occident. Pour pouvoir mesurer la valeur scientifique de *Bahriye* il conviendrait de le confronter avec un autre ouvrage du même ordre. Le *Bahriyé* étant le premier des ouvrages de cette sorte, la confrontation est impossible.

13 — Le préambule de Bahriyé.

14 — Le plan du Détroit de Çanakkalé connu sous le nom de Dardanelles, d'après une reproduction de Bahriyé.

15 — Le plan de Venise. Reproduction de Bahriyé.

16 — Le plan de lî le de la Sardaigne. Reproduction de Bahriyé.

17 — Plan de Marseille. Selon le Bahriyé.

Avant de passer à l'étude des cartes de Piri Reis, je voudrais vous rappeler brièvement quelques points de la découverte de l'Amérique, bien qu'il y ait à ce sujet plusieurs thèses différentes.

Les cartes ou les guides, nommés portulans, dressés à l'usage des pilotes côtiers, signalaient au XIV e siècle, l'île de Brasil, et depuis 1424, l'île d'Antilia avec laquelle on confondit parfois Cipangu (le Japon). De 1474 à 1482, Toscanelli aurait, en y joignant une carte, écrit à Colomb une lettre, aujourd'hui perdue et dont l'authenticité a été contestée. Il y affîrmait que la route de l'ouest menait en Asie, sans dangers "au témoignage de beaucoup de gens qui l'ont fréquentée" disait-il. Colomb aurait emporté avec lui cette lettre et cette carte. D'autre part, De la Roncière prétend avoir trouvé la carte dont se serait servi Christophe Colomb. Cette carte portugaise a été exécutée entre 1488 et 1493.

L'existence de l'Amèrique ne fut guère révélée, en Europe, avant 1507. Cette année-là, le navigateur florentin Amerigo Vespucci parlait dans une de ses lettres, traduites dès lors en plusieurs langues, d'une terre immense, Novus Mundus, nouvellement dècouverte à l'ouest de l'Europe. La même année, et peut-être pour appuyer les lettres de Vespucci qu'il publiait, un éditeur de St. Diésaurait proposé le nom d'Amerika pour le continent dont Amerigo affirmait l'existence. Mais Vespucci, jusqu'à sa mort (1512), ignora que le nom d'Amérique commençait à se répandre.

On a prétendu, d'autre part, que ce nom proviendrait d'un point du Nicaragua que les indigènes nommaient América.

Maintenant je vais vous donner quelques clichés sur les cartes de l'Amérique relatives à cette époque (XVI. siécle):

18 — La carte dite de Toscanelli (d'après la reconstruction de Kretchner).

19 — Voici la carte dite de Ch. Colomb. De la Roncière prétend que c'est avec cette carte que Colomb exposa son projet aux rois catholiques en 1491.

20 — Carte mondiale de Waldseemüller faite en 1507.

21 — Carte mondiale par Glareanus faite en 1510 (le contientn africain présente ici un aspect informe).

22 — *Carte de Jean Severs imprimée ā Leyde en 1514. Cette carte marque au regard de celle de Piri Reis de graves inexactitudes en ce qui concerne la configuration des continents et la distance qui les sépare.*

23 — *Carte de Lopo Hamem faite en 1519 (l'hémisphère méridional figure sur cette carte comme continent).*

24 — *Carte d'un portugais inconnu faite en 1520 (la forme et les distances sont inexactes).*

Sur cette carte, je veux signaler une curieuse observation. Vous voyez qu'en différents endroits de cette carte, l'auteur a inscrit des remarques diverses. Celle qui se trouve sur le territoire du Brésil dit ceci: "Dans ce pays, le végétaux, les oiseaux diffèrent des nôtres. Seul Isidore (Etymologies, Liv. 14, ch. 5) mentionne cette terre, disant: "Outre les trois parties du monde il en est une quatrième au delà de l'Océan, loin dans le sud, où le soleil est d'une ardeur inconnue chez nous". Il s'agit d'Isidore de Séville, savant espagnol mort en 639, donc huit siècles avant la découverte de l'Amérique par Colomb.

25 — *Carte de l'Amérique dans le précis de Cosmographie de Sebastian Münster en 1550.*

C'est à "Gelibolu" qu'en 1513 Piri Reis élabora et dessina sa carte mondiale. Il la présenta personnellement, quatre années plus tard, au Sultan Sélim I. conquérant de l'Egypte, pendant son séjour dans ce pays.

L'amiral turc écrit d'ailleurs dans son livre (Bahriyé) qu'il avait élaboré une carte beaucoup plus détaillée que celles existant jusqu'alors et qu'il y avait consigné des renseignements relatifs aux "Mers des Indes et de Chine". L'indication qui figure en marge de la carte prouve que la carte est un fragment de celle dont il est question dans la préface de Bahriyé.

Un examen attentif permet de constater que les annotations marginales du bord de la carte correspondant à l'Est, sont coupées par le milieu, ce qui permet d'induire que l'ensemble de cette carte renfermait les parties du monde connues à l'époque. Malgré toutes es recherches effectuées, la partie déchirée n'a pu être retrouvée.

L'auteur paree dans une note marginale de sa carte, des cartes qu'il a étudiées en dressant la sienne, et dans une autre note consacrée aux Antilles, il dit avoir tiré parti de la carte de Ch. Colomb, pour ce qui a trait aux îles et côtes Antillaises.

Dans les mates concernant le littoral de l'Amérique du Nord, Piri déclare avoir pris connaissance d'une carte récemment dressée par quatre Portugais.

Piri Reis expose au moyen des notes marginales la manière dont il composa sa carte, et il ajoute: "Nul dans le siècle présent ne possède une carte semblable à celle-ci. Elle a été élaborée et dressée par l'humble soussigné. La présente carte est le produit des études comparatives et des déductions faites sur vingt cartes et mappemondes." Comme il s'agissait d'une grande carte mondiale l'auteur étudia un certain nombre de cartes de l'ancien monde.

Dans la préface de Bahriyé, Piri Reis mentionne entre autres la découverte des Antilees par ehristophe Colomb et ajoute ce qui suit:

"SA CARTE NOUS EST DEJÀ PARVENUE"

(Bahriyé, p. 82).

On peut s'étonner de voir la carte de Christophe Colomb dans les mains de Piri Reis! Mais on peut bien se l'expliquer par le fait qu'à la fin du XV. siècle et au début du XVI. Piri Reis s'était engagé, en compagnie de son oncle Kemal Reis, dans des combats navals sur les côtes d'Espagne. En effet, il cite dans son livre qu'ils y avaient capturé en commun avec Kemal Reis sept vaisseaux espagnols. D'autre part, en parlant des "Antilles" et du costume des indigènes des Antilles, il raconte qu'au courant d'une bataille navale un couvre-chef orné de plumes de perroquet tel qu'en portent ces indigènes, ainsi qu'une sorte de pierre noire et dure qui pourrait même trancher le fer, étaient tombés en leurs mains. Nous lisons également dans l'une des notes marginales de sa carte mondiale qu'un matelot qui avait accompagné Christophe Colomb trois fois lors de ses voyages en Amérique et qui plus tard fut fait prisonnier par Kemal Reis, avait fait à celui-ci des révélations remarquables à ce sujet.

Il est possible que ce matelot espagnol ait été capturé par Kemal Reis au cours de la même bataille où il s'était emparé des objets provenant "des Antilles". Or il ressort des explications suivantes que la carte de Christophe Colomb se trouvant entre les mains de Piri Reis avait été dessinée en 1498. Kemal Reis et Piri Reis ayant combattu les Espagnols en 1501, il est fort probable que les amiraux turcs se soient emparés de cette carte lors de ces batailles.

Le fragment que nous possédons de la carte mondiale contient une partie des côtes occidentales de l'Europe et de l'Afrique avec l'Océan Atlantique ainsi que l'Amérique centrale et l'Amérique du Sud.

La carte est dessinée en plusieurs couleurs sur peau de gazelle. Comme toutes les cartes de l'époque elle ne contient pas les divisions en méridiens et parallèles. On y trouve deux roses des vents, l'une au nord et l'autre au sud. Chacune de ces roses est divisée en 32 parties dont les lignes de division sont prolongées au delà de la circonférence du cercle. Près de chaque roses des vents trouvent une échelle en milles marins.

La carte est ornée d'un grand nombre de dessins. Nous trouvons dans les mers et sur les côtes plusieurs images de vaisseaux. En plusieurs endroits de la carte, on voit des annotations, parfois se rapportant aux illustrations et parfois indépendantes d'elles. Ces notes dont j'ai cité quelques-unes sont d'une grande valeur.

Les montagnes y sont dessinées et les rivières sont représentées en lignes épaisses. Piri Reis applique aussi dans cette carte les prescriptions qu'il avait indiquées à la page 28 de son livre Bahriyé concernant les signes symboliques, et ainsi il représente les endroits rocheux par des points noirs, les eaux basses avec des bancs de sable par des points rougeâtres, les rochers dans la mer, invisibles aux vaisseaux, par des croix.

En traçant les côtes de l'Afrique occidentale Piri Reis n'avait pas seulement à sa disposition les nouvelles cartes dressées par les Portugais mais il avait tiré profit aussi des ouvrages des marins turcs ainsi que des renseignements que ceux-ci avaient recueillis lors de leurs voyages sur les mêmes côtes. On voit en effet, sur la partie de sa carte concernant l'Afrique occidentale, beaucoup de lieux ayant des noms turcs, comme Babadagi, Akburun, Yeşilburun, Altınırmak.

Quant à la situation de ces côtes sur la carte, elle est indiquée avec une grande précision.

En ce qui concerne l'Amérique du Sud, nous y voyons également que Piri Reis a profité des nouvelles cartes des Portugais et qu'il a transcrit dans sa carte mondiale les données établies par Amerigo Vespucci, Pinzon et Juan de Solis jusqu'en 1508 sur les côtes de l'Amérique du Sud.

La terre ferme un peu au sud de la Plata s'allonge sans interruption vers l'Est. On comprend que cette partie de la carte fut dessinée à l'instar de la mappemonde dressée selon la conception de Ptolémée. Mais huit ans plus tard, lors de la rédaction de son Bahriyé, Piri Reis n'a pas manqué d'écrire, dans la préface de l'ouvrage, que l'on trouve la mer et non la terre ferme au sud de La Plata. Ainsi le géographe turc se tint au courant des découvertes ultérieures.

Au point de vue de l'histoire des découvertes géographiques, c'est l'Amérique centrale qui attire le plus l'attention des savants. Sur la carte mondiale, les véritables îles des Antilles sont représentées non comme des îles mais comme un continent, ainsi que Christophe Colomb le croyait. En effet Piri Reis nomme l'Amérique centrale "la Province des Antilles", et les côtes de l'Amérique du Sud "Les côtes des Antilles."

Dans une note se trouvant sur l'Atlantique, Piri Reis parle du traité de Tordesillas conclu en 1494 et de la ligne de démarcation qui divisait le monde entre les Espagnols et les Portugais.

En transcrivant sur sa carte mondiale le contenu de la carte de Colomb, laquelle à son tour contenait les données de la carte Toscanelli dessinée précédemment, Piri Reis nous a conservé la plus ancienne carte d'Amérique et a ainsi éclairé plusieurs points, de l'une de plus importantes périodes de l'histoire des découvertes.

En résumé, cette carte constitue un des plus précieux documents de l'histoire des découvertes géographiques.

La Deuxieme Carte Mondiale de Pirî Reis

Piri Reis avait dressé à Gallipoli, quinze ans plus tard, en 1528, une deuxieme carte mondiale. Celle-ci porte aussi comme la première sa signature. Nous n'en possédons malheureusement qu'un fragment. Nous y trouvons la partie septentrionale de l'Océan Atlantique, les côtes nouvellement découvertes de l'Amérique du Nord et l'Amérique centrale. Le fragment contient quatre roses des vents et deux échelles divisées en vingt parties. Les proportions sont plus grandes que dans la première carte. Au nord se présente le Groenland et vers le sud les îles Açores.

Vers le sud du Groenland on remarque d'abord deux grands morceaux de terre, celui qui est au nord étant dénommé **Bakala**. Il

y est écrit que ce dernier fut découvert par les Portugais. Plus bas, nous lisons dans l'annotation près de Terre-Neuve que ces côtes furent découvertes par les Portugais, que l'ensemble toutefois n'en était pas encore connu et que l'on a seulement dessiné la partie déjà découverte.

Plus au sud, on voit la presqu'île de Floride, ressemblant de façon très proche à sa forme réelle.

Nous constatons dans cette deuxième carte mondiale que Piri Reis avait soigneusement suivi les découvertes qui ont été faites en ce temps. L'amiral turc a corrigé avec précision sur sa deuxième carte, en se basant sur des découvertes nouvelles; comme Piri Reis attachait une grande importance à la précision, il a préféré lisser en blanc les parties du monde sur lesquelles il n'avait pas des notions précises. D'allerus une note marginale figurant sur sa carte nous fait savoir que les parties non découvertes étaient laissées en blanc vu qu'elles étaient encore inconnues. On voit avec quelle mentalité scientifique se comportait l'amiral cartographe turc du XVI. siècle.

26 — Première carte géographique établie par Piri Reis en 1513.

27 — La deuxième carte géographique faite par l'amiral en 1528.

28 — La première carte géographique de Piri qui nous est parvenue comprend les contrées formant presque le quart du globe terrestre. Quant ā la seconde carte de l'amiral, qui est établie sur une échelle plus grande, elle contient les contrées formant a peine le huitième du globe.

29 — Une étude comparative de cette historique avec un atlas de notre époque nous démontre aisément l'étendue et l'importance de l'oeuvre de Piri. Il est cependant a remarquer que seules les contrées stuées dans l'hémisphère austral n'ont pas été indiquées avec précision. Le cartographe turc a poussé ses travaux jusqu'au 50 ème degré de latitude sud.

30 — La carte de l'amiral turc est de beaucoup plus exacte ce qui concerne les dimensions et les distances, que celles éditées par ses contemparains du XVI. siècle. Il est a remarquer que la position des continents l'un vis-avis de l'autre, ainsi que la distance qui sépare l'Afrique de Sud, sont a'une réalité parfaite. Seule la configuration des continents ne répond pas ā nos connaissances modernes. Il ne faut cependant pas oublier que le cartographe turc s'est inspiré dans ses travaux des données scientifiques fournies par Christophe Colomb et par la géographie de Ptolémée qu'au XVI. siécle on ne cessait de remettre ā jour.

31 — Au XVI. siècle, la navigation utilisait les grands courants des vents et des mers pour la traversée de l'Atlantique, les grands navires faisaient d'abord voile vers du Sud pour se diriger ensuite vers l'Amérique. C'est grâce au contact établi avec le Nouveau Monde que le cartographe turc a su compléter son oeuvre et élargir ses découvertes.

CONCLUSION

Les deux cartes mondiales de Piri Reis se complètent mutuellement, et partant, elles constitutent des documents indispensables pour étudier la phase peut - être la plus importande de l'histoire des découvertes géographiques.

Tous ces documents constituent un exemple frappant de la contribution des Turcs au développement de la civilisation et de la culture du monde.

En terminant ma conférence, je voudrais vous présenter quelques projections donnant une idée, quoqui incomplète, de certaines oeuvres d'art turc du seizième siècle où vécut Piri Reis.

32 — Le travail à l'intérieur d'un observatoire a Istanbul au XVI. siècle et les instruments d'astronomie de l'époque.

33 — La flotte turque époque pendant une bataille novale.

34 — Voici un bouclier turc dont l'ornementation est le produit d'un travail très fin et qui représente des fleurs stylisées.

35 — Et maintenant voici un spécimen de faïence turque dont les Turcs Ottomans ornaient presque toujours leurs monuments. Une porticularité de la beauté de cette faïence réside surtout dans le rouge original qui constitue une nuance turque d'un goût bien raffiné.

36 — Voici un modèle d'une étoffe turque dont les dessins sont extrêmement variés. Si l'on jette un regard attentif sur un fragment de ce tissu, on pourra bien remarquer que les dessins, loin d'être monotones comme, en général, dans toutes les étoffes, diffèrent totalement les uns des autres. Chacune des feuilles ou des fleurs a une forme et une couleur tout á fait distinctes.

37 — Parmi les oeuvres d'art turc remplissant les musées et les bibliothèques d'Istanbul, on trouve aussi de très belles miniatures.

Vous voyez a présent une de celles, là.

(Belleten No. 2, 1937)

Bibliographie

1 — *Piri Reis:* "Kitabı Bahriye" İstanbul 1935.

2 — *Piri Reis:* "Piri Reis haritası" (1513-919). İstanbul 1935.

3 — *Piri Reis:* "Amérique du Nord" fragment de carte mondiale Bibliothèque de Topkapu İstanbul No. 2754/49357.

4 — *Kâtip Çelebi:* "Keşfüzzunun" Bibliothèque de Topkapu İstanbul No. 233/35362.

5 — *Kâtip Çelebi:* "Cihannüma" (1065) İstanbul 1959.

6 — *Kâtip Çelebi:* "Tuhfetülkibar" (1066) İstanbul 1660.

7 — *Société Turque d'histoire:* Histoire générale İstanbul 1933.

8 — *Lionel Bataillon:* La découverte de l'univers par l'homme. L'image du monde (Evolution Humaine). Paris 1934.

9 — *Ch. de Roncière:* La carte de Chr. Colombe. Paris 1924.

10 — *A. E. Nordenskjöld:* Facisimile - At as to the Early History of Cartography. With reproduction of most important maps printed in the XV and XVI centuries. Stockholm.

9.I.1937 tarihli Journal de Genéve'den :

SOCIETE DE GEOGRAPHIE

UN AMIRAL TURC CARTOGRAPHE DU XVI. SIECLE:

Ce ne fut pas un des moindres mérites du nouveau régime instauré en Turquie que la mise au jour de richesses historiques restées inconnues jusque la. Tels ces deux fragments de portulans de l'amiral Piri Reis, datant l'un de 1513, l'autre de 1528, découverts il y a peu d'années, à Istanbul, dans un palais des anciens Sultans. Mlle Afet vice-présidente de la Société turque d'histoire, consacra a ces précieux documents une conférence riche en renseignements intéressants.

Piri Reis, qui vécut de 1468 à 1554. fut un des plus grands marins de la Turquie. Sa carrière, une des plus mouvementées qui fût. le conduisit des confins de la Méditerranée à ceux du Golfe Persique. Durant les quelques répits qu'elle lui laissa, il rédigea un traité sur la marine, véritable somme de toutes les connaissances navales de son époque. Son oeuvre maîtresse ce furent cependant les cartes qu'il dessina du monde connu d'alors. Bien que des fragments seulement en aient été retrouvés, on peut se rendre compte d'après eux, de la minutie aves laquelle Piri Reis procéda à son travail.

Ces deux documents, qui se complètent l'un par l'autre, consituent, vraisemblablement. les plus anciennes cartes, actuellement connues, de l'Amérique. On y voit représentée la côte orientale du Nouveau-Monde, de la pointe sud du Groenland à la partie méridionale du Brésil. On est étonné de l'exactitude relative de certains contours, par exemple de l'île de Haiti. Sa connaissance du grec, de l'italien, de l'espagnol et du portugais permit à Piri Reis de consulter tous les documents cartographiques de son temps, en particulier la carte de Christophe Colomb qui serait, probablement, tombée entre ses mains à la suite d'un combat avec des navires espagnols.

Cette communication de Mlle Afet fut particulièrement instructive en ce qu'elle nous fit connaître l'oevure maritime du peuple turc, généralement ignorée des occidentaux Les projections qui l'accompagnaient firent ressortir la supériorité des cartes de .Piri Reis sur celles de ses contemparains.

Aprés la conférence, une réception, offerte par la Société des étudiants turcs Bozkurt, eut lieu dans les salons de l'Athénée. Parmi les personnalités présentes se trouvait S. E. Vasfi Mentes, ministre de Turquie à Berne. P. D.

***

14 Ocak 1937 Perşembe - Ulus Gazetesi

Cenevrede Bayan Afet'in Mühim bir Konferansı:

Cenevre, 13 (A. A.) - Bn. Afet Cenevre Coğrafya Cemiyeti tarafından hazırlanan toplantıda Türk kartografı Piri Reisin umum bahriyeye aid 1513 de yazdığı konular ve çizdiği haritalar ve gene bu tarihlerde Kristof Kolombun keşfini müteakip Amerika hakkında pek mufassal ve büyük alaka uyandırıcı projeksiyonlu bir konferans vermiştir. Bn. Afet, kartoğrafi ilminin o tarihlerde Türklerde mevcud olduğunu ve o vakte kadar yapılmış haritaların en mükemmelini Piri Reis'in yaptığını vesaikalara müstenid delillerle konferansında göstermiştir. Bu konferans, hazır bulunan bir çok Cenevre Üniversitesi profesörleri nezdinde büyük bir alaka uyandırmıştır. Konferansta Bern elçimiz Vasfi Menteş, Elçilik başkatibi Fikret, Milletler cemiyeti nezdinde murahhasımız B. Tahir Seymen, ve Türk talebeleri ve kolonisi ve Cenevre'nin münevver tabakasından bir çok zevat hazır bulunuyorlardı. Konferansın sonunda Cenevre Coğrafya Cemiyeti reisi kartografi ilmi üzerinde asırlardan beri Türklerin de meşgul bulunduğunu ve bu derece ileri götürdükleri keyfiyetinin kendilerince malum olmadığını ve bu yüzden ilmî bir hakikatin daha bu suretle tecelli ettiğini söyledikten sonra Bn. Afet'e ok büyük alaka uyandıran konferansından dolayı hararetli teşekkürlerini sunmuştur *.

* * *

* 1935 - 1938 yıllarında İsviçrenin Cenevre Ünivertisinde Modern ve Yakın çağlar tarih bölümü ders ve seminerlerimizde Türk medeniyetine ait hemen hiç bir bilgi verilmediği için, bu konuda soru sorup tartışma yaptığım profesörlerime bir örnek vermek için bu konferansı hazırlamıştım.

Türk medeniyetinin belgelere dayanarak işlenmesini ve dünyaca tanınmasını daima kendime meslekî ve millî bir ödev sayarım.

"Bahriye" Kitabının yazma nushaları

Pirî Reis'in "Bahriye" kitabı esas itibariyle iki tarihlidir: 1521 (H. 927), 1525 (H. 932). İlk yazılan nüsha, o zamanlar denizciler arasında rağbet bularak, donanmada kullanılmak üzere kopye edilmiştir.

Diğeri ise, yeniden ilâveler yapılarak İbrahim Paşa delâletile Kanunî Sultan Süleyman'a takdim edilen nüshadır.

Bu ikisinin de asılları henüz ele geçmemiştir. Kütüphanelerde kayıtlı olarak bulunanlar, bu ilk nüshalardan çeşitli tarihlerde kopye edilenlerdir:

1521 (927) NUSHASINDAN KOPYE EDİLEN YAZMALAR

1	— İstanbul	— Topkapı Sarayı Hazine kütüphanesi No. 575.
2	—	— Topkapı Sarayı kütüphanesi No. 337.
3-4	—	— Nuru Osmaniye kütüphanesi No. 2290, No. 2297 Tarihi 1628 (1039).
5	—	— Köprülü kütüphanesi, No. 172.
6-7	—	— Deniz Müzesi kütüphanesi No. 50, 59.
8	— Dresden	— Kopye tarihi 1544 (961) Paul Kahle tarafından 1926'da bir kısmı basılmıştır.
9-10	— Bolonya	— No. 3612-3613, tarih yalnız birinde vardır. 1574 (982).
11	— Berlin	— Prof. Mortman da, 1644 (1054) tarihlidir.
12	— Berlin	— Devlet kütüphanesi.
13-14	— Paris	— Millî kütüphane, No. 220, No. 965 birinde 1578 (996) tarihi vardır.
15	— Viyana	— Kopye tarihi yoktur.
16	— Londra	— Oksford kütüphanesinde.

1525 (923) NÜSHASINDAN KOPYE EDİLENLER

17 — İstanbul — Ayasofya kütüphanesi No. 2612 (bu nüsha bir önsöz ve endeksle, İstanbul'da 1935 yılında, tıpkı basımı yapılmıştır. T.T.K. Yayınları No. 2

18 — — Üniversite kütüphanesi No. 4654.

19 — — Köprülü kütüphanesi No. 171.

20 — — Topkapı Sarayı Revan kütüphanesi No. 18/1633

21 — — Hüsrev Paşa kütüphanesi No. 264. kopya tarihi 1770 (1184).

22-23— — Deniz Müzesi kütüphanesi No. 47-48. Bunlarda tarih yoktur.

24 — — Millet kütüphanesi No. 1.

25 — — Topkapı Bağdat köşkü kütüphanesi No. 338.

26-27— — Nuru Osmaniye No. 2989, No. 3004.

28 — — Âşir Efendi kütüphanesi, No. 227.

29 — — Yeni Cami kütüphanesi No. 790.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLHAK, ADNAN: *La Science ches les Turcs Ottomons:* s. 59-64, Paris, 1939.

ADIVAR, A. ADNAN: *Osmanlı Türklerinde İlim:* s. 55-68, İstanbul, 1943.

AFET: *Bir Türk Amirali, XVI. asrın büyük ceografı:* Piri Reis; s. 317-332 Un Amiral, Geographe Turc du XVI. em siecle-Piri Reis, auteur de la plus ancienne Carte de l'Amerique: s. 333-348, Belleten, c. I, sayı 2, Ankara 1937.

AFETİNAN: *Aperçu géneral sur l'histoire économique de l'Empire Turc-Ottoman:* Preface de M. le Prof. Antony Babel. T. T. K. Yayınları, Seri VIII, No: 6, İstanbul 1941.

AFETİNAN: *Pirî Reis'in Amerika Haritası (1513). The Oldest Map of America drawn by Piri Reis:* (İngilizceye çeviren: Leman Yolaç) Ankara 1954.

AFETİNAN: *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti:* T. T. K. Yayınları, seri XIII, No: 6, Ankara 1956.

AKÇURA, YUSUF: *Map drawn by Piri Reis.* Turkish interest in America in 1513: Piri Reis's Chart of the Atlantic made some ten years after Colombus's first discoveries and seven years before Magellan rounded Cape Horne: s. 142-143. Illustrated London News, 23. July 1932.

AKÇURA, YUSUF: *Piri Reis haritası hakkında izahname-Die Karte des Piri Reis-Piri Reis amp-Carte de Piri Reis:* T. T. K. Yayınları, No: 1 İstanbul 1935.

ALPAGUT, HAYDAR: *Denizde Türkiye: Dz. Hrp. Akademisi Yayınları,* sayı: 24, İstanbul 1937.

ALPAGUT, H. VE F. KURTOĞLU: *Mukaddime I-LV. Piri Reis:* Kitabı Bahriye T. T. K. Yayınları, No: 2, İstanbul 1936.

BATAILLON, LIONEL: *La découverte de l'Univers par l'homme l'image du monde:* Evolution Humaine, Paris 1934.

BAYKAL, BEKİR SITKI: *XIX. Asra kadar Akdeniz'de Hakimiyet Davası,* C. H. P. Yayınları, Konferanslar, Seri I, No: 29, s. 29-30. Ankara 1938.

BITTER, M. TOMASCHEK W.: *Die Topographichen Kapitel des Inschen seepiegls:* Wien 1897.

CALLIEN, W. Y. MC: *The Evolution of the map of the Earth:* s. 133-148, Dünya haritasının evrimi (hülasa), s. 149-153, A. Ü. D. T. C. F. Dergisi, Cilt VII, Ankara 1. III. 1949.

DEISMANN, A: *Forschungen und Funde im Seria:* s. 111-122, Berlin-Leipzig 1933.

EFTALEDDİN: *Bir Vesika-i Müellim:* Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası, Cüz: 4, s. 201-210, 1. X. 1326 (1328).

EVLİYA ÇELEBİ MEHMED İBNİ DERVİŞ: *Evliya Çelebi Seyahatnamesi:* cilt I, Talimi Ahmed Cevdet, İkdam matbaası, İstanbul 1314 (1869).

GRANGER, ERNEST: *Nonvelle Geographie Universelle.* Le Monde Nonvean. Tome II, Hachette Paris, London 1922.

HALİL ETHAM: *Topkapı Sarayı:* İstanbul 1931.

HAPGOOD, PROF. CHARLES: *Maps of the Ancient Sea Kings:* New York 1965.

HERRMAN, ALBERT: *Historical and Commerical Atlas of China, Cambridge,:* Harvard U. 1935.

HUMPREYS, A. L. SEKELTON, R. A: *Decorative Pronted Maps of the 15th to 18th Centuries. Old Decorative Maps and Charts:* London 1952.

İBNİ, KEMAL: *Kemal Paşazâde Şemseddin Ahmed. Ölümü 1535 Tevarih-i Âli-Osman:* 10 defterden 9 uncusu, Yavuz Selim devri.

JOMARD: *Les Monuments de la géographie,* Paris 1864.

KAHLE, PAUL: *Piri Reis Bahriye, Das türkisches Segelhandbuch für das Mittelandische Meer von Jahre 1521, Band I. Text, Band II. Ubersetzung:* Berlin-Leipzig 1926.

KAHLE, PAUL: *Piri Reis, und seine Bahriye, (Beitrage zur historischen geographie)* 1927.

KAHLE, PAUL: *Die Verschollene Columbus Karte von 1498 in einer Turkischen Waltkarte von 1513,* Berlin-Leipzig 1933.

KAHLE, PAUL: *Impororte Colombiane in una carta Turca del 1513:* La Cultura, anno X, Vol. I, Fas. 10, Roma 1931.

KÂTİP ÇELEBİ: *Keşfüzzunun, Topkapı Kütüphanesi:* No. 233/35362, Cihannüma, İstanbul 1659 (1065).

KINAL, FÜRUZAN: *Eski Önasya Haritaları:* D. T. C. F. Dergisi, Cilt IX, sayı: 1-2. s. 75-83, Ankara 1951.

KONYALI, İBRAHİM HAKKI: *Topkapı Sarayında deri üzerine yapılmış haritalar:* İstanbul 1936.

KRETEHMER, K: *Die Entwicklung der Kartographie von Amerika:* Gota 1891

MAHMUT ŞEVKET: *Teşkilât ve Kıyafet-i Askeriyye:* Umuru Bahriye I ve II. cilt, s. 33-37, İstanbul 1325.

MÔHMOUD CHEVKET PACHA: *L'organisation et les uniformes de l'Armeé:* Ottomane (Depuis sa cration jusque'a nos jours).

MEHMED SÜREYYA: *Sicil-i Osmani, yahut tezkere-i meşahiri Osmaniye:* II. cilt, s. 44, İstanbul 1319.

MOUSNIER, ROLAND: *Histoire Generale des Civilisations:* Tome IV, Leo XVI et XVII siecles de la Civilisations Euopaenne.

MUHARREM FEVZİ: *XVIII. asırda Türk sakerî kıyafetleri, İstanbul 1933:* (Tho. Mc. Lean-İngilizce London 1818).

NORDENSKJÖLD, A. E: *(Facsimile) Atlas to the Early History of Cartography, with reproducition of most important maps printed in the XV. and XVI. centuries,* Stockholm.

OBERHAMMER: *Eine Türkische Karte zur Entdeckkung Amerikas, aus dem Anzeiger der Akademie der Wissenschaften:* s. 99-112, Wien 1931.

D'OHSSON: *M. de M. Tableau Général de 14 Empire Ottoman:* cilt III, s. 340-436, Paris 1820.

PİRÎ REİS: *Piri Reis Haritası:* (Birinci Dünya Haritasından Amerika kısmının renkli tıpkı basımı) T. T. K. No.: I, İstanbul 1935.

PİRÎ REİS: *Kitab-ı Bahriye:* (Ayasofya Kütüphanesi no: 2612'dekinin faksimile) T. T. K. yayınları, No: 2, İstanbul 1935.

PAULIN, CHARLES: *Atlas of the Historical Geography of the United States:* Edited by K. Wright, American Geographical Society of New York, Washington 1932.
(Bu kitap Piri Reis'in haritasının bulunmasından sonra basıldığı halde, bu husustaki neşriyatı dikkate almamış ve bu Türk eserinden bahsetmemiştir).

RONCIERE CH. DELA: *La carte de Ch. Colombe:* Paris 1924.

RONCIERE CH. DE LA: *L'évolution humaine dés origines a nos jours:* Paris 1934

SADİ, HAMİD (SELEN): *Türklerde Haritacılık ve Coğrafya,* T. T. Ana Hatları, II. seri No: 40, T. T. K. İstanbul.

SAYILI, AYDIN: *Kopernik ve Anıtsal Yapıtı:* Unesco T. M. Komisyonu Ankara 1973.

SELEN, SADİ HAMİD: *Piri Reis'in Şimalî Amerika Haritası:* (Die Nord Amerika-Karate des Piri Reis-1528) Belleten, cilt I. sayı 2. s. 515-528, Ankara 1937.

SENEMOĞLU, YAVUZ Baskıya Hazırlayan – Kitab'ı Bahriyye. Denizcilik Kitabı, iki cilt Tercüman, 1001 Temel eser, No. 19 - 1973

SEYDİ, ALİ REİS: *Mirat-ül Memalik (Eski Harfler ile):* İstanbul 1313.

THOMSON, é. OLIVER: *Everyman's Classical Atlas with an essay on the development of ancient geographical konwledge and theory:* London, New York, 1st Ed. 1961, 2nd Ed, 1963, 3rd Ed, 1966.

TRYON, M. ROLLA - LINGLAY, R. CHARLES: *The American People and Nation:* Baston 915 A, 1929.

UNGER, ECKHARD: *Babylone. Die Heilige Stadt Nach der Beschreibung der Babyloner:* Berlin 1931.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI: *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı:* T. T. K. Yayınları, Seri VIII, No: 16, s. 389-528, Ankara 1948.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI: *Osmanlı Tarihi,:* Cilt I, s. 192-195, 284-286. 598. T. T. K. Yayınları XIII. seri No: 16/2, Ankara 1949

YURDAYDIN, HÜSEYİN: *Kitab-ı Bahriye'nin telif meselesi,* D. T. C. F. Dergisi Cilt X, sayı 1-2, s. 143-146 Ankara 1952.

Map Drawn by Piri Reis one of the Turkish Geographers: İllustrated London News, 25 February 1932.

1954'de yayınladığım İngilizce kitabım için gelen mektuplardan bazıları: Kendi adresime, Millî Kütüphaneye ve Türk Tarih Kurumuna :

1 — *W. Haffer and Sons Ltd.*: 3-4 Petty Cury, Cambridge-ENGLAND, (26. VII. 1954).

2 — *Carlton Lodge:* 26 Brondesburg Park, N. W. 6, London-ENGLAND (31. VIII. 1954).

3 — *Leo Bagrow:* Imago Mvndi, Review of Early Cartography. POB: 7165, Stockholm (30. XII. 1954).

4 — *Arleigh Burke:* Chief of Naval Operations, USA, (14. II. 1958)

5 — *Herbert Reichner:* Stockbridge-Massachusets, USA, (23. VII. 1958).

6 — *American Geographical Society:* Broadway 156 th Street, New York 32 N. Y., USA (26. V 1960).

7 — *Prof. Charles H. Hapgood:* Keene Teachers College, Keene, New Hampshire, USA (12. XI. 1960).

8 — *Alain Brieux:* 48 Rue éacob - Paris VIE, Littre 32-84, France (25. XI. 1960).

9 — *E. J. Brill*; *Leiden:* PAYS-BAS (12. XII. 1961).

10 — *J. Thornton and Son:* Il Broad Street, Oxford-ENGLAND, (7. II. 1962).

11 — *Prof. Ralph H. Hopp:* University of Minnesota, USA (13. VI. 1963).

12 — *Vadale Company Limited:* 62/3 Old Bakery Street, Valetta-MALTA (3. XII. 1963).

13 — *P. Alfonso Raes:* Biblioteque Apostolique Vaticane, VATİCAN, (8. VIII. 1967).

14 — *Rafael Guevara Bazan:* Instituto Peruano de Estodios Islamicos Pasaje Caribe, No: 170, San Felipe (Pueblo Libre-Lima). PERU-South America, (XI. 1967).

15 — *James Vargiu:* 150 Doherty Way, Redwood City-Cal- USA, (1. I. 1968).

16 — *Benito Derizans :* Rua Visconde de Piraja, 174 ap. 704, İpanema-ZC 37 Rio de éaneiro - BRASİL, (23. XI. 1971).

17 — *The Brooklyn Museum :* Eastern Parkway, Brooklyn, New York-11238 USA - (28. IX. 1971).

18 — *H. Perey :* Schubertlaan 18, Hoogezand, HOLLAND, (16. XII. 1971).

19 — *Det Kongelige Bibliotek :* Chiristians Brygge 8, DK 1219 Kobenhavn K, DANMARK (XII. 1973).

20 — *Map Library :* University oa Calgary Library, Calgary-gary-Alberta CANADA, T2N, 1N4 (5. II. 1974).

21 — *Rene Martino M. :* Casila 3445, Santiago, CHİLE (4. III. 1974).

22 — Capt. Roberto V. Romano Via Francesco Giordani, 56 80122 Naples Italy (11 Mayıs 1974)

Çanakkale'de 1 - 5 Temmuz 1983 Pirî Reis Haftası Sempozyumu

Bu kitabımda Pirî Reis'in eserleri üzerinde tekrar incelemeler yapmış bulunuyorum. Ancak buna daha ilaveler yapılacağı da şüphesizdir. Yeni baskısı yapılırken özellikle şu noktayı belirtmek istiyorum. Medeniyet eserlerinin tanıtılması Tarih ilminin başlıca konusudur. Çünkü siyasî varlıklar olarak devlet kurmuş olan milletlerin tarihteki değerleri her konuda verdikleri eserlerle ölçülür.

Türk - Osmanlı İmparatorluğu siyasî ve askerî varlık olarak hâkim olduğu devirlerde, çağının bilgilerini de işlemeye ve tanıtmaya önem vermiştir. Haritacılık bunlardan biridir.

XVI. yüzyılda bu konu iki ayrı metodla yapılıyordu. Bunlardan biri "Portülan" denilen deniz kenarları ve adaları kapsayan bölgelerin tanıtılması, diğeri ise kara kısımlarındaki yollar boyunca olan yerleri resimlerle belirtmek ve bilgi vermektir.

Portülan için en esaslı örneklerini Pirî Reis, haritalarında ve Bahriye Kitabı'nda vermiştir. Çanakkale Boğaz haritasından başlayarak, adalar ve Akdeniz kıyılarını kapsayan haritalar üzerindeki bilgileri de içeren eseri, incelemeye dayanan XVI. yüzyılın en değerli kitabı olmuştur. Bu eser Türk medeniyet tarihinde önemli yer tutmaktadır [1].

Diğeri ise, kara bölgelerini inceleyen ve eser veren Matrakçı Nasuh'un "Menâzil-i Irakeyn" adlı resimli kitabıdır [2]. XVI. yüzyılda Anadolu, Irak ve Batı İran şehirlerini, yollarını ve ırmaklarını

[1] Piri Reis Haritası. İstanbul: Devlet Basımevi, 1935. 1 hrt. (62x88,5 cm.) 21 s. (Türkçe (1-6) — Almanca (7-11) — İngilizce (12-16) — Fransızca (17-21) izahname). 4° ....

Piri Reis: Kitab-ı Bahriye. İstanbul: Devlet Basımevi, 1935. s. I-LV (Önsöz: Haydar Alpagut - Fevzi Kurtoğlu), s. 1-858 (Ayasofya Ktp. Nr. 2612'de bulunan nüshanın tıpkıbasımı) a-f (Fihrist) s. 1-72 (İndeks), 6 hrt. 4° ....

[2] NAŞÛHÜ's-SİLÂHÎ (MATRAKÇI): Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân. (İstanbul Üniversitesi Kitaplığı Türkçe yazmalar bölümü) Önsöz, giriş, notlar, dizinler, İngilizceye çeviri ile tıpkıbasımı yayına hazırlayan: HÜSEYİN G. YURDAYDIN. Ankara: TTK Basımevi, 1976. XXIII s. (Türkçe, İngilizce Önsöz) — 1-208 s. (Türkçe, İngilizce giriş) — 209-307 s. (Metin transkripsiyonu) — 218 s. (renkli tıpkıbasım), 1 hrt. 4°.

minyatürlerle, aslına uygun olarak, gösteren bir eserdir. Matrakçı Nasuh, bu renkli minyatürlerle yapılmış kitabında, şehirler, köyler, kaleler, harabeler, durak yerleri, hanlar, dağlar, geçitler, akarsular, köprüler, göller, çeşitli bitkilerin ve hayvanların yetiştiği yerler ve iklim şartları ve nihayet bu yerleşme yerlerinin aralarındaki uzaklığı göstermeye önem vermiştir. Bu eser bugünkü topoğrafya haritalarının esaslı bir öncüsüdür.

Matrakçı Nasuh, bu kitabının yolculuğa çıkanlara bir rehber olmasını diliyor. Çünkü yol uzaklıklarını belirtirken zamana da önemle işaret etmiş oluyor.

XVI. yüzyılın bu iki önemli eseri, Türk medeniyetinde milletlerarasındaki yerini belirtmesi bakımından çok önemlidir. İncelemeye ve tanıtılmaya değer verilmelidir.

Tebliğ Konuları ve Sunucular

Tuğamiral Turgut Özkan'ın Sempozyumu Açış Konuşması.

Em. Albay İzzet Çetin: Kitab-ı Bahriye ve Çanakkale.

Prof. Dr. Afet İnan (Türk Tarih Kurumu Kurucu Üyesi): Pirî Reis'in haritasında ve Kitab-ı Bahriyesinde kayda değer hususlar.

Em. Tümg. Muzaffer Erendil (Türk Tarih Kurumu Üyesi): Pirî Reis çağında güçlü donanma anlayışı, Bilim ve Teknik.

Doç. Dr. Sumru Ünsal (9 Eylül Üni. Dz. Bilimleri ve Tek. Ens.): Bilim Adamlığı, Denizciliği ve Sanatçı Kişiliği ile Pirî Reis.

Harita Genel Müdürlüğü, Ankara. Emekli albay İzzet Çetin, Perihan Çetin: Pirî Reis'in Amerika Haritasına Bir Bakış.

Kaptan Fatih Türküstün (9 Eylül Üni. Dz. Bilimleri ve Tek. Ens.): Pirî Reis'in Ege Denizi Adalarına ait kartoğrafya çalışmaları ve sentezi.

Em. Tümg. Muzaffer Erendil (Türk Tarih Kurumu Üyesi): Çok Yönlü Türk Denizcisi: Pirî Reis.

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver (Türk Tarih Kurumu Üyesi): Pirî Reis Sempozyumu hakkında Düşünceler.

Filiz Çağman (Topkapı Sarayı Müzesi Md. Başuzmanı): "Pirî Reis Döneminde Osmanlı Saray Sanatı".

Doç. Dr. Mehmet Şeker (9 Eylül Üni. İlâhiyat Fak. Dekanlığı): Pirî Reis'in Çağdaşı Mustafa Alî'nin Mevâ'ıdü'n-Nefâis'inde Denizcilik ve Denizlerde Yolculuk.

Perihan Çetin: Pirî Reis Döneminde Bir Başka Haritacı Bilim Adamı "MATRAKÇI NASUH".

Ord. Prof. Reşat Kaynar (Türk Tarih Kurumu Üyesi): "Atatürk'ün Çağdaşlaşma Hareketinde Bilim, Teknoloji ve Kültür Anlayışı ve Sempozyumun Sentezi.

SEMPOZYUM BAŞKANLIĞI: Dz. Kur. Yb. Orhan Güneş Em. Alb. İzzet Çetin

SEKRETERYA: Dz. Kur. Kd. Bnb. Mustafa Hergüner - Dz. Yzb. Nafi Günaydın - Dz. Astsb. Kd. Üst. Çvş. Murat Doğan - Dz. Astsb. Bş. Çvş. Metin Sevik.

Tuğamiral Turgut ÖZKAN'ın Sempozyumu Açış Konuşması:

Sayın Misafirlerimiz,

Pirî Reis Sempozyumuna hoş geldiniz.

Bilhassa davetimizi kabul ederek uzun mesafelerden buraya gelmiş bulunan sayın bilim adamlarımıza, bir defa daha şükranlarımı sunuyorum. Bundan takriben 500 yıl önce yaşayan ve hayatını tarifsiz acı bir sonla noktalayan büyük denizci ve bilim adamı Pirî Reis için 500 yıl sonra böyle bir sempozyum düzenlenmesinin amacı nedir? Sebebi nedir? Sanıyorum bu soruya iki yanıt verebiliriz. İki faktör vardır bunun için:

Birinci faktör, kıymetli bir eser vermiş olmak. Eser sahibinin değeri, yaşadığı sıralarda anlaşılmasa bile işte gördüğünüz gibi 500 yıl sonra adına sempozyumlar düzenlenebiliyor. Anısına çeşmeler yapılabiliyor, anıtlar ve müzeler açılabiliyor.

İkinci faktör, millî değerlerimize ve millî kültürümüze sahip çıkmak arzumuzdur. Bu konuda son yıllarda çektiğimiz sıkıntılar hepimizin malumudur. Millî değerlerimize sahip çıkma, millî kültürümüze sahip çıkma ve bunu gelecek nesillerimize aktarma arzumuz öyle tahmin ediyorum ki, son yıllarda kuvvet kazanmış ve fiiliyata geçilmiştir. Ben 500 yıl sonra böyle bir sempozyumda, Pirî Reis'in konu edilmesinden gurur duymaktayım.

Çünkü millî kültürüne millî tarihine sahip çıkmayan milletler tarih sahnesinden daima kaybolmuşlardır. Bu bakımdan bu tarihî Kalede Pirî Reis sempozyumuna ışık tutan bilim adamlarımız ve konuşmacılar cidden bana büyük bir mutluluk veriyor. Ümit ederim ki bu bir başlangıçtır. Önümüzdeki yıllarda bu konu bundan

sonra yapılacak sempozyumlarda beynelmilel bir hüviyet kazanacaktır. Bilim adamları bu sempozyumda Pirî Reis'in değerini bir kere daha vurgulayacaklardır.

Bu kısa girişten sonra müsaade ederseniz ben, tekrar Çanakkale'ye dönüyorum. Çünkü; bildiğiniz gibi Pirî Reis, Gelibolu'da doğmuş, eserlerini KİLİTBAHİR ve SULTANİYE (ÇİMENLİK) KALELERİ'nde yazmıştır. Bu nedenle Pirî Reis, biz Çanakkalelilerin malı olmuştur. Bundan sonra onun anısını bizler yaşatacak ve eğer bir beynelmilel sempozyum düzenlenmesi düşünülürse herhalde bu sempozyumun yapılmasına biz Çanakkaleliler düzenmiş olacağız. Gayet tabî Pirî Reis yalnız Çanakkalelilerin inhisarında olan bir konu değildir. Pirî Reis bütün Türkiye çapında, hatta bütün dünya çapında çok önemli bir şahsiyettir.

Bana içinde bulunduğumuz bu Kale, donanma ile Çanakkale Boğazı'nın ilginç bir bağlantısını hatırlatıyor. Bunu şöyle arz etmek istiyorum.

Önce Fatih Sultan Mehmet, Boğaz geçişini kontrol etmek ve geçen gemilerden vergi almak üzere iki kale yaptırmış: Kilitbahir ve Sultaniye Kaleleri. Güçlü bir donanma kurmuş; donanma güçlü olduğu ve dolayısıyla Çanakkale'ye düşmanı yaklaştırmayacağı için Osmanlılar 200 yıl Boğaz'da bir tahkimat yapmaya lüzum görmemişlerdir.

Donanma güçlüdür. Donanma Ege'ye, Akdeniz'e çıkışa hakimdir. Esasen hiçbir arma da buralara yaklaşmaya cesaret edemez ve ilginç bir husus da Gelibolu sancak beyliğinin Kaptan-ı Derya'nın uhdesine verilmesidir. Yani Devlet demek istiyor ki, "Ey Kaptan-ı Derya donanmayı o derece güçlü tutunuz ki, donanmayı o derece kuvvetli yapınız ki, düşman bizim için önemli olan Çanakkale'den girmesin. Buranın kapısının komutasını da sana veriyorum; sen devlete böyle faydalı hizmetlerde bulunasın".

200 yıl kaptan-ı deryalar bu görevi yerine getirmiştir. Ancak donanma eski gücünü tüketince Osmanlılar kendileri için çok önemli olan bu Boğazı savunma görevlerini bir başka taktik içinde düşünmeye başlamışlardır. Bu bakımdan SEDDÜLBAHİR ve KUMKALE KALELERİ'ni inşa etmişlerdir. Mecidiye, Hamidiye istihkamları yapılmış, bu içinde bulunduğumuz MAHMUDİYE ve karşıdaki BİGALI KALELERİ'ni yaptırmışlardır.

Özetlersek bu durumu, kuvvetli bir donanma olduğu takdirde kaleye ihtiyaç yoktur. Zayıf bir donanma olduğunda sahil tahkimatlarını güçlendirmek lazımdır. Kuvvetli donanma herşeyden önce Devlet'e menfaat temin eden bir faktördür. Bu açıdan ana strateji tarihi incelendiğinde Taarruz Stratejisinin önemi ortaya çıkar. Bu da güçlü bir donanma varlığı ile mümkündür. Kuvvetli bir donanmaya sahip olduğumuz takdirde sahillerimizin güçlü savunmasına gerek yoktur. Donanma zaten bu görevi yapar ve düşmanı sahile sokmaz. Bu bakımdan Cihan İmparatorluğunun güçlü donanmasında bu bilimsel çalışmalarını yapan Pirî Reis aslında mutludur. Çünkü o, taarruzi bir deniz stratejisinin tatbikatını ve bunun paralelinde elde edilen faydaları görmüştür. Pirî Reis, bir savunma stratejisini tanımamıştır. Onun gözü daima güneye bakmıştır. Engin ve açık denizlere bakmıştır. Kızıldeniz'e, Akdeniz'e hatta Atlantik'e bakmıştır. Pirî Reis hiçbir zaman kuzeye dönmemiştir. Pirî Reis'in yönü daima güneydir. Bir gün Çanakkale'de bir Pirî Reis Anıtı yapılması lazım gelirse herhalde Piri Reis'in yüzü Çanakkale'nin çıkışına bakacaktır.

Dikkat edersek Pirî Reis, hiçbir zaman Marmara Denizi yahut Karadeniz Boğazı ve limanlarını incelememiştir; incelemeye lüzum görmemiştir. Çünkü oralar bizimdir. Biz gözümüzü açık denizlere açmalıyız diye düşünmüştür. Ve onları, yani Karadeniz ve Marmara limanlarını, kayde bile almamıştır. Bu konu çok ilginçtir. Bildiğiniz gibi, sayın misafirlerimiz, Pirî Reis'in yaşadığı dönem Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemidir. Bu devlet yükselmişse yalnız bir konuda yükselmemiş. Tarih bunu gösteriyor. Yükselme devrinde bütün ilim, fen gelişiyor.

Bir Mimar Sinan, bir Fuzuli nasıl bir devrin simgeleri olabiliyorlar ise Pirî Reis de bir başka açıdan devrinin simgesidir. Pirî Reis'in Osmanlı deniz hakimiyetine en büyük katkısı şudur: Osmanlılar, Akdeniz hakimiyetini yalnızca Askerî/Silah gücü ile elde etmemişlerdir. Mesela; bir Pirî Reis Akdeniz limanlarını teker teker dolaşmış, buranın kartoğrafyasını, portolularını yapmış ve askerî başarı her zaman bilimle desteklenmiştir. Pirî Reis'in Osmanlı Akdeniz deniz hakimiyetine en büyük katkısı buradadır ve Pirî Reis'in önemi de buradan gelmektedir. Avrupa'da bu gibi bilgiler derme çatma iken Pirî Reis bu çalışmalarından elde ettiği bilgileri Osmanlı Denizciliğinin ve daha sonra dünya denizciliğinin hizmetine sunmuştur.

İşte biz, bugünkü sempozyumda Pirî Reis'in yetişme dönemini ve bu dönem içindeki denizle ilgili çalışmalarını güzel sanatlar açısından inceleyeceğiz ve gelecek nesiller için neticeler çıkarmak ve bu neticeleri de onlara bırakmaya çalışacağız.

Ben, sözlerimi bağlarken sempozyuma katılan bütün değerli bilim adamlarımıza tekrar teşekkür ediyor, sempozyumun başarılı neticelerine olan inancımı belirtiyor ve hepinize saygılar sunuyorum.

Kitab-ı Bahriye ve Çanakkale

Em. Alb. İzzet ÇETİN

Pirî Reis'i seven çok değerli konuklar.

Kitab-ı Bahriye'nin ilk sayfalarında, "Mezkûrun Makamatun eşkâlin şerhleri ile nefsi Gelibolu'da bir yere cem eyledum. İşbu kitab hasıl oldı. Ve tertübünde aslı iptidasın Gelibolu kurbünde Sultaniye ve Kilidülbahr demekle maruf olan kal'alerden idüp makam ber makam menzil be menzil deryayı mezkûru beyan eyledikten sonra dolaşıp intihası gelip yine mezkûran kal'alerde tamam oldu kim vakti hacette talep olunan mahal bulunmasına tereddüt çekilmeyüp âsan ola..." diye devam eden dünyaca ünlü bilginimiz, Amiralimiz Pirî Reis, yapıtlarını hazırlama yönünden Kal'a-i Sultaniye yani Çanakkale ile çok yakından ilişkisini özellikle belirttiği görülmektedir.

Böylece bugüne kadar yapılan yayınlara karşın (kendi beyanı ile) Pirî Reis yapıtlarını Çanakkale'de hazırladığı gerçeğine varılmış olmaktadır ; hatta "Vakti hacette talep olunan mahal bulunmasına tereddüt çekilmeyüp âsan ola..." demek suretiyle de ilerde yapılabilecek coğrafya yanılgılarını düzeltmek istemiş gibidir.

Döneminde, yerinin bulunmasında bile tereddüt çekilebilen bugünkü Çanakkale, artık Pirî Reis'in yapıtlarını yöresinde hazırlandığını belirtebilecek bir belde haline gelmiştir. Bu nedenlerle de övünç duyduğumuz Pirî Reis'in anısını somutlaştırmak görevini severek yüklendik.

Çeşme, Müze ve iki yılda bir tekrarını ve büyümesini dilediğim bu sempozyum hayırlı bir başlangıç olsun.

Saygılarımla.

1.Temmuz.1983

Pirî Reis'in Haritalarında ve Kitab-ı Bahriyesinde Kayda Değer Hususlar

Prof. Dr. A. AFETİNAN

Sayın Çanakkale Boğaz Komutanı ve Sayın dinleyiciler

Meslek hayatımda medeniyet tarihi ile meşgul oldum ama bugünkü heyecanımı çok manalı buluyorum; çünkü tamir edilmiş ve içinde yeni bir fikrin oluşmasına sahne olan bir kalede (Nara) toplanmamız çok önemlidir. Pirî Reis'in bu Sempozyumda eserlerini yaşatmak ve tanıtmak için yapılan bu gayretlerden dolayı Çanakkale Boğaz Komutanı Sayın Tuğamiral Turgut Özkan ve arkadaşlarına çok teşekkür ederim. Çünkü, ideallerimin tahakkukunu görmüş oluyorum ki, bu her zaman nasib olmuyor. Onun için teşekkürle sözlerime başlamak isterim.

Ben, Pirî Reis hakkında medeniyet tarihi bakımından uğraştım ve yayınlar yaptım. Fakat beni bu hususta teşvik eden, Atatürk zamanında bu haritanın bulunmuş olmasıdır. O zaman Fransız Lisesinde öğrenciydim; bu ilk harita, Topkapı Sarayı müze olarak düzenlenirken Harem dairesinde bulunmuş, Müzeler Genel Müdürü Halil Ethem (Eldem) Atatürk'e getirmişti. Haritanın üzerinde örtü olarak kullanıldığını belirten yemek kırıntıları da vardı. Bu müzenin kayıtlarına göre III. Ahmed Kütüphanesi'ne bağlı gayri İslâmî yazma eserler envanter defterinde 87 numara ile kaydedilmiş, ancak Revan Köşkü kitaplığında kayıtlı Kitab-ı Bahriye nüshasının yanına 1633 mükerrer kaydı ile konulmuştur.*

Tarihimizin ünlü kişilerinden biri olan Pirî Reis, eserleriyle yaşadığı devrin coğrafî konularını aydınlatmıştır. Tam doğum tarihi belli değil ise de, ölüm tarihi 1554'tür. Türkiye Cumhuriyeti döneminde tarih çalışmalarımız; medeniyet kavramının bütün konuları üzerinde çalışıp bunları kamuoyuna tanıtmayı amaç edinmiştir.

Şimdi müsaade ederseniz bu harita üzerine bir anımı bildireyim. Cenevre Üniversitesinde okurken (1935-1939) Coğrafya Profesörüme dedim ki, bizde Amerika haritası var ve en eski kabul ediliyor. Hocam güldü ve alay etti "Bizim haberimiz yok böyle bir şeyden" dedi. Bu benim millî hislerime o kadar tesir yaptı ki, "bizde var ben

* Filiz Çağman – Topkapı Sarayı Müze Müdürlüğü başuzmanı –

size göstereyim ve baskısını da vereyim" dedim. Bundan sonra o devirdeki 50 yıllık haritaları kütüphanelerde inceledim, hiç birisi bizimki kadar eski ve böylesine de uygun değildi. Bu konuyu Profesör Pittard'a anlattım. Ancak, "yeterli neşriyat yok bu konuda" dedim ve elimdeki notları gösterdim. Hazırladığım notları görünce hocam "Bunu Coğrafya Cemiyetinde bir konferans olarak veriniz" dedi. Ben, öğrenciyim burada nasıl konferans veririm, Coğrafya Cemiyetine bir çok tanınmış kişiler geliyor. Fakat millî heyacanım beni teşvik etti ve bu Hocam'ın da teklifi üzerine projeksiyonlu bir konferans hazırladım. Coğrafya Cemiyeti bu konuyla ilgilendi ve konferansı tertipledi (8. 1. 1937). Konferansıma coğrafya profosörüm de gelmişti "Evet hakkın varmış biz bilmiyorduk" dedi.

Yani eserlerimizi hakikaten tanıtmamız gerek ve burada şahsımdan bahsettiğim için kusura bakmayın. Fakat millî hislerime dokunduğu için bunun üzerine daha çok incelemeler yapmayı öngördüm.

Tarihimizin ünlü kişilerinden biridir Pirî Reis. Bilimsel eserleriyle yaşadığı devrin coğrafî konularını aydınlatmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti devrimizde tarih çalışmalarımız medeniyet konusu ve eserleri üzerinde işlemek ve bunları tanıtmak için yapılmaktadır.

Atatürk tarih çalışmalarına yön verirken "Türklerin medeniyete hizmetleri" başlığı altındaki incelemelerin önemine büyük yer vermiştir.

Pirî Reis'in eserleri üzerindeki incelemeler de bu dönemde başlar. Birinci harita 1513 (H. 919), Kuzey Amerika kısmı ise 1528 (H. 933) tarihlidirler ve her ikisi de Pirî Reis'in eseridir.

Bu tarihlere göre bugün Amerika'nın en eski ve coğrafî durumuna uygun harita Pirî Reis'e aittir. Bu haritalar üzerindeki bilgileri iki kere basılan kitaplarımda inceledim. (1954-1974) Yalnız bu konuşmamda Bahriye (Denizcilik) Kitabı'nda Amerika haritası için verilen bilgiyi hatırlatmak isterim. Bilindiği gibi Bahriye (Denizcilik) Kitabı'nın baş kısmı kafiyeli bir anlatımla yazılmıştır.

Buraya kadar Bahr-i Zenc'i öğrendin *Şimdi de dinle vasıflarını Mağrib'in*
O bir büyük denizdir çağlar *Evvelleri kimse bilmedi orada neler var*
Ondan öteye de giderler şimdi emin, *Böyle halk etmişti onu Rabbül âlemin*
Sen sanma ki o cezâirdendir *Dinle aslını bak, nedendir*
Çok arattılar onun bütün hududunu *Çalıştılar, can gönülden bilmeye, ne olduğunu*
Bulmadılar ona kimse bir sonuç *Ne kadar uğraştılar, kimsede olmadı suç*
Hudutsuz bir karadır edip ittifak *Böylelikle sonunda kalmadı nifâk*
Lodos üstünde bulundu o diyar *"Septe" den dört bin mil öte uzar*
İkiyüz otuz mildir arası *Böyle tahmin eylemiş seyyaresi*

Bu batı denizinin öbür ucunda Antilya Kıtasının bulunduğunu bildirir ve şöyle yazar :

Kangi tarihte bulundu işbu yer *Şerh edeyim ehli tarih gör nedir*
Tarihi hicret buydu ol zaman *Ta sekiz yüz dahi yetmişti ol an**
İşbu tarihte bulundu ol zemin *İsmine Antilya dediler hemin*
İmdi dinle bazı ahvalin anın *Hak teâlânındır işinen var senin*
Dağlarında ol yerin altın olur *Dört kolaç bahrında dürler bulunur*

Pirî Reis Antilya dediği kıtanın gemiciler tarafından keşfedildiğini kaydediyor ve şöyle anlatıyor.

Ceneviz'de Kolomb adında bir müneccim İskender'den evvel yazılmış bir kitap ki, "Deniz ilmini birbir yazmış" İspanya beyine gidip anlatmış. Kendisine bir gemi verilmiş, böylece bu kıtayı keşfetmiştir. (1492-1504) Bahriye Kitabında Kristof Kolomb'un Antilya'yı keşfinden bahsederken "Haritası ta kim anın geldi bize" diye de kaydeder.

Pirî Reis'in bahsettiği haritanın 1498 tarihinde yapılmış olduğu kabul edilirse ve Kemal Reis'in İspanyollara karşı 1501'de savaştıkları bilindiğine göre Kristof Kolomb'un haritasının savaşta Pirî Reis'in eline geçmiş olması da çok mümkündür. Bazı kaynaklardan bilindiğine göre Kristof Kolomb 1498'de İspanya'ya bir harita göndermiş ve bunun kopyelerini bir çok gemiciler kılavuz olarak kullanmışlardır. Ancak bunlar kaybolmuş yalnız rivayet olarak bilinmektedir. Bugün elde bulunan tek orjinal belge Pirî Reis'in yaptığı bu haritadır. Ancak bazı kaynaklara göre bir dünya haritası yapılmıştır, fakat bundan elde bulunan Avrupa ve Afrika'nın kısmen batı kıyıları ile Atlas denizi orta ve güney Amerika'yı kapsayan bir parçasıdır.

* (870 Hicrî - 1465 Milâdî)

1513 tarihli bu haritadaki kara ve deniz kısımları da, yazılarda yer almaktadır. En ilgi çekici yazılı metinde ise bu haritaların hangi keşiflere dayanılarak yazıldığını açıklamasıdır. Haritanın büyüklüğü 90/65 santimetredir. İkinci harita da (1528) Kuzey Amerika'nın bir kısmıdır. Harita tekniği bakımından bu devrin en ileri bir örneği sayılır. Bu eserlerde rüzgâr gülleri ve yönleri çok sık çizilmiştir.

Bu yazılarda kullandığı deyimler ilgi çekicidir. Örneğin nedenler, göre, azalsın gibi..

Harita tekniği bakımından bu devrin deniz haritalarının en ileri bir örneği sayılan bu eserde rüzgâr gülleri ve yönleri çok sık çizilmiştir. Haritanın bu küçük parçasında dört rüzgâr gülü vardır ve 32'ye bölünmüştür. Bunlar esasında en ileri sayılan pusula kadranlarıdırlar ve kuzeye göre konulmuşlardır. İki mil mikyaslı olup yirmiye bölünmüşlerdir. Yanlarındaki açıklamaya göre araları 50 mil, noktalar arası da 10 mildir. Bu haritanın ölçüsü 1513' tekinden daha büyüktür. Daha önce yapılmakta olan haritalarda koylar ve körfezler yarım daire şeklinde yapılırken bu haritada sabit şekiller bugünkü tekniğe uygun bir biçim almıştır. Taşlık yerler, kayalar ayrı ayrı işaretlerle gösterilmiştir. Aynı zamanda bu haritada Seretan medarın "Gün uzadısı" yani gündoğusu dairesi adını vererek çizilmiştir.

Bu haritanın kapsadığı kısım Atlas (Atlantik) Okyanusunun kuzeyi ile, Kuzey ve Orta Amerika'nın o sıralarda yeni keşfolunmuş sahilleridir. Haritada dört rüzgâr gülü vardır. Evvelki haritada görülmeyen "Seretan medarı" = yengeç, bu haritada yer alıyor ve iki tane mil ölçüsü de bulunmaktadır. Bu ölçüler yirmiye bölünmüştür. Yanlarında yazılı açıklamalara göre, bölümlerin arasının 50 mil, noktalar arasının da 10 mil olduğu anlaşılmaktadır. Bu haritanın mikyası, 1513 tarihli haritadan daha büyüktür. Haritanın doğu kenarı Kuzey Groenland kıyılarından başlar. Güney doğusu Asor adaları üzerinden geçer. Bu adalardan bir takımının adları da yazılarak gösterilmiştir.

Groenland'dan itibaren güney - batıya doğru iki büyük kara parçası vardır. Bunlardan kuzeydekinin Portekizliler tarafından keşfedildiği yazılmıştır. Daha aşağıdaki kıyıların kenarına yazılan bir notta, buraların Portekizliler tarafından bulunduğu, her tarafının henüz bilinmediği, yalnız bulunan yerlerin çizildiği tesbit edilmiştir.

Daha aşağıda bugünkü şekline pek uygun bir tarzda Floride yarımadası vardır. Kenarda görülen kara parçaları 1517 ve 1519'da

keşfedilen Konduras ve Yukatan yarımadalarıdır ve tamamen bugünkü şekle uygun olarak çizilmiştir.

Bu ikinci haritada deniz kıyıları daha doğru bir şekilde çizilmiş olup bugünkü şekle uygundur. Özellikle taşlık yerlere ve kayalara işaretler konmuştur. Ancak haritada bugünkü duruma göre bir değişiklik de göze çarpar. Bu hata o zamanın pusulasına göre 10 derece - 13 derece arasındaki durumun dikkate alınmamasından ileri gelmektedir. Fakat bu o zaman yapılan bütün haritalarda görülmektedir. Diğer taraftan bu haritada da bir öncekinde olduğu gibi bazı açıklamalı notlar bulunmaktadır. Fakat bunlar daha kısa olarak yazılmışlardır. Haritanın sol köşesinde aşağıya doğru uzun ve uçları süslü ölçünün altında Pirî Reis'in adı ve yapıldığı tarih yazılır.

Kitab-ı Bahriye'ye gelince (Denizcilik Kitabı), Pirî Reis'in hayat hikâyesinin kaynağı olan bu kitab, başlı başına bir inceleme konusudur. Genç ve bilgili Pirî Reis, amcası Kemal Reis'in gemileriyle Çanakkale Boğazı'ndan itibaren hemen bütün Ege ve Akdeniz kıyılarını dolaşmış, her limanda incelemeler yapma fırsatı bulmuş ve Gelibolu'da tuttuğu notları Çanakkale'de Sultaniye Kalesi ve Kilitbahir'de kitap haline getirmiştir. Bu bölgelerin tarihî, coğrafî ve denizcilik bakımından doğal şartları hakkında bilgiler toplayarak kendi inceleme ve görüşlerini bu kitabında yazmıştır. Her bölüm içinde de haritalarını çizmiştir.

Pirî Reis kitabında aynen şöyle diyor

Unutulur yazmamakla bir nişan	*Pes gerektir yazıla daima işan*
Anın için gördüğüm yazardım	*Yazar idim bahri kim gezerdim.*
Yani tekrar varmak olursa ana	*Bile idim taş sığlar ne yana*

Böylece, "Bahriye" kitabında Pirî, Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan şehir ve memleketleri tarif ederek resim ve haritalarını yapmış, aynı zamanda da denizcilik ve gemicilik için önemli bilgiler vermiştir. Eğer onunla beraber bu XVI. yüzyılın şehirlerini gezmek istersek "Bahriye" kitabını sayfa sayfa okuyarak güzel bir seyahat yapabiliriz.

Bu kitab bir deniz kılavuzudur. Pirî Reis daha önceki bilgileri toplamakla beraber, asıl kendisi en önemli sahil hatlarını izleyerek her yerin büyük mikyasta haritalarını çizmiş, gemiciler için lüzumlu olan bütün bilgileri notlarla açıklamıştır. Böylece hem bir deniz

kılavuzu, hem de o devrin en ileri haritacılık tekniği olan "Portulan"ı vücuda getirmiştir.

Bu kitapta, en önemli yenilik, portulanlar üzerine sığdırılması mümkün mikyaslı haritaları çizmesi hem de bunları metindeki yazılarla tamamlamış olmasıdır.

Kitabın çeşitli nüshaları vardır. Avrupa ve İstanbul kütüphanelerinde bulunanlardan 29 tanesinin kaydı bilinmektedir. Bunlardan bir kısmı 1521 (H. 927) diğer bir kısmı ise 1525 (H. 932) tarihlidir.

1935 yılında, bir önsöz ve indeksle beraber tıpkıbasımı, Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Bahriye Kitabı, İstanbul Ayasofya Kütüphanesindeki 2612 sayıda kayıtlı bulunan nüshadır. 858 büyük sayfa olan bu kitapta 223 harita vardır. Pirî, burada 7 sayfalık bir önsözden sonra 78 sayfa manzum bir bölüm koymuştur. 23 kısma ayrılan bu manzum yazılar 110 beyit tutmaktadır. Pirî beyitlerde, dünya denizcileri hakkında bildiklerini, kendi gözlemlerini ve işittiklerini ezberlemesi kolay bir üslub ile kitabına koymuştur.

Kitabın bu 85 sayfalık önsöz ve nazım halindeki genel bilgilerden sonra Ege ve Akdeniz kıyıları ve adalar hakkında bilgiler vererek haritalarını yapmıştır. Pirî Reis, bu eserleriyle Türk medeniyet tarihinde yerini almıştır. Bugünkü neslimize düşen vazife ise, tarihimizi bu bakımdan inceleyerek değerli yerini vermektir.*

Tuğamiral Turgut ÖZKAN'ın Kapanış Konuşması

Sayın başkan, değerli hocalarımız, sayın misafirler, 25 *Kasım* 1982 *günü* toplanıp karar aldığımız Pirî Reis sempozyumu, bugün ilk safhasını tamamlamış oluyor. İlk safhası diyorum, çünkü bu konunun burada sona ermediğini hepimiz biliyoruz. Bu konuda daha önümüzde çok çalışmalar bulunduğunun hepimiz idraki içindeyiz.

Önce, uzun mesafelerden buraya gelerek sempozyumumuza katılan değerli konuşmacılara, başta sayın hocalarımız olmak üzere, burada bir kere daha teşekkür ediyorum. Şükranlarımı sunuyorum.

Ancak; sayın hocam Reşat KAYNAR, sayın İzzet ÇETİN'in hizmetlerini benden önce dile getirdiği için konuyu tekrarlamak istemiyorum. Pirî Reis konusunda gerek çeşmenin, gerek müzenin yapımında sayın İzzet ÇETİN'in büyük emekleri vardır. Kendisine

* **Bu konuşmamı yaparken harita üzerindeki ve kitaptaki kısımları da gösterdim.**

tekrar huzurunuzda teşekkür ediyorum. Ayrıca 25 Kasım'dan bugüne kadar yaptığımız çalışmalarda bütün kamu kuruluşlarının, değerli mesai arkadaşlarımın büyük yardımını gördüm. Hatta sempozyumun yapılacağı bu kale bildiğiniz gibi evvelki gün gece saat 1 veya 2 civarında tamamlandı. Arkadaşlarımız bu kadar büyük bir üstün gayretle çalıştılar.

Ben de kendilerine burada teşekkür etmeyi bir borç addediyorum.

Biraz önce de ifade ettiğim gibi bir başlangıç olan bu sempozyum burada bitmek üzere. Ancak işimiz henüz bitmiş değil, Mete ERKSAN'ın Pirî Reis enstitüsünün kurulması gereğinden bahsetmesi, beni hakikaten çok etkiledi. Millî kültürümüze, millî değerlerimize sahip çıkmak bakımından Pirî Reis'i gelecek nesillere aktarmak konusunda çalışmalarımızın; çok fazla olması gerektiğini bu istek bir defa daha vurgulamış oluyor. İstekler, yalnız sözde kalmamalı, icra edilmeli, yapılmalı, neticeleri görülmelidir. Biz tertip komitesi olarak sayın Afet İNAN'ın fikirlerinin büyük bir kısmını gerçekleştirmiş olmanın bahtiyarlığını taşıyoruz. Pirî Reis adına bir müze açılmıştır. Pirî Reis adına içenlerin daima hatırlayacağı bir çeşme, bir anıt çeşme yapılmıştır ve geçen yıl Pirî Reis'in bir büstü Orduevi önüne dikilmiştir.

Belki bu büst biraz daha büyütülerek yahut bir heykel ve kompozisyon halinde Çanakkale sahilinde yapılabilir. Ama açış konuşmamda da belirttiğim gibi Pirî Reis'in yüzü kesin olarak Çanakkale'nin çıkışına bakmalıdır. Çünkü o, hiçbir zaman Kuzeye bakmamış gözü daima açık denizlere Ege'ye, Akdeniz'e, Atlantik'e ve Hint Okyanusu'na çevrilmiştir. Öyle tahmin ediyorum ki, bizden sonra bu görevi devir alacak arkadaşlar bu toplantı zabıtalarını okudukları zaman, bizim bu arzumuzu da dikkate alacaklardır. Öyle inanıyorum ki, bu temennimde hepiniz benimle aynı fikirdesiniz.

Bu sempozyumda Pirî Reis'in hayatı, haritalarının özellikleri, Türk deniz hakimiyetine katkılarını inceledik. Ben şahsen bu fikirlerden çok faydalandım. Bunun yanı sıra sempozyumun konusu zaten Pirî Reis ve dönemi idi. Pirî Reis'in döneminde Türk kültürünün ulaştığı neticeleri de bu suretle tekrar gözden geçirmiş ve kıymetli bilgiler elde etmiş olduk.

Değerli hocalarımız yalnız Pirî Reis'le ilgili değil, fakat Türk kültür hayatı ile ilgili kıymetli görüş ve tavsiyelerini bize aktardılar.

Biraz önce sayın hocam Reşat KAYNAR'ın da belirttiği gibi sayın Süheyl ÜNVER hocamızın buradaki tavsiye ve öğütlerini bütün Türk gençliğinin duymasını çok arzu ederim. Bu tavsiyeleri dikkate almalıyız.

XVI. Yüzyılda haritacı (Cartographe) bir Türk Amirali. 8.1.1937 Saat 20, 30'da Cenevre Coğrafya Kurumu'nda Projeksiyonlu Konferans.

Türkiye'de kurulan yeni rejimin, bugüne kadar gizli kalmış hazineleri ortaya çıkarması, önemli başarılardan biridir. Birkaç yıl önce Osmanlı padişahlarına ait bir sarayda bulunan Amiral Pirî Reis'in haritalarından biri 1513, diğeri 1528 tarihlidir. Türk Tarih Kurumu'nun Asbaşkanı Matmazel Afet, çok ilgi çekici bilgileri ve bu eserler üzerindeki incelemeleri bir konferansta bizlere tanıttı.

1470'ten 1554'e kadar yaşayan Pirî Reis, Türkiye'nin en büyük denizcilerinden biridir. Çok hareketli olan mesleği onu Akdeniz sınırlarından İran Körfezi'ne kadar götürmüştür. Bu yaşamı esnasında deniz kıyılarını ve adaları yerlerinde inceleyerek devrinin denizcilik üzerine tüm bilgilerini içeren bir kitap yazmıştır. (Kitab-ı Bahriye). Diğer taraftan dünya haritasından iki parçasının İstanbul'da bulunması son zamanlarda Pirî Reis'in, çalışmalarını ne denli bir dikkatle sürdürmüş olduğunu göstermektedir.

Birbirini tamamlayan bu iki belge, Amerika'nın bugün bilinen en eski haritalarını oluşturmaktadır. Birinci haritada Amerika'nın doğu sahilinin Groenland'ın güney ucundan Brezilya'nın güney kısmına kadar, bugünkü duruma uygun olarak yapılmıştır. Bazı çevre çizelgelerinin nisbî doğruluğu, örneğin Haiti adasında olduğu gibi, insanı şaşırtmaktadır. Pirî Reis'in zamanının haritacılığa ait tüm belgelerini, özellikle, muhtemelen İspanyol gemilerine karşı verdiği bir savaş sonucu eline geçen, Kristof Kolomb'un haritasını da tetkik etmesine imkân vermiştir.

Türk milletinin genellikle Batılılarca bilinmeyen, Pirî Reis'in bu Akdeniz rehberi ve haritalara ait eserlerini bize tanıtması nedeniyle Matmezel Afet'in bu bildirisi özellikle eğitici, öğretici olmuştur. Bu bildiriyi sergileyen projeksiyonlar da Pirî Reis haritalarının o devirlerde yapılanlara nazaran üstünlüğünü ortaya koymuştur.

Konferanstan sonra Türk Öğrenciler Derneği, bir çay ziyafeti vermişlerdir. Orada bulunan şahsiyetler arasında, Bern'deki Türkiye Elçisi Ekselans Vasfi Menteş de bulunuyordu.*

10.I.1937
F. D. Cenevre Gazetesi (Journal de Geneve)

Kitab-ı Bahriye'den Bazı Metinler **

Bu fennin ehli olan karındaşlar da bu kitaba nazar eylediklerinde ve hîn-i âmâlde bu hakiri hayır duadan feramûş eylemeyeler. İmdi alettafsil mezkûr kaziyeleri bittamam yazdım. Ta şol zamana gelince ki, hicret-i nebiy-yi aleyhisselam tarihi 932 yılında idi. Mezkûrun makamatın eşkâlin şerhleri ile nefs-i Gelibolu'da bir yere cemeyledim, işbu kitab hasıl oldu ve tertibinde asıl ibtidasın Gelibolu kurubünde Sultaniye ve Kilidülbahir demekle maruf olan kalalardan idüp, makam ber makam menzil be menzil derya-yı mezkûru beyan eyledikten sonra dolaşıp, intihası gelüb, yine mezkûrân kalelerde tamam oldu kim, vakt-i hacette talib olunan mahal bulunmasına tereddüd çekilmeyip, asan ola."

Kitab-ı Bahriye s. 6

Sadeleştirilmişi :

Bu fenni bilen kardeşler de bu kitabı incelerlerken ve de işlerinde kullanırlarken, beni hayır duadan unutmayalar. Şimdi sözü edilen özellikleri genişçe ve tamamı tamamına yazdım ki, peygamberin hicretinin 932. yılı idi. Sözü edilen yerlerin durumlarını Gelibolu'da biraraya getirdim. Böylece şu kitab meydana geldi. Kitabı düzenlerken, Gelibolu'ya yakın Sultaniye ve Kilidülbahir denilen kalelerden başlayıp, yer yer, konak konak sözü edilen denizi birbir açıkladıktan sonra dolaşıp, tekrar bu iki kalede sona erdirdim ki, gerektiğinde aranan yerin bulunmasında zorlukla karşılaşmayıp, kolayca buluna."

* Kitabımın ikinci baskısının 68-70. sahifelerinde Fransızcası çıkan yazının Türkçesi.

** Bu metinlerin sadeleştirilmesi Sayın İsmet Parmaksızoğlu tarafından yapılmıştır. Kendisine teşekkür ederim.

Bu Bölüm Sultaniye ve Kilidülbahir diye tanınan kaleleri bildirir

(s. 86)

Allah'ın geniş rahmetinde olsun merhum Fatih Sultan Mehmet Gazi bu iki kaleden Anadolu yöresindekine Sultaniye adını verdiği için böylece tanınmıştır. Onun şehzadesi Sultan Mustafa sözü edilen kale yerine gelerek burasını yaptırmıştır. Rumeli tarafındaki ise, Deniz Kilidi "Kilidbahir" adıyla tanınmıştır. Bu kale yaptırıldığı sıralarda yukarıdan Akdeniz'e inen gemiler Boğaz'dan çıkış müsaadesini buradan alırlardı. Rumeli yakasındaki bu kaleye onun için Deniz Kilidi demişlerdir. Ama Rumeli yakasındaki bu kalenin önünde büyük barçaların (Ticaret gemisi) bekleyip izin almaları kabil değildir. Zira akıntılı yerdir. Hem de derindir. Eğer küçük gemiler olursa kıyıya çok yanaşıp yatabilirler. Onun için Anadolu tarafında olan kalenin iki yanı gayet güzel ve geniş limanlık olduğundan gemilerin çıkış izni almaları buradan emredilmiştir.

Bu bölüm Bozcaada'yı tanıtır.

(s. 88-92)

Osmanlı Devleti'nin taht kenti İstanbul'dan Akdeniz'e giden kimseler bilsinler ki, Akdeniz Boğazı'nda olan Sultaniye ve Kilidülbahir kalelerine sözü edilen adadan daha yakın ada yoktur.

Bu ada konusunda şöyle bir öykü anlatılır

Sözü edilen adanın karşısında yani Anadolu kıyısında eski İstanbulluk diye tanınan ve kafirler arasında Turoya demekle bilinen harab olmuş şehir daha önceleri bakımlı iken Bozcaada'da kale yokmuş. Ama gemilerin yatabileceği limanı olmakla ve eski İstanbulluk ve son derece de bakımlı bulunmakla buraya gelen gemici bezirganlar pek fazla kazanç elde ettikleri nedeni ile her zaman gemileriyle Frenk bezirganları gelip gittikleri cihetten çoğu kez korsan gemiler gelip sözü edilen adanın limanında saklanırlarmış. Tüccar malı getirip götüren gemiler oraya yaklaşınca üzerine varıp mal ve eşyalarını alıp nicelerinin de başlarını kopardıklarından Venedik ve Ceneviz bezirganları el birliği edip sözü edilen adaya bir kale yaptırmışlardır. Bu kalenin el verdiği olanakla nice zaman güvenlik içinde olmuşlardır. Sonra bu yöreye müslümanlar egemen olunca sözü edilen eski İstanbulluk gittikçe harab olmuş ondan başka Anadolu

kıyılarında olan şehirler ve kaleler fethedilince eski İstanbulluk içinde kalan kafirler de daha fazla barınamadıklarından ülkeyi bırakıp Fransa memleketine gitmek hazırlıklarında oldukları sırada Bozcaada'da yaptırdıkları kaleyi yıkıp harab ederek öylece gitmişlermiş. O tarihten şu günlere gelinceye kadar Bozcaada'nın kalesi harab olarak kalmış. Merhum Fatih Sultan Mehmet padişahlık tahtına çıkarak memleket işlerini görmeye başladığında gemilerle ticaret ve sefer edenlerin güven ve selâmette olmaları için Bozcaada'da bir kale yaptırmayı yerinde görmekle, sözü edilen yıkık kale yerine yeni bir kale bina ettirmiştir. Böylece gece gündüz bu limana yabancı gemi girmesi önlenmiştir. Zira sözü edilen liman Anadolu kıyısına 7 mildir. Ve adadan boğaz ağzına kadar Yenişehir Burnu 12 mildir. Ve Yenişehir Burnu'ndan Sultaniye kalesi 8 mildir. Bu hesaba göre Sultaniye kalesinden anılan ada 30 mildir. Adanın çevresi ise 18 mildir. Çok güzel kırlık yerlerdir. En yüksek yeri yıldız tarafında bir sivri boz tepedir. O tepenin üzerine çıkılınca 40 mil mesafe denizde gezen gemiler seçilir. Ve gemide olanlar ise 30-40 mil mesafe denizden bu tepeyi bir çadır örneği görürler. Denizden Bozcaada'nın alâmeti sözü edilen Boztepe'dir. Tepenin kara yel tarafında bir alçak küçük adacık vardır. Bu adayla Bozcaada'nın arasından kayık bile geçemez. Sığdır. Öteki adacıkların arasından ise büyük gemiler geçer. Kalenin karşısından deniz ortasından 1 mil mesafede bir adacık daha vardır. Bunun kale yönünde denizde bir kaya vardır. Bu kayanın her yönünden gemi geçer. Derindir. Kalenin kıble tarafında ise başka bir adacık daha var. Bozcaada ile ikisinin arasından da büyük gemiler geçer. Onun tekrar kıble yönünde bir yer var. Buraya Yardım Limanı derler. Burası poyrazlı günlerde küçük gemilere iyi yataktır. Büyük barçalar ise açık denizde demir üzere yatarlar. Zira Bozcaada'nın her yanı sığ sudur. Demir dibe yetişir. Adanın karşısında Anadolu kıyıları hep sığ sulu yerlerdir. İki üç mil denizde poyrazlı gün olunca yaz günlerinde barçalar demir salıp yatarlar. Ama Anadolu kıyılarında en ünlü yatak Kumburnu'dur. Bu burnun kıble tarafı poyrazlı günlerde çok güzel yataklık olur. Ama denizden esen rüzgarlarda bu kıyılarda yatırılacak yer yoktur. Kumburnu'nun Yıldız tarafında çökertme derler bir liman vardır. Burası da sığdır. Bu sığlardan 2 mil açık denizde yüzülür. Çökertme limanına girmek istenilirse kıble tarafından kıyı kıyı gitmek gerekir. Derindir. Kadırga, ve Iğrıbar'lara iyi yataktır. Denizden yana olan tara-

fındaki sığları keser. Sözü edilen limandan Eşek Adası gün batısı tarafına 10 mildir. Eşek Adası aslında 4 parçadır. Birisi Eşek Adası'na bitişiktir. Arasından sandal bile geçemez, taşlı yerdir. Öteki iki adacık ise, adanın şovluk tarafındadır. Bu adacıkların arasından kayık geçer. Sözü edilen adacıklar şovluk tarafında kalıp Eşek Adası kara yel tarafında kalır. Bunların arasından büyük barçalar orsa* ile geçerler. Ve asıl yatak da bu 4 parça adanın tam ortasında bulunur ki her rüzgara yelken üzere gelip yol alabilirler. İçmek için su gerekse büyük adanın orta yerinde bir kuyu vardır. Yıldız tarafında ise bir taş bulunur. Görünmez. Dikkat etmek gerekir. Bundan sonra İmroz adası (Gökçeada) 25 mildir. Yıldız üzerinde bulunur. Vesselâm.

Bu bölüm İmroz (Gökçeada) adasını beyan eder

(s. 94 - 95)

Öyküleri anlatanlardan dinlenildiğine göre bu Gökçeada hakkında şöyle hikaye ederler ki, karşısındaki yani Rumeli kıyısında Eceovası kıyılarından Boğaz'a gelinceye kadar eski zamanlarda da şimdiki gibi beklenirmiş. Adanın onarılmış olmasına da sebeb Eceovası kıyılarında olan bekçilere haber iletilmesi için alınan önlemler imiş. Şöyle ki, sözü edilen adadan denizde kaç gemi görülürse gündüz duman ile geceleri de ateş yakarak işaret gösterirlermiş. Eceovası kıyısındaki gözcüler de Gökçeada'dan verilen işaretlere göre Rumeli yakasına işaret verip bir saat içinde bu işaretler İstanbul'a ulaşırmış. Böylece bir zaman geçtikten sonra vaktin birinde Venedikliler fırsat bulup bir yordamla adayı ellerine geçirip kendi hükümlerine almışlar. Tâ Fatih Sultan Mehmet Hz. Eğriboz'u fethettiği tarihte bu denizde olan bütün adaları da almış. Şimdi sözü edilen adanın iki kalesi vardır. Bu kalelerden birine İskinit derler, adanın ortasında denizden uzak yerli bir kayanın başında kurulmuştur. İkinci kaleye ise İmroz derler. Sözü edilen adanın karayel tarafında deniz üzerine yaslanmış yerli bir kayanın üstünde yapılmıştır. Kalenin altındaki bağlar önünde bir körfezcik var. Sözü edilen kaleye gelen gemicikler o körfezin dibinde kıyıya yanaşırlar. Geniş yer ise de büyük gemiler yatamaz. Sözü edilen adanın çevresi 50 mildir. Üstünde de bir dağ vardır. Bu uzun dağın gün batısı

* Orsa (Bah.) Yelkenleri mümkün olduğu kadar rüzgârın estiği cihete yaklaştırarak seyretmek hali hakkında kullanılır bir tâbirdir.

tarafı alçak gün doğusu tarafı ise yüksektir. Bu sözü edilen yönünde Kifelos adı verilen bir burun vardır. O burundan Rumeli'de Eceovası kıyısına 18 mil aralık bulunur. Burnun ucu sığdır. Kaçınılması gerekir. Rodos tarafında Kömür Limanı denilen bir bucak var. Poyrazlı günlerde iyi yataktır. Ama lodos zamanında kaçınmak gerekir. Ondan sonra kömür limanı burnunun Ayanoros (Aynoros) tarafına 5 mil denizde bir sığlık vardır. Bu sığın üzerinden gemi geçer. Ama limanlık günlerde denizin dibi görünür. Böyle biline vesselâm.

Bu bölüm Fransa ülkesinde Nis diye ün yapan şehri ve onun yakınında olan öteki şehirleri beyan eder.

İşbu Nitse şehrine Frenkler Nise derler. Sözü edilen Nise deniz kıyısında büyük bir şehirdir. Şehri çepeçevre burç ve kuleler çevirir. Şehrin üzerinde bulunan dağın üstünde de bir kale daha vardır. Bu kale sözünü ettiğimiz Nis'in kulesidir. Şehrin limanı yoktur. Gemiler yanaştıkça her zaman karaya çekerler. Bazı büyük barçaları* şehrin gün doğusu poyraz tarafından üç mil karada ise bir buçuk mil uzakta bir yerde Franko dedikleri bir küçük kale altındaki limanda yatırırlar. Sözü edilen limanda aslında yatacak yer yoktur. Kıble rüzgarları gemileri helâk eder. Ancak buraya iri karakalar girer ve yatar. Bu limanda yatan barçalar palamarı kolaya bağlarlar. Demiri de gün doğusu üzerine 18 kulaç suya salarlar. Daha içeri girerlerse demir için 14 kulaç sudur. Körfezden içeri Vil dö Franko kalesinin önünden sözü edilen liman ağzı 1,5 mildir. Kıblenin kerte lodos üzerine ve sonra da sözü edilen limanın gün doğusu burnuna Kav Franda burnu derler. Bu durumdan Porto de Bonani yani gün batısı limanı 1 mildir. Gün batısı karayel üzerine sözü edilen Kav Franda da bir döküntü vardır. Döküntü kıyıdan 2 palamar uzunu denizdedir. Sonra Kav Franda'dan San Sistova'ya 2 mildir. San Sistova'dan Mongo 5 mildir. Sözü edilen Mongo iyi limandır. Bu limanın gün doğusu tarafından girilir. Ondan sonra palamarı kuleye bağlarlar ve demiri de yıldıza karşı bırakırlar. Mongo'dan Vil Franka 11 mildir. Vil Franko'dan

* **Barça:** Altları düz eski büyük gemilerden birinin adıydı. Yük nakliyatında kullanılırdı. Barça namı verilen kalyonlar ilk evvel Felemenkliler tarafından inşa kılınmış ve bilâhara umum Avrupa devletleri tarafından kabul ve istimal olunmuştur. En ziyade İspanyollar tarafından kullanılırdı. Bu gemilerde top bulunmak usuldendi.

Kav Samartin poyrazda kerte gün doğusuna 7mildir. Ve Kav Samartin'den Vinite Mil kalesi 4 mildir. Vinite Mil kalesinin burnundan San Polin gün doğusu şovluk* üzere 3 mildir. San Polin'den Kav de Pino poyraz üzere 4 mildir. Kav de Pino'dan Eserimon 2 mildir. Oradan Fosar 7 kaya 5 mildir. Buradan İstifeno 2 mildir. Bu sözünü ettiğimiz kaya limandır. Oradan Santa Luza 5 mildir. Fosa'dan Riv de Moris limanı gün doğusu poyraz üzere 11 mildir. Porto Moris' ten Penamale 11 mildir. Sözü edilen Penamale bir dağdır. Bu dağın denizden görünüşü, şöyledir ki, onun üzerinde bulunan bir kule ıraktan bakılınca bir burca benzer. Yani üstü düzdür. İki yanı yardır. Ondan sonra Penamale'den Mal de Andre 4 mildir. Mal de Andre'den Arazi yıldız kara yel üzerine 5 mildir. Ondan sonra bu anılan kıyılarda Erbanka kalesi karşısındaki denizde bir adacık var. Sözü edilen bu adacık iyi yataktır. Palamarı bu adacığa bağlarlar. Demiri de boğaza doğru bırakırlar. Rahatça yatarlar. Ama bu zikrolan Erbanka kalesi bir alçak düz yerde yapılmıştır. Oradan Nola şehri 12 mildir. Bu anılan Erbanka'dan Albirkato 6 mildir. Oradan Kalize 5 mildir. Oradan da Markuza 11 mildir. Bu anlattıklarımızın tümü de deniz kıyısındadır. Bunlardan Marfuza en iyi yataktır. Burada yatan gemiler iki yana da palamar bağlayıp yatarlar. Buradan Sita di Noli yani Noli şehri iki mildir. Buranın denizden işareti yanında olan burun olup yüksek yarlı bir burundur. Bu yar denizden kesilmiş dağa benzer. Ve bu kesik denize inip üzeri de papaz kalpağına benzer. Bu andığımız yerin limanı kıbleye karşıdır. Adına Polo Sari derler. Her ikisi de bir aradadır. Ama gemiler bu şehrin ortasında demiri palamar ile bağlayıp yatarlar. Anılan Noli kalesine yakın bir döküntü vardır. Bu döküntüye San Kolalemut derler. Sözü edilen döküntü kıyıdan 1,5 mil deniz içindedir. Çevresi de demir tutar yerlerdir. Ondan sonra Noli kalesinden 5 mil yıldız kerte poyraz üzerine Porto de Vay derler bir liman vardır. İyi limandır. Onun gün doğusu taraflarının derinliği 5-6 kulaçtır. Buradan Savona şehri yıldızın kerte poyraz üzerine 4 mildir. Savona güzel bir şehirdir. Şehrin önünde insan eliyle yapılmış bir limanı vardır. Limanın ağzı gün doğusuna karşıdır. Barçalar girer. Bu limanda palamarı liman binalarına bağlarlar. Demiri de limanın içine bırakırlar. Ondan sonra Vaci 8 mildir. Ve Cenova ise 30 mildir. Böyle biline vesselâm.

* Şovluk: Poyraz rüzgarının kuzey yönünden esintisiyle alınan mesafe.

Bu Bölüm Fransa Topraklarında İzle da Re (İlesdera) Adalarını ve Bunların Karşısında bulunan kıyılardaki Şehirleri ve Limanları bildirir.

(S. 578-583)

Sözü edilen İzle da Re adalarına Türkler Üç Adalar derler. Fransa kıyılarında bu adalar pek ünlüdür. Türk ve Arap donanmalarının av yaptıkları yerlerdir. Zira bu kıyılarda ticaretle uğraşan kafir gemileri eksik olmaz. Durmadan gidip gelirler. Merhum Kemal Reis'le bir kez sözü edilen yerde üç tane barçayı bir anda avlamıştık. Onları oradan Tunus'a götürerek sattık. Ama sözü edilen Üç Adalar aslında irili ufaklı on adadır. Yalnız tanınmış olanları üçüdür ki, buralarda gemiler barınabilir. Ortadaki büyük adada kara yele karşı bir liman vardır. Bu limana Porto Scadallo derler. Anlamı Çanak limanıdır. Onun karşısında yarım mil kadar uzakta bir adacık vardır ki, bu adacık kara yel tarafından esen rüzgarları keser. Geri kalan bütün rüzgarlar adanın üzerinden eserler. Bu limandan başka sözü edilen adanın poyraz tarafında bir yerleşme yeri daha vardır. Buraya da Porto Korso derler. Sözü edilen yer gemiler için iyi yataktır. Hem de acımsı bir suyu vardır. Onunla gün doğusunda bulunan adanın arası bir mildir. Aradan büyük gemiler geçebilir, derin boğazdır. Bu boğazın gün doğusu tarafında olan adaya yakın yöreler ki, ortada bulunan adanın burnunda bir taş vardır. Bu taş denizden uzaktan gözükür. Taşın iki mil gün doğusu tarafında başka bir taş daha vardır. Bu taş da yine uzaktan görünür. İşte bu iki taşı gözleyerek her ikisinin arasından hangi gemi olursa geçer. Su derindir. Bu anlatılan iki adadan üçüncüsü gün batısı tarafında olan adadır. Bu adaya Pontara derler. Orada limanın yatağı yıldız ve poyraza karşıdır. Sözü edilen adanın kara yel tarafında olan burnuyla kara arasında İzle de Balit denilen küçük bir ada vardır. Bu adanın iki yanından da büyük gemiler geçer. Derindir. Ve adacığın yatağı da iyidir.

Sözünü ettiğimiz bu Üç Adalara denizden gelinirken şu işaretlere dikkat etmek lazımdır. Önce kara yönünde (Rumeli'de) ve deniz kıyısında bir büyük dağ görülür. Bu dağa Monto Russo derler. Kızıl Dağ anlamına gelir. Gerçekten de kıpkızıl bir dağdır. Bu dağın gün batısı tarafında tam altında sözü edilen Üç Adalar bölük bölük seçilir. Bu üç adanın hepsinin ortasında olan büyük ada hem iri

hem de boz bir adadır. Onun iki yanında olan adalar alçak görünürler. Bu görünüşü görenler bu adaları bilmekte tereddüde düşmezler. Sonra ortadaki adadan kara kıyısı 8 mildir.

Gün batısı tarafında olan adadan yine kara kıyısı üç mil kadardır. Onun karşısında Di Baldiz derler, kıbleye karşı kara kıyısında bir burun vardır. Bu burnun poyraz tarafında şovluka karşı bir büyük şehir bulunur ki buna İres derler. Araplar ise Lariş adını vermişlerdir. Onun poyraz tarafında bir tuzla vardır. Sözü edilen tuzladan barçalar her yıl tuz yükleyip alır giderler. Bu tuzlaya yakın bir su akar. Bu suyun karşısında olan kıyılar tümüyle sığ sulu iyi demir tutan yerlerdir. Öyle ki, buraları üç dört yüz parça geminin bir anda demir atmasına yarar limanlıktır. Eğer denizden rüzgar olursa karşıdaki sözü edilen adalar denizden dalga getirmeyi engellerler. Sözü edilen tuzlanın gün doğusu tarafından gün batısına bakan köyleri vardır. Bu köylerin her birisi barçalar için yataklık ederler. İşte biz zaptettiğimiz üç barçayı burada avladık. O yerin kıble tarafından burnun ucunda gün batısına karşı bir yüksek yerde Berkansor adı verilen bir kale vardır. Kalenin karşısında tuzlaya da karşı iki mil yerde bir bultaş bulunur ki, deniz yüzünden görünür. Bu kaleden sonra altı mil gün doğusu tarafına dolaşıldığında Kavala yeri dedikleri bir yüksekçe kale vardır. Kalenin önleri tüm sığ sulu demir yerleridir. Bu kaleyle ortada olan adanın boğazı ortasında bir büyük taş vardır. Buna Karınca derler. Bu taş su yüzünde görünür. Sözü edilen Üç Adaların ortasında olan büyük boz adanın gün doğusu tarafından olan kara adanın karşısında kıyıda Tete de dilcan yani köpek başı denilen yer poyraz üzerinde 9 mildir. Bu köpek başı diye ün yapmış olan burun bir yumru burundur. Gerçekten de köpek başına benzer. Sözü edilen burundan Kavo Landara poyraza kerte gün doğusuna 10 mildir. Sözü edilen Kavo Landara'dan Kavo Kornito bir mildir. Kavo Kornito üzerinden dönünce döküntücükler vardır. Kornito'dan Aferine kara yel yıldız üzerinden 11 mildir. Sözü edilen Aferine körfez içinde bir kaledir. Oradan Santa Rafla üç mildir. Santa Rafla'nın karşısında üç döküntü vardır. (Şiddetli rüzgarla hasıl olan akıntıya döküntü denir). Bu döküntüler üzerinde kıble ve lodosa yönelerek yatılır. Bu akıntılara Ligo Ronto derler. Oradan Ferhol kalesi gün doğusunda kerte şovlukta 11 mildir. Orada Korota iyi limandır. Ve oraya girmek kolaydır. Ama lodos yönünden gidilir. Onun gün batısındaki burun yalçın bir dağdır. Gün doğusunda olan dağ ise suludur. Bu suyun

kenarları alçaktır. Bu dağın burnundan bir palamar uzunu açıktan gidilir ki, burada bir döküntü vardır. Bu döküntüye kara döküntü derler. Onlardan 5 mil açıkta deniz ortasında bir taş vardır. Sözü edilen Korinto'dan öte Ato do totoryan yıldız üzerinde altı mil olup iyi yataktır. Onun bir mil denizden yana olan tarafında bir döküntü vardır. Oradan Santa Margarita poyraz kerte gün doğusuna 15 mildir. Santa Margarita'da bir kale vardır. Bu kaleye Kaynova derler. Onun üzerindeki denizde bir adacık var. Bu adaya Santa Norado derler. Orada da bir kale vardır. Eğer o kalenin önüne varırlarsa sözü edilen adacığın içinden geçerler. Orada iki küçük adacık daha vardır. Adacıkların arası 16 karıştır. Buraya gelince gün batısı tarafından girilir ki, bu boğazın derinliği 14 karıştır. Gün doğusu üzerinden girerek Santa Otodato altı mildir. Ama onun şovluk tarafında bir döküntü vardır. Bu döküntüden kaçınmak gerekmektedir. Sonra Santa Margarita adacığından Kav Kulupa 5 mildir. Buradan Antipo kalesi 12 mildir. Ve yine Kav Kulupa'dan Nis'e (Nice kalesi) poyrazdan kerte yıldız bir mildir.

İşte böyle biline vesselâm.

Ona yakın olan öteki yerleri bildirelim:

Sözü edilen Marsilya şehri Fransa ülkesinin limanlarının en önünde gelir. Her ne zaman Fransa'dan gemilerle denize açılmak gerekse bütün gemiler bu şehirde toplanıp denize çıkarlar. Zira tâ eskiden beri Fransa krallığının hükmündedir. Hem de asıl Fransa'nın orta yerinde kurulmuştur. Bu şehrin önünde bir liman var. Limanın ağzına zincir gerilmiştir. Ve gün batısına karşıdır. Liman ağzından dışarısı açık deniz yarım mil olup burada demir salıp yatılırsa olabilir. Derinliği üç kulaçla 6 kulaçtır. Limanın ağzında 10 karış derinlik bulunur. Karşısında da iki adacık vardır. Bu adacıklardan yıldız tarafında olanına San İsti derler. Burası iyi limandır. Hem de iyi demir tutar. Geminin yattığı yer 8 kulaçtır. Ama San İsti ile Hanko adasının yanında bir döküntü vardır. Gözle de görülür. Bu nedenle sözü edilen adadan palamar uzunu Kamine adasına yakın yöreler iyidir. Kıble tarafında ise Pomako dedikleri bir ada vardır ki iyi limandır. 11 kulaç suda yatılır. Burada başka bir adacık daha vardır. Bu adacığa Kamin derler. Kamin sözü edilen iki adacığın ortasındadır. Bu adadan öbür adalar birer mil uzaklıkta gün doğusuna ve kara yel tarafına iki mil kadar uzakta deniz içinde büyük bir taş vardır. Bu taş hakkında şöyle bir öykü anlatılır. Geçmişte bir tarihte

bu taşın üzerine bir barça yüklenmiş ve helâk olmuş. O nedenle bu barçanın kaptanı, üzerine bir bina yaptırmış. Şimdi bu bina aracılığıyla o taşın alâmeti işareti meydandadır. Böylelikle de hiç bir gemi gafletle onun üzerine varmaz. Sözü edilen bu adalardan Pomako ile İzl Pelenetabla lodos üzerine 11 mildir. Ama Marsilya'dan Buka de Lesola kıble üzerinde 12 mildir. Bunun ağzında bir çok adacıklar vardır. Bunlardan birine Zasa ikincisine Zada üçüncüsüne Pasali dördüncüsüne Sitikala derler. Yani yedi kedi demek olur. Orada da bir liman var. Pomaga derler. Bu limanda demir ve palamarla yatılır. Geminin yattığı yer 5 kulaçtır. Bu anılan adalardan İzl de Zada ile kıta arası (Rumeli) 0,5 kulaç sudur. Küçük gemiler yatar. Temiz kumlu pak bir limandır. İzl de Zada'nın poyraz tarafında bir döküntü vardır. Ayrıca bir kaya adacığı da vardır. Böyle olunca buranın kıta tarafına varıp yatılırsa temiz yerdir. Hem de iyi demir yeridir. Sonra İzl de Zada'dan Kolada gün doğusunun kerte poyraz üzerinde 12 mildir. İzl Kolada iyi limandır. Bu limanda demir ve palamarla yatılır. Yani kıyıya palamar bağlarlar. Denize de demir salarlar. Geminin yattığı yer 5-6 kulaçtır. Bu limana giren gemiler gün doğusundan girerler. Temiz yerdir. Buradan Romana kıbleye doğrudur. Ama şehir gün batısı tarafına gelir. Adına Kozi derler. Temiz yer olmakla birlikte alçaktır. Buradan kıta kıyısına 1,5 mildir. Sözü edilen adacıktan 5 mil yerde bir döküntü vardır. Bu döküntüye Kıransi Donya derler. Bu yerden de la Kolada Benadormi 11 mildir. Burası da iyi limandır. Poyraz tarafında Kav Rosini'nin gün batısı tarafındadır. Bu burnun karşısında bir adacık var. Buna Roze derler. Onun boğazında da bir döküntü var. Buraya varan gemiler palamarı bu döküntüye bağlarlar. Orada bir adacık daha var. Bunlar birbirinden yarım palamar uzunu kadardır. O yarım palamar uzunu olan boğazın derinliği 6 kulaçtır. Ondan sonra Benadormi'den San Marzan şovluk üzere 6 mildir. San Marzan iyi limandır. Onun kıyısından yani poyraz yönünde bir burun vardır. Liman içinde üç tarafa da palamar bağlayıp yatılır. Derinliği 5 kulaçtır. Ağzı kara yele karşıdır. Onun şovluk tarafında Setifirat derler yani kardaş demek olur bir şehir var. Bu sözünü ettiğimiz şehrin burnundan Circel boğazı şovlukun kerte gün doğusuna bir mildir. Bu burundan yarım mil açıkta iki taş vardır. Bu taşlara Düyo Fırata derler. Yani iki kardaş demek olur. Orada yatan gemiler palamarı da demiri de gün batısı tarafına salarlar. Derinliği 7 kulaçtır. Ondan sonra Kavcir-

cal'den Kav Porçalo ki, ona Kav Biçol de derler. Yani küçük burun demektir. Circal'den sözü edilen küçük burun gün doğusu poyraz üzerine bir mildir. Burası alçak bir burundur. Hem gün batısı kara yele iyi yataktır. Buradan Dorto Madaya kıble üzerine 15 mildir. Onun gün doğusu tarafında bir liman vardır. Bu limana Porto Menuga derler. Porto Menuga'dan Portotokolomini yani güvercin limanına 1 palamar uzunu ıraktan dolaşılır. Ondan sonra dönüp 1,5 mil kadar yıldız üzerine giderlerse Tolon şehrini bulurlar. Bu şehrin limanı hem derindir. Hem de temiz yerdir. Üç milden alçaktır. Şehrin yıldız tarafında bir dağ vardır. Bu dağa Sibabere derler. Ona yakın bir başka dağ vardır ki, ona da Galine derler. Yani Tavuk dağı demektir. Bu iki dağ denizden iyi görülen işaretlerdir. Böyle bilinmiş oluna vesselâm. (S. 589).

Bitirirken

Kitabımın yeni baskısına bazı ilaveler yapmış bulunuyorum. Ancak bu yıl (1983) Çanakkale'de yapılan Pirî Reis Sempozyumunun belirli tarihlerde tekrar edilmesi ve milletlerarası düzeyde yapılması çok faydalı olacaktır.

Aynı zamanda bu eserleri daha geniş kamuoyuna tanıtmak için sinemalarda ve özellikle televizyonda gösterilmek üzere bir belgesel filmin hazırlanması ise bir tarihî vazifedir.

Turistik eşya olarak da Çanakkale seramik fabrikasında, Troya için yapıldığı gibi, Pirî Reis'in boğaz haritasını işleyen kısım veya Amerika haritasında renkli olarak çizilmiş gemi resimlerinden birini gösteren bir çini satılığa çıkarılabilir.

Anıt ise, yüz hatları bilinmediği için bir heykelden ziyade Pirî Reis'i sembolize eden bir eser olmalıdır.

İzmir'deki Üniversite (1978) Pirî Reis adını taşıyan bir araştırma gemisine de vazifeler vermiştir. Enstitü Müdürü Prof. Dr. Erol Dizdar'dır. Sempozyum esnasında bu gemi de Çanakkale'ye gelmiştir.

Bir de asıl Bahriye Kitabını, aslında olduğu gibi renkli harita resimleriyle metni sadeleştirilerek iyi kağıt üzerine basılmasını temin etmek.

Bu konu üzerinde daha hatıra gelecek pek çok çalışmalar yapılabilir ümidi ile, bu konuda çalışacaklara kolaylıklar dilerim.

DİZİN

C

Ç

D

E

F

S

Ş

T

YENİ BASKININ EK DİZİNİ

C

Ç

D

E

F

G

H

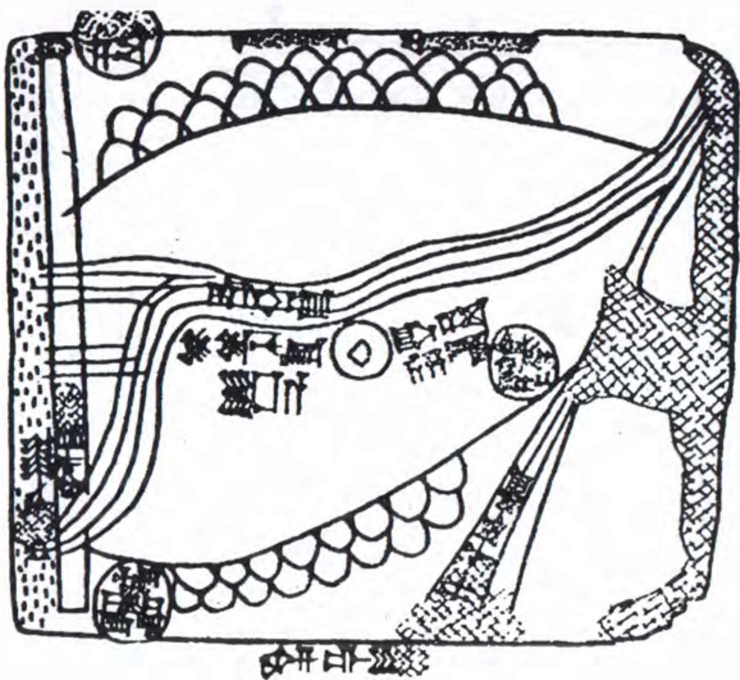
I - İ

K

L

M

DİZİN

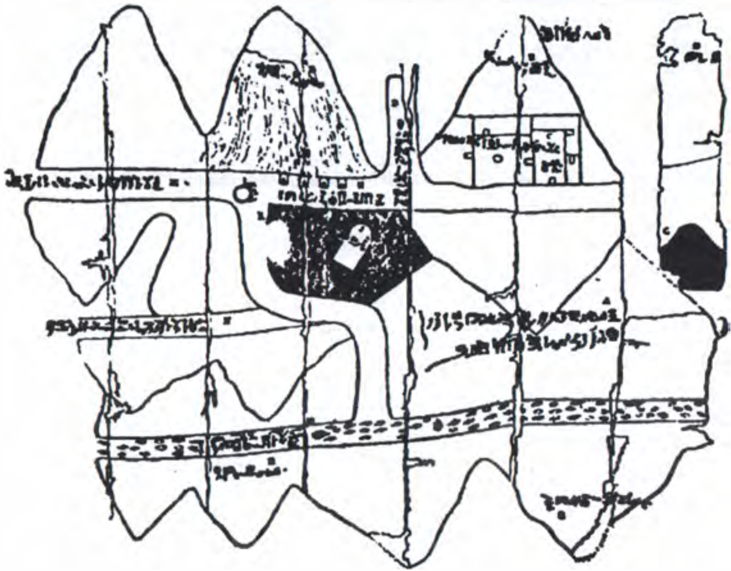
1 — Mezopotamya, Nuzi'de (Kerkük-Yorgan Tepe) arkeolojik kazılarda bulunan bir tablet üzerine yapılmış harita. M.Ö. III. bine tarihlenen bu tablet Akat devrine aittir. İki dağ silsilesi arasında bir ırmak, diğer taraftan da cihetleri göstermektedir.

(*T. James Meek-Excavation at Nuzi London 1935*).

II

2 — Nuzi tabletindeki çivi yazılarının burada konulan harflere göre şu anlamdadırlar :

a) batı, b) işlenmiş toprak, c) Azala'ya ait (ya bir şehir veyahut bir bölge adı), d) doğu, c) Maskan-dur-ibla (bir kale ?), f) Gu-zi-ad (bir şehir adı, g) Okunamamıştır, fakat daire içinde yazıldığına göre bir şehir adı olacaktır. h) Pi-ni-za (bir şehir adı. Asıl ırmağın adı Ra-hi-um, i) kilirtum, j) Kuzey.

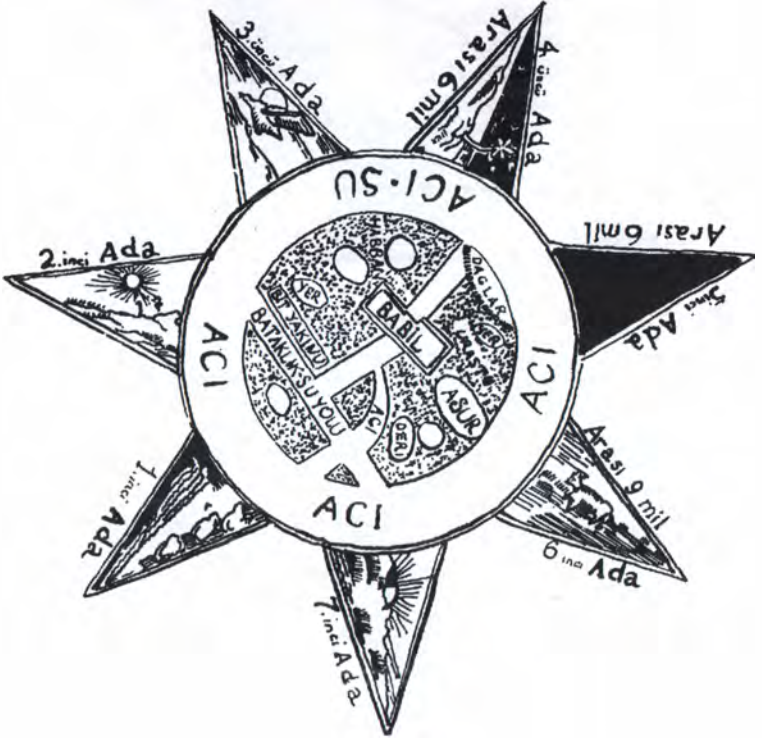

3 — Güney Mısır'ın Hamamat vadisinin doğu bölgesinde bulunan maden ocaklarının yerini gösteren papirus üzerine çizilmiş harita (M.Ö. XIV.) Bazı işaretlerle açıklamalar yapılan bu harita güneye doğru cihetlendirilmiş olup Kızıldeniz ile Nil arasındaki bir bölgeyi göstermektedir. Dağlar arasından geçen iki paralel vadiden biri taşlarla döşenmiş kaldırımlı bir yol gibidir. Yukardan aşağı virajlı bir yol ise bu her ikisini birleştirir. Sivri tepelerde altın yıkanan kuyuların yerleri kırmızı ile işaretlenmiştir. Siyah olarak boyanmış yerde I. Setos'un çeşmeleri ve anıtın yeri kaydedilmiştir. Sağ tarafta ise madende çalışan işçilerin evlerinin olduğu yerin planıdır. Bunun üzerinde "Temiz Dağ" adını taşıyan tepede Amon mabedinin yeri gösterilmiştir. (*Adolf Erman, 1923. s. 556-557*).

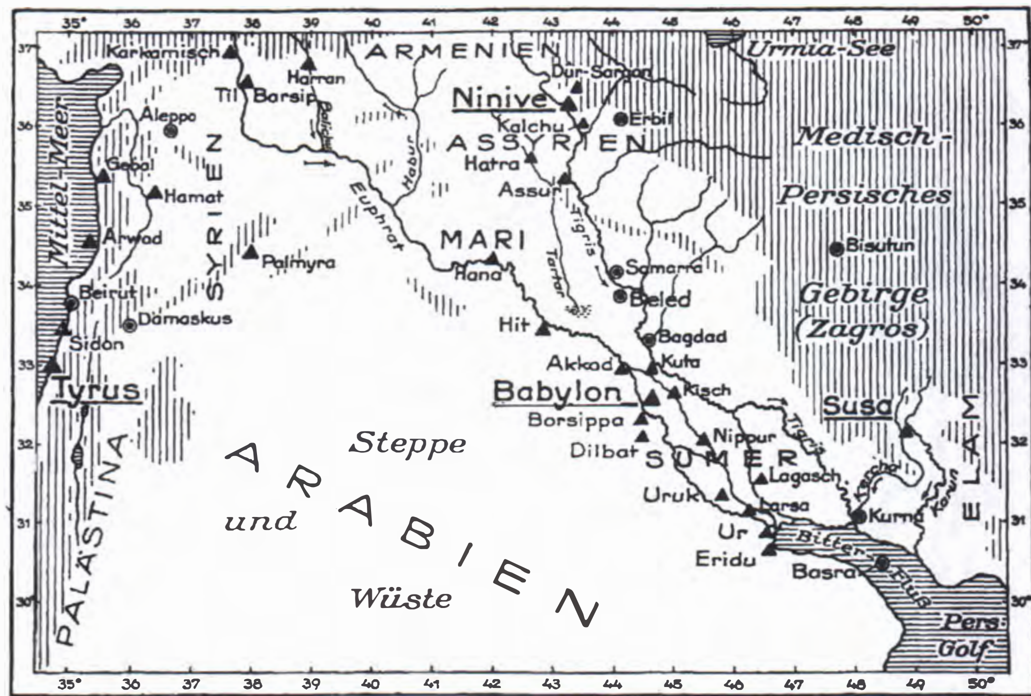

4 — Mezopotamya'da Babil'i dünyanın merkezi olarak gösteren ve daha önceki devirlerde yapılan orijinal haritadan faydalanılarak çizilmiş bir tablet (M.Ö. VII veya VI. yüzyıl) haritanın bir kenarında "eski tablete göre" diye kaydedilmiştir.

5 — 3. **Numaralı tabletin** Almanca yorumu.
E. Unger-Babylon 1931. S. 20.

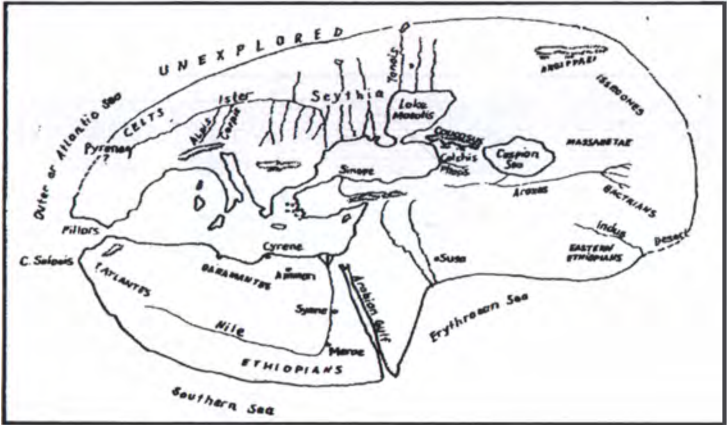

6 — 3 Numaralı tabletin Türkçeye çevirisi. Babil merkez olmak üzere çizilen bu yuvarlak haritada, kara kısmında şu isimler okunmaktadır : Sağ tarafta Asur, Kuzeyde Urartu ve daha yukarıda dağlar, sol tarafta Hakkan (Si murra) bir bölge. Dört bucağı gösteren bu dünya haritasının çevresi bir acı su denilen denizle çevrilmiştir. Bunun etrafında yedi kara parçası bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda gökteki yerleride işaretlemektedir. Ve gök ile yeryüzü arasındaki bağlantı bu yedi ada ile sağlanmış oluyor. Bunların yeryüzünden uzaklığı aynıdır. Bu adaların her biri üzerinde açıklamalar yapılmıştır. Bu haritanın Gılgamış efsanesi ile de bağlantısı bulunmaktadır.

7 — Mezopotamya ve Suriyenin üçgen şeklinde gösterilen Eski çağdaki yerleşme merkezleri. (*Unger*) S. 25.

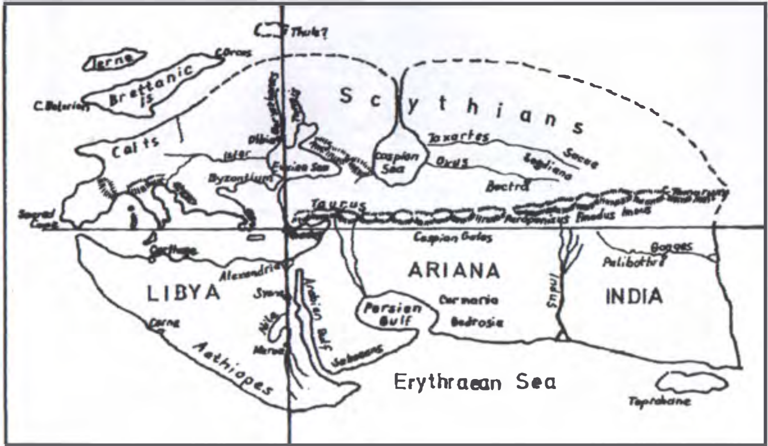
VII

8 — Heredotos'un tarih kitabına göre M.Ö. V. yüzyılda tanınan dünya.

9 — Miletoslu Hekateos'un kitaplarında M.Ö. V. yüzyılda çizmiş olduğu dünya.

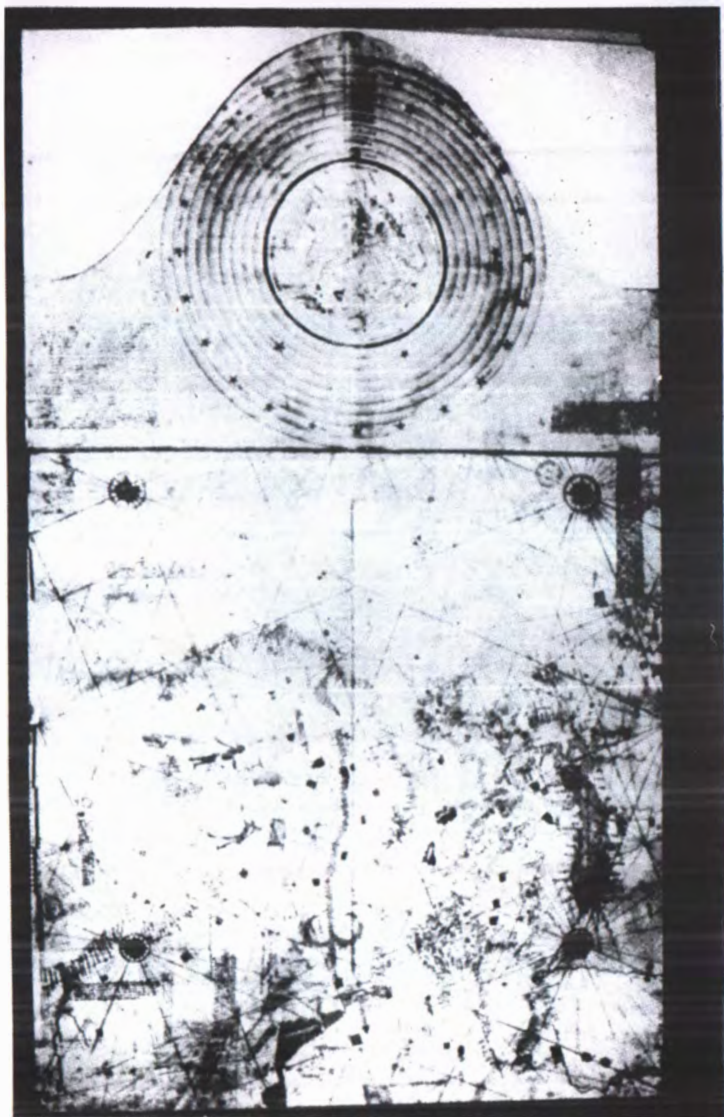
10 — Eretosthenes'ın Coğrafyasına göre M.Ö. III. yüzyılda bilinen dünya.

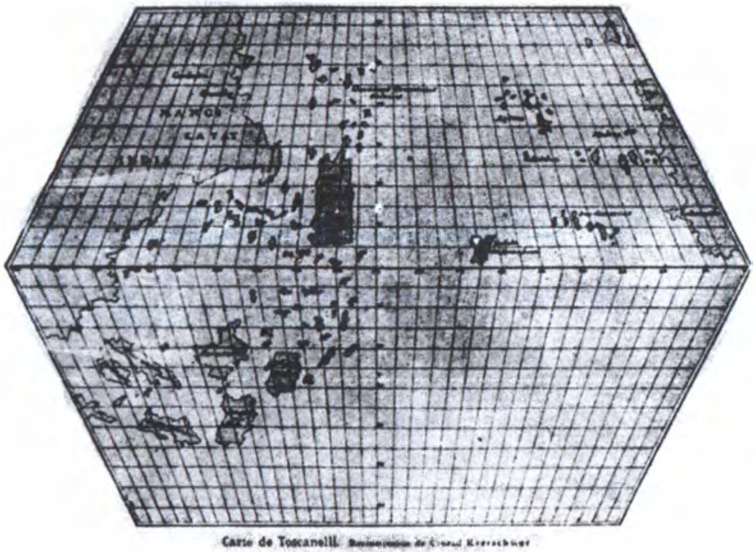
11 — Ptolemaios'un tanıdığı dünyanın genel görünüşü. M.Ö II. yüzyıl.

12 — Ptolemaios'un Coğrafya Kitabına göre M.Ö. II. yüzyılda bilinen dünya.

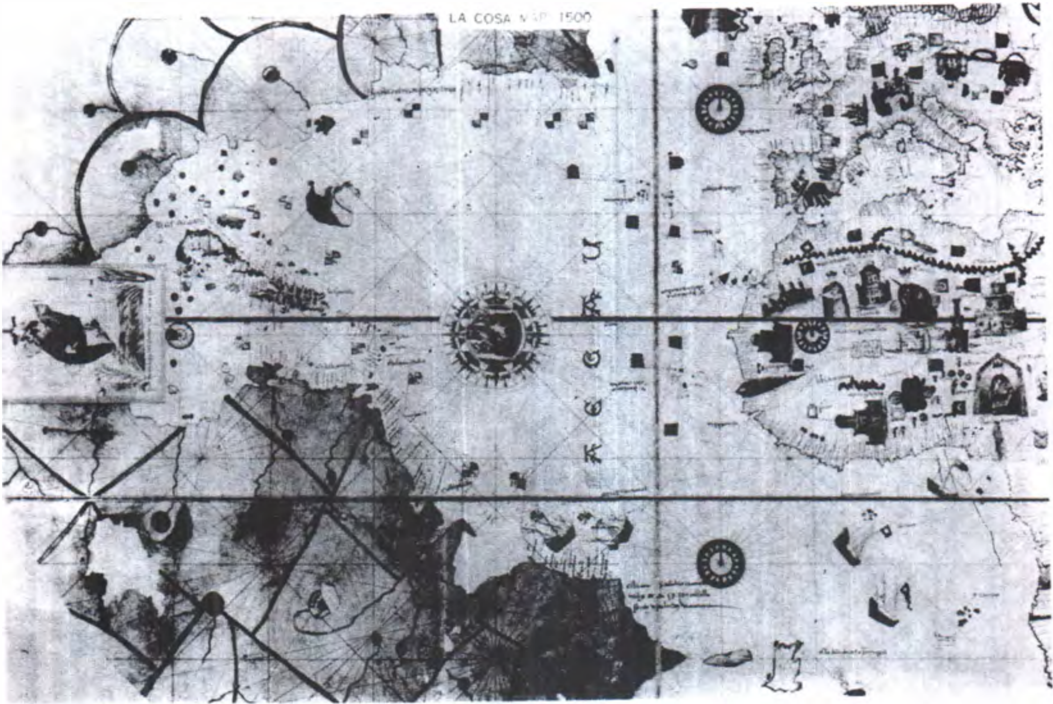

13 — Toskanellin'in "Toscanelli" haritasından bir parça. (De la Roncière 1488-1493) (1474-1482 ?)

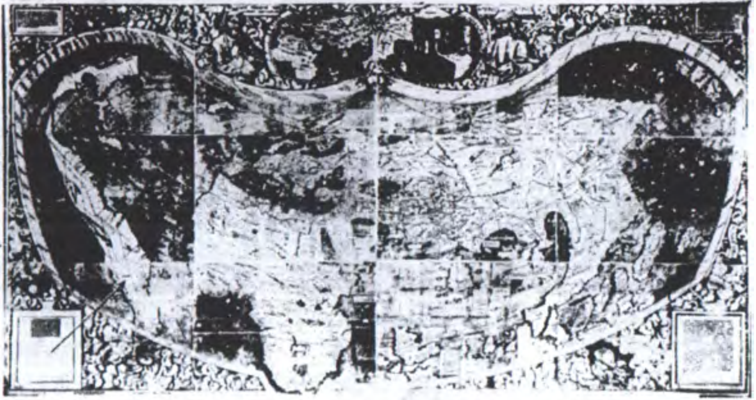

14 — "Toscanelli"ye atfedilen ve Kretchner tarafından yeniden yapılan harita, kara kısmında şu kelimeler yazılıdır: "Mancı Katay İndia" Ada üzerinde ise "Cipanda" (1474).

15 — "La Cosa" haritası denilen bu portulan 1500'e tarihlenmektedir. La Cosa, zamanının en iyi kartografı ve mahir bir denizci olarak tanınmıştır. O, K. Kolomb'un ilk seyahatına katılmış, ikincisinde ise resmî kartoğraflık vazifesini almıştı. Bu elde bulunan harita, kendi müşahedelerine dayanmaktadır. Burada görülen başlıca nokta İstuva hattının konulması ve meridian çizgisinin Tordesillas (1494) anlaşmasına uygun yerden geçirilmesidir. Haritanın Avrupa ve Afrika kısmı resimli ise de, Amerika'da bunlar yoktur. Yalnız kuzeyde İngiliz, güneyde ise Kastilye bayrakları resmedilmiştir. Haritadaki kıtalar arasındaki mesafeler, özellikle Pirî Reis'in eserleri ile mukayese edilirse çok yanlıştır.

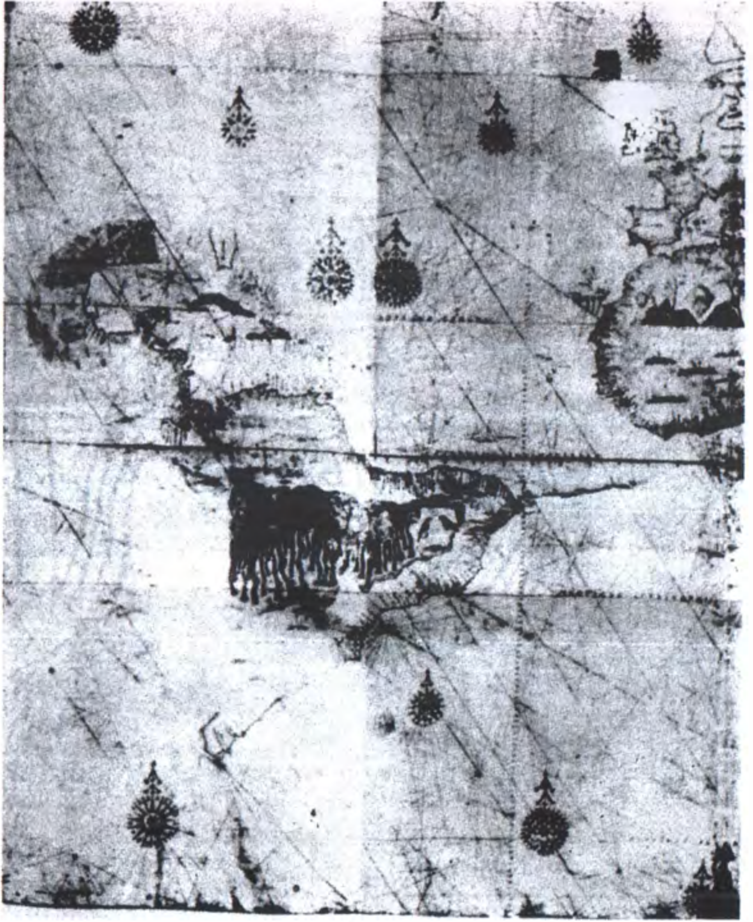
16 — La Cosa haritası denilen ve 1500 yılına tarihlenen bölgeler.

17 — Waldeseomüller'in dünya haritası 1507.

18 — "Glareanus" tarafından 1510'da yapılmış olduğu kaydedilen dünya haritası. (Bonn kütüphanesinde). Bu haritanın tabedildiği kitapta (1510) tarihi kayıtlı ise de, bunu üzerinde daha esaslı incelemeler gerekir.

19 — "Jean Severs"'in Avrupa ve Afrika'nın batı kısmı ile, Güney Amerika'nın bir bölgesini gösteren haritası.

"Leyd"de 1514'de tabedilmiş olduğu yazılıdır. Bu haritaya ilk bakışta, Pirî Reis'in eseri ile mukayese edilirse, Amerika kıtasının çizilişi ile, iki kıta arasındaki mesafede büyük hatalar göze çarpar. Aynı zamanda Orta ve Kuzey Amerika için hemen hiç bir çizgi mevcut olmadığı gibi, portulanlarda adet olduğu üzere açıklamalı yazılarda eksiktir. Fakat buna karşılık, Asya ve Afrika'nın batı bölgelerinin kıyıları doğuya yakın bir şekilde çizilmiştir. Aynı zamanda burada rüzgâr gülleri kuzeye doğru ok işaretlerile gösterilmiştir.

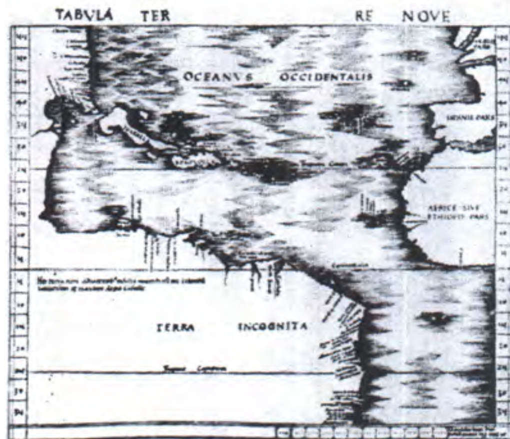

Carte d'Amérique extraite de la Cosmographie de Sebastian Munster. Edition de 1550

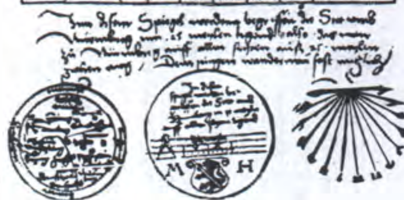
20 — "Sebastian Münster"in kozmografyasında neşredilen 1550 baskısından Amerika haritası.

Burada tam şeklinde olmamakla beraber, kuzey ve güneyde ayrı ayrı olmak üzere, artık Amerika bir kıta halinde gösterilmiştir. Kuzey doğudaki kara parçasının üzerinde "Francisca", onun bitişiğindeki Kuzey Amerika'da dağ silsilelerinin yanında ise "Terra Florida", Kül adası ile Güney kıtada da "Novus Orbis" tâbiri yazılmıştır. Diğer dikkate değer bir cihette, Japonya'nın Amerika kıtasının batısında gösterilmiş olması ve "Zipangu" olarak kaydedilmesidir. Daha önceki ve Pirî Reis'in haritasında (1513) Zipangu (Japonya) Amerika'nın doğusundadır. Haritanın kuzeybatısında görülen kara parçasına ise "İndia" adı konmuştur. Bu harita Pirî Reis'in iki haritasından çok sonra yapıldığı halde epey hatalar mevcuttur. Yalnız en esaslı tarafı, iki okyanus arasında ayrı bir kıta halinde gösterilmesi ile, güney kısmında "American" kelimesinin yazılmış olmasıdır. Fakat buna mukabil yine Avrupa ve Afrika kıtalariyle olan mesafe doğru değildir. Esasen dikkat edilirse burada mukayese edebildiğimiz o asır haritalarında bu mesafe meselesi Pirî Reis'in haritasındaki gibi hal edilmemiştir:

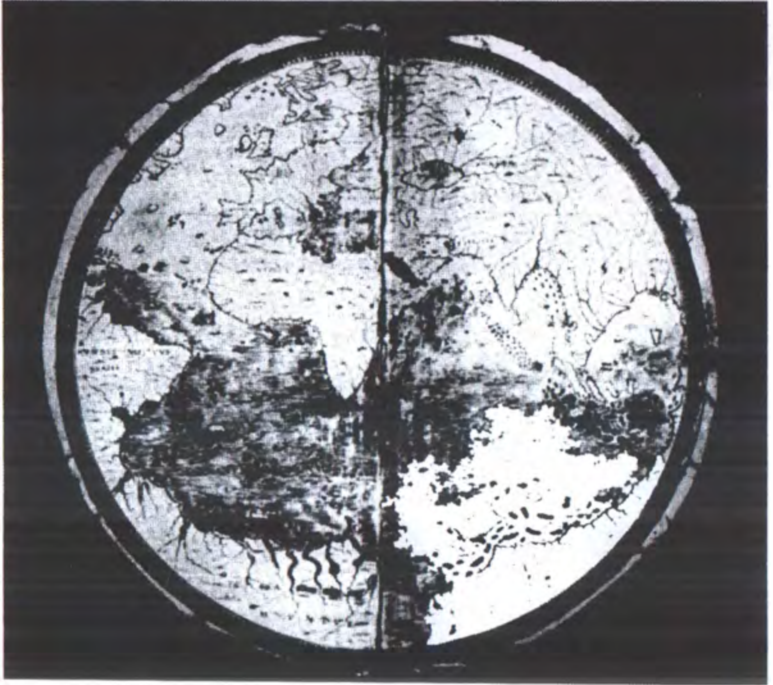
Bu haritada yazı ve resimler azdır. Hiç bir coğrafî bölme çizgisi yoktur. Güney Amerika'nın, güneyinde bir başka kara parçası gösterilmiştir.

21 — Waldsemüller'in Ptolemaios'un Coğrafyasına göre çizdiği harita 1513-1521.

22 — "Lopo Hamen"e atfedilen bu dünya haritası, 1519 tarihlidir. Burada dünyanın yuvarlaklığı, çizilen daire şekliyle gösterilmiştir. Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları için çizilen kısımlarda hatalı olanlar varsada, özellikle Amerika'nın kuzey-doğu bölgelerindeki sahil çizgilerinde hiç bir esas yoktur. Güney Amerika ise bir evvelki sahifede verdiğim haritaya benzemektedir. Dikkat edilirse iki kıta arasındaki mesafede uygunluk yoktur.

Diğer taraftan güney kutbunda Asya ve Amerika ile birleşmiş durumda bir kıta olarak gösterilmiştir. Bunu Pirî Reis de birinci, 1513 tarihli, haritasında böyle göstermişsede sonra 1521 deki kitabında böyle olmadığını yazmıştır. Yukardaki harita bu asrın bir dünya haritasıdır. Fakat Amerika hakkında bize fazla bir bilgi vermemektedir.

23 — İsmi tanınmayan bir Portekizlinin, 1520 tarihli haritası.

Bu da diğer haritalara esas itibarile benzemektedir. Kıtalar arasındaki mesafeler doğru gösterilmemiştir. Ancak, bu kart üzerinde, Piri Reis'te olduğu gibi, yazılar mevcuttur. Meselâ, Brezilya arazisi üzerinde yazılanlar şöyledir : "Bu memleketteki bitkiler ve kuşlar bizim memleketimizdekilerinden farklıdır. Sevilli İspanyol âlimi İsidor'a (ölümü, 636) atfen (Etymologies, kitap 14, fasıl 5) ise şu bilgiler verilmektedir: "Dünyanın üç kıtasından gayri, Okyanusun ötesinde, çok daha güneyde bir dördüncü kıta vardır ki, orada güneşin bizde hissetmediğimiz derecede sıcaklığı duyulur."

İşte "İsidor"un bu sözleri, Amerika'nın K. Kolomb'un keşfinden, sekiz asır önce yazılmış ve böyle bir bilgi vermiş olması dikkate değer.

24 — Peter Apian's Kosmugrafyasında çizilmiş dünya (1545).

25 — Yapılış tarihinin tam tesbit edemediğim bu harita yine XVI. yüzyıl portulanları ıdandır.

Burada kıtaların çizilişinde çok büyük hatalar yapılmıştır. Bilhassa Afrika kıtasının gösterilme şekli hiç bir suretle hakikate uygun değildir. Ancak bu kıtanın güney kısmında büyük bir fil resmi yapılmış olduğu görülmektedir.
Karadeniz ve Hazer denizinin gösterilme şekline dikkati çekmek isterim. Anadolu'-nun çizgileri nisbeten iyidir.

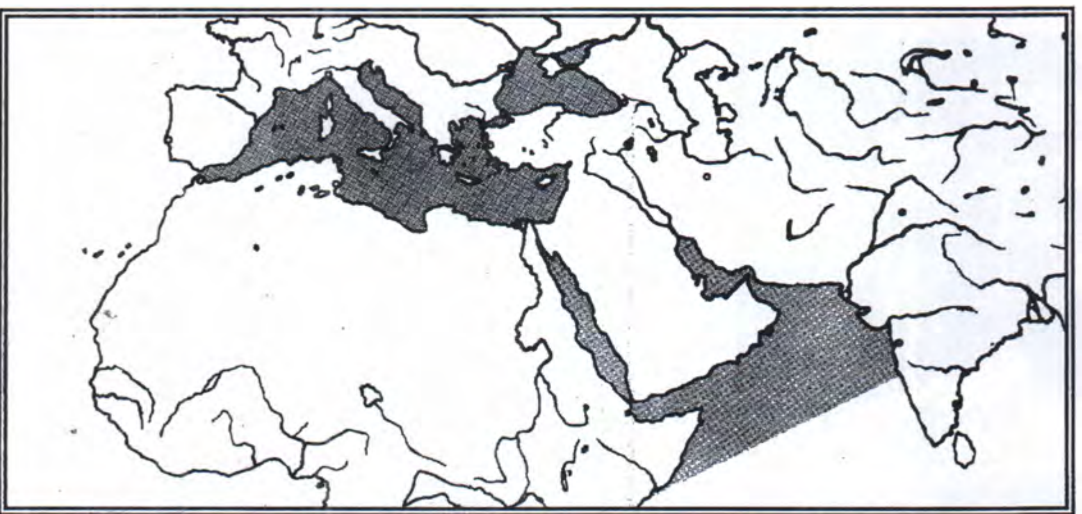
Umumiyetle her tarafta, açıklamalı yazılar konmuştur. Haritanın batı tarafında "America" kelimesinin yazılmış olduğu büyük bir ada mevcuttur. Bunun kuzey ve güneyinde dağlar çizilmiştir. Orta tarafta ise papağan'a benzeyen büyük bir kuş resmi yapılmıştır. Güneyde üç nehir göze çarpıyor. Fakat bütün bu resmedilmiş bilgilere rağmen, Amerika kıtası hakkında haritada "America" kelimesinden gayri ilmî cihetten ilgiyi çekecek bir taraf yoktur. Ancak o devrin bir eseri olarak buraya koyuyorum.

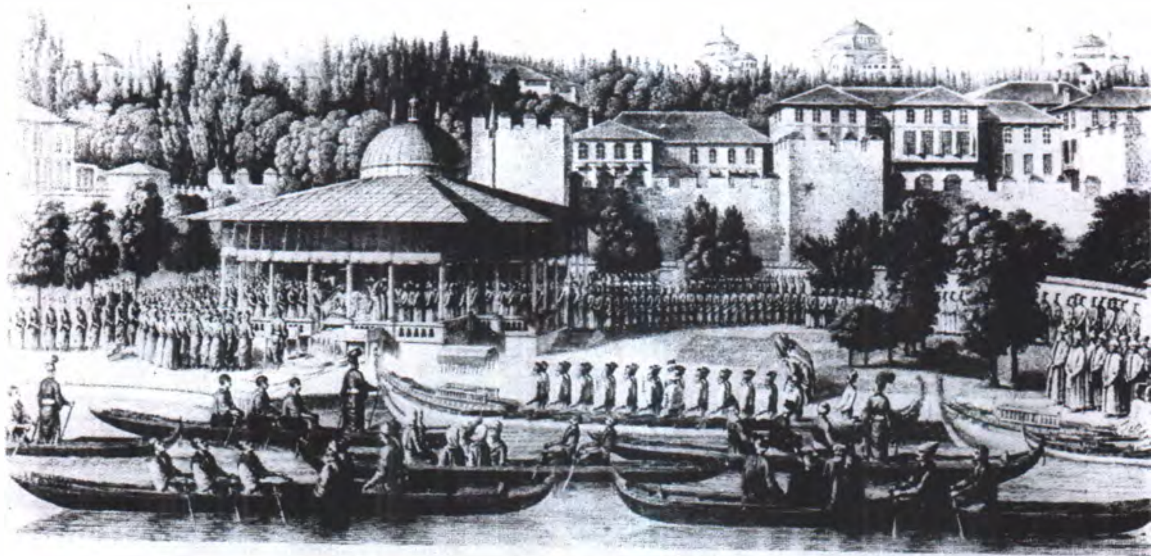
26 — Diğerlerine esas itibarile benzeyen, XVI. yüzyıl portulanlarından Güney Amerika'yı gösteren bir parça. İki kıta arasındaki mesafe burada çok yakındır.

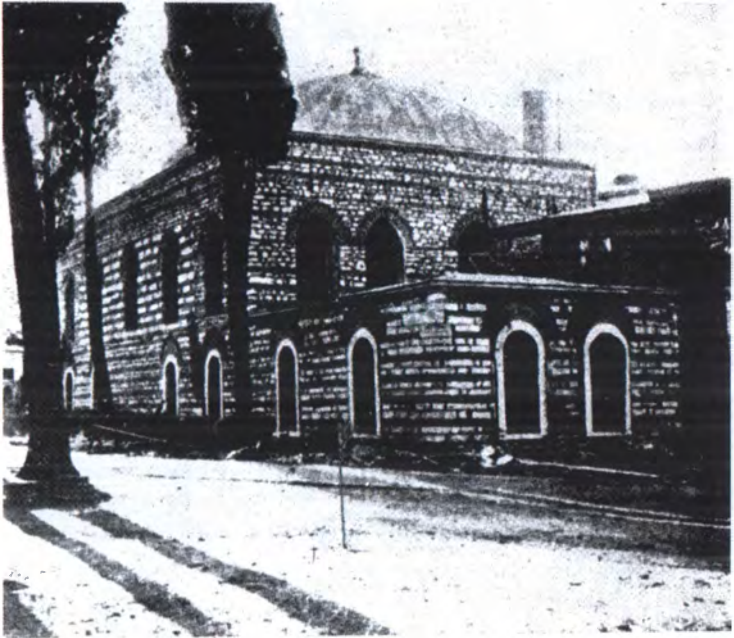
27 — J. Van den Einde tarafından yapılan dünya. 1604.

28 — XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altındaki denizler.

29 — Topkapı Sarayı rıhtımında Osmanlı Padişahının Kaptan-ı Deryayı (Büyük amiral) kabul töreni.

30 — Istanbul Topkapu Sarayı yapılarından Ağalar camisi. Eski haritalar Cumhuriyet devrimizde müze olarak burada saklanmaktadır.

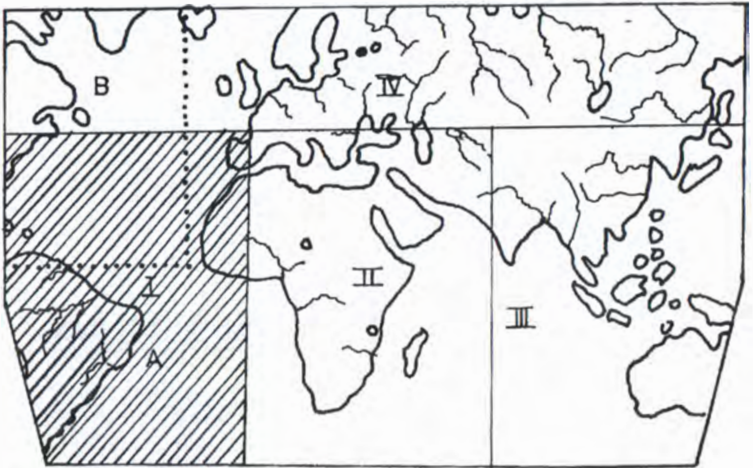

31 — XVI. Yüzyıl Türk - Osmanlı denizcilerinin giyimleri.

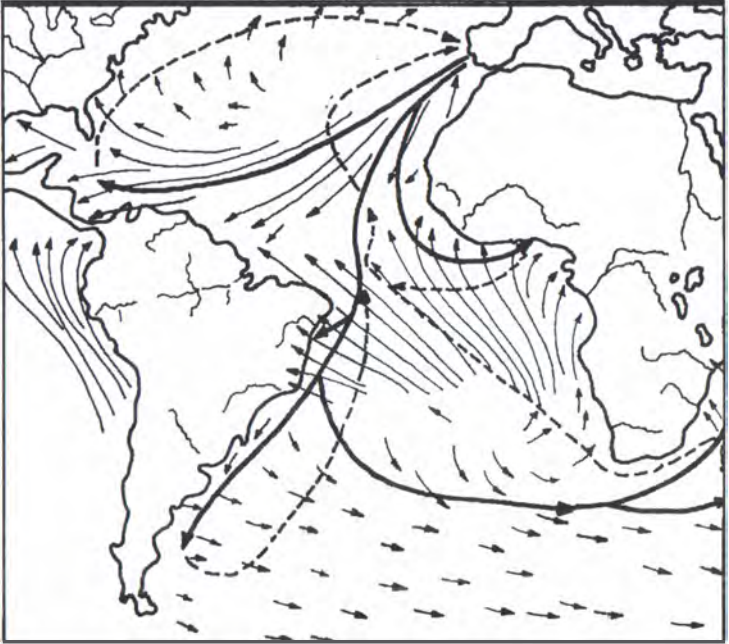

32 — XVI. yüzyılda kurulan İstanbul Rasathanesi.

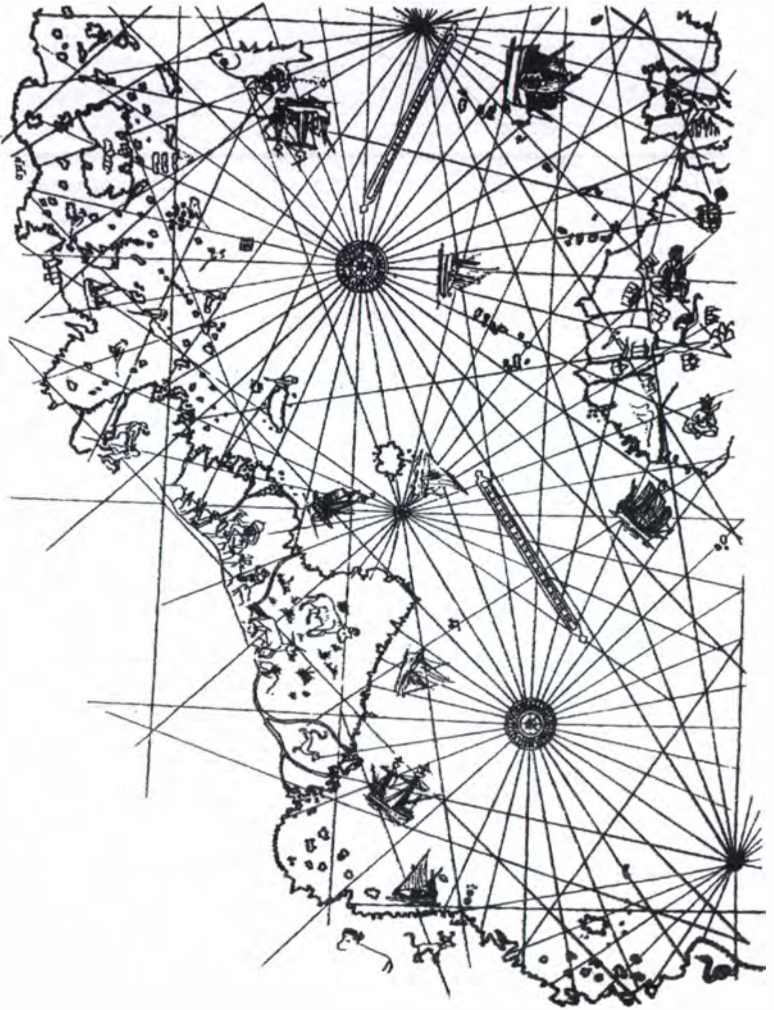
XXX

33 — Pirî Reis'in, birinci dünya haritasının kaybolan kısımlarıyla tahmin edilen büyüklüğü. Çizgi ile gösterilen kısım ise elde bulunan parçasıdır. Kuzeydeki noktalı saha, ikinci dünya haritasından Kuzey Amerikaya aittir.

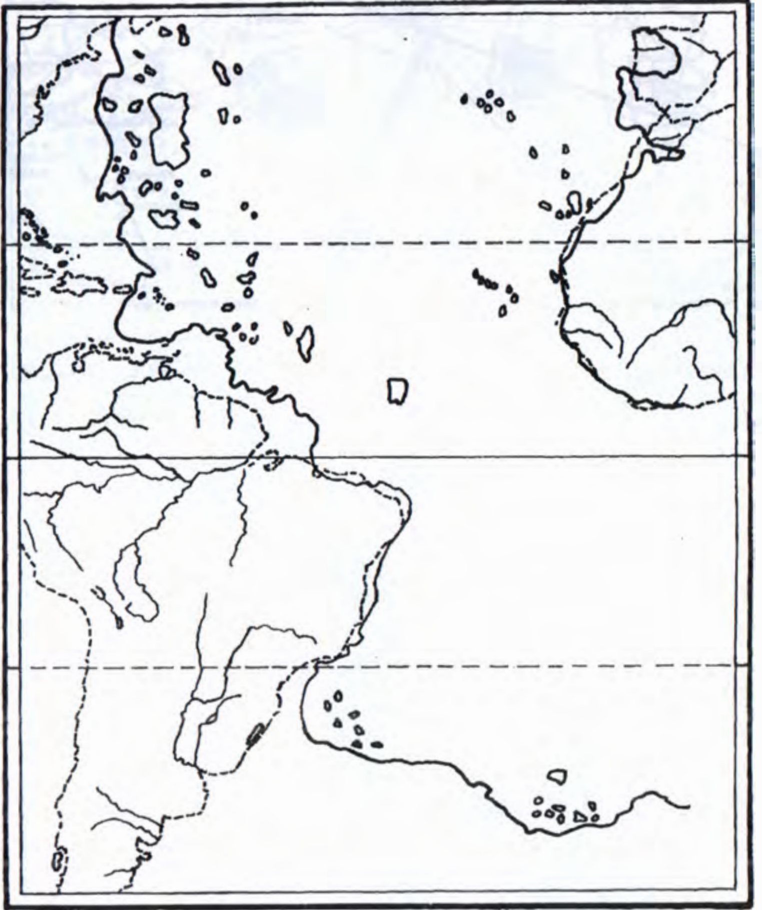
34 — XVI. Asırda gemiciler, Avrupa ve Afrika kıtasından hareket ederek Atlas (Atlantik) Okyanusunu aşmak için büyük rüzgâr ve deniz cereyanlarından istifade ediyorlardı. Bu haritada bu ceryanlar, gidiş dönüş istikameti olarak ok işaretlerile tesbit edilmiştir.

35 — Pîrî Reis'in Amerikanın doğusu ile Afrika, Portekiz, ve İspanyanın batı kısımlarını gösteren haritası. Aynı haritanın renkli olarak basılmışı bu kitaba eklenmiştir. Orada, aslında yazıların bulunduğu yerler -ki bu krokide boş bırakılmıştır- olduğu gibi görülmektedir. Haritanın orijinal büyüklüğü 90 - 65 santimetredir.

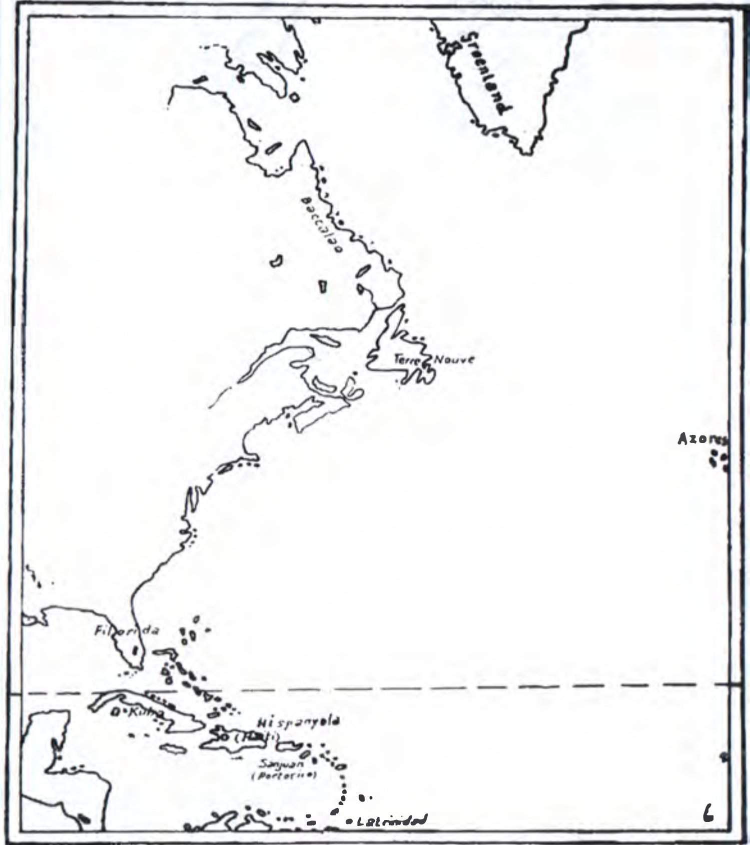
36 — Pirî Reis'in haritasının kapsadığı bölgeler. Yer isimleri haritada okunduğu gibi yazılmıştır.

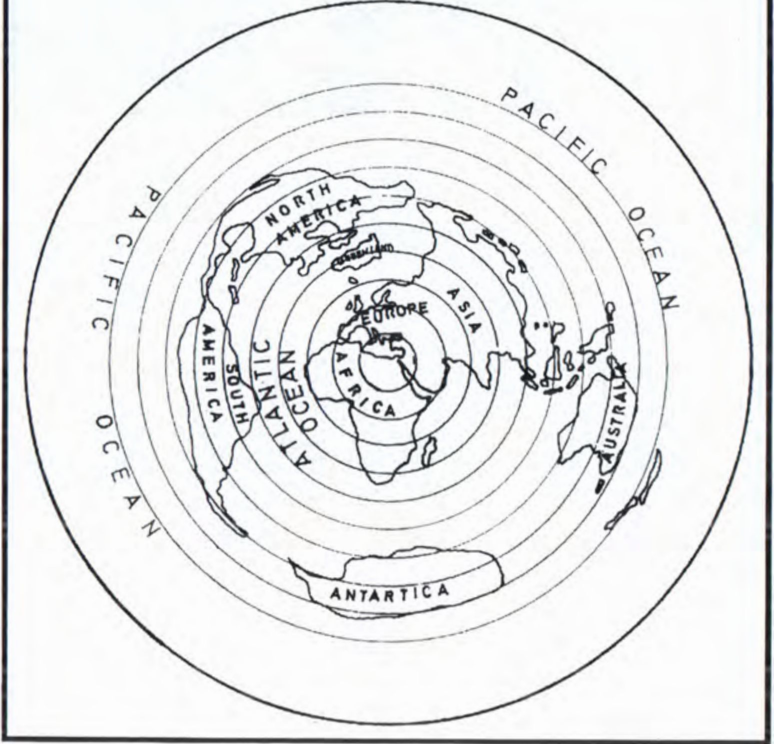
37 — Pirî Reis'in Amerika haritasının bu günkü durum ile karşılaştırılması. Görüldüğü gibi Afrika ile Güney Amerika arasındaki mesafe doğru olarak tesbit edilmiştir. Bu durum, özellikle o devirde yapılan diğer haritalarla karşılaştırılırsa, Pirî'nin haritacılık tekniğindeki bilgisinin değeri, daha çok anlaşılacaktır.

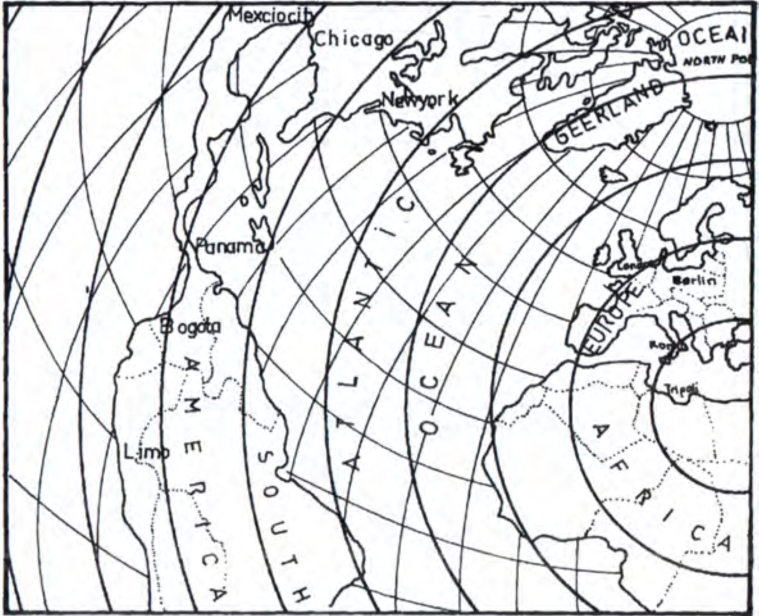
38 — Pirî Reis tarafından yapılan haritaya göre Kuzey Amerika (1528).

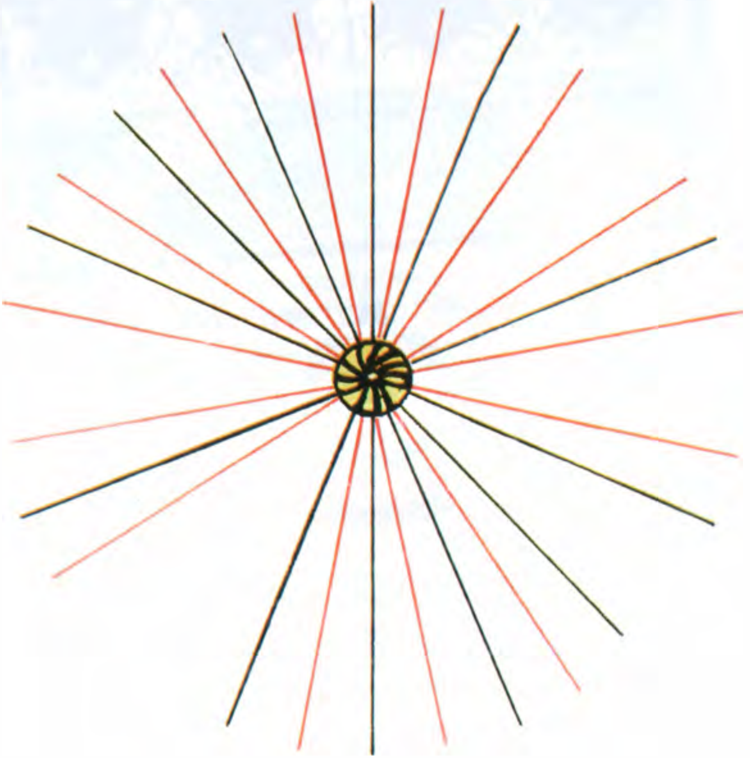
39 — Pirî Reis'in Kuzey Amerika haritasında gösterilen yerler (1528).

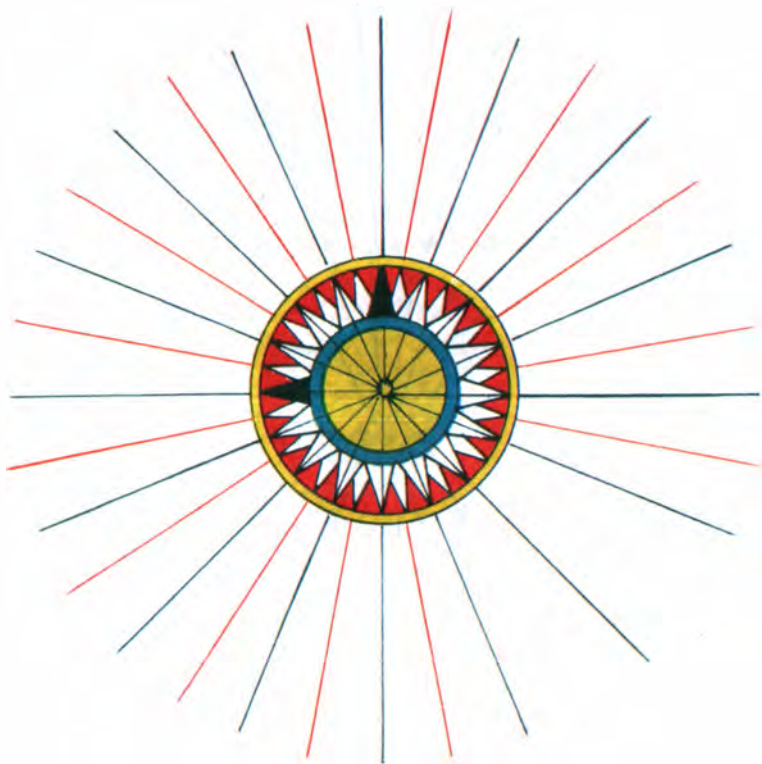
40 — Mısırda Kahire merkez olmak üzere eşit uzaklıkta dünya haritası. (Amerika Birleşik devletleri Hava Kuvvetlerine göre) Ch. H. Hapgood 1965. S. 52 Resim 25.

41 — Pirî Reis'in haritası ile 40 Numaralı harita karşılaştırıldığında bugün havadan alınan haritanın aynı eşit uzaklıkta olduğu anlaşılıyor.
(Ch. H. Hapgood 1965. S. 53. Resim 26.)

42 — Pirî Reis'in Amerika haritasında rüzgâr gülü (aynı büyüklükte).

43 — Pirî Reis'in haritasında rüzgâr gülü (aynı büyüklükte).

هذا کتاب بحریه

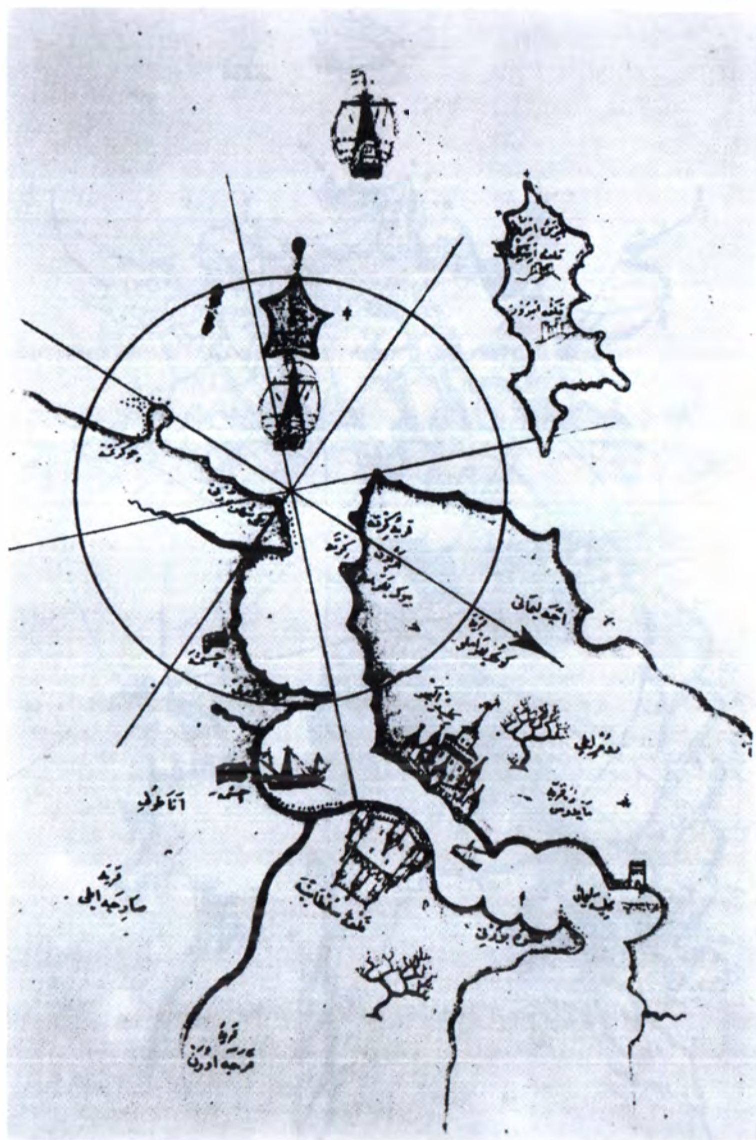
بسم الله الرحمن الرحیم

حمد بی حد و ثنای بی عد اول ستار العیوب و غفار الذنوب پادشاهکه
کمال قدرتن و بدایع صنعتن ظهوره کتوروب نوع انسانی اشرف مخلوقاتدن
ایدوب عقل صحیح و نطق فصیح میسر ایلدی ● و لطف بی دریغندن بنی
روزی قلوب کفر ضلالتندن خلاص ارزانی قیلدی ● و هزاران
تحف تحیات و صلات صلوات اول سرور کاینات و مفخر موجودات
محمد علیه السلام حضرتنک مطهر و مقدس روحنه اولسونکم
دو جهانک فخردر و خاتم النبیین در و درود فراوان و غفران بی پایان
آنوک آل عظامنه و اصحاب کرامنه اولسونکم دین ایمان
مجلسنک چراغلری و شریعت میدانینک پهلوانلریدر رضوان الله تعالی

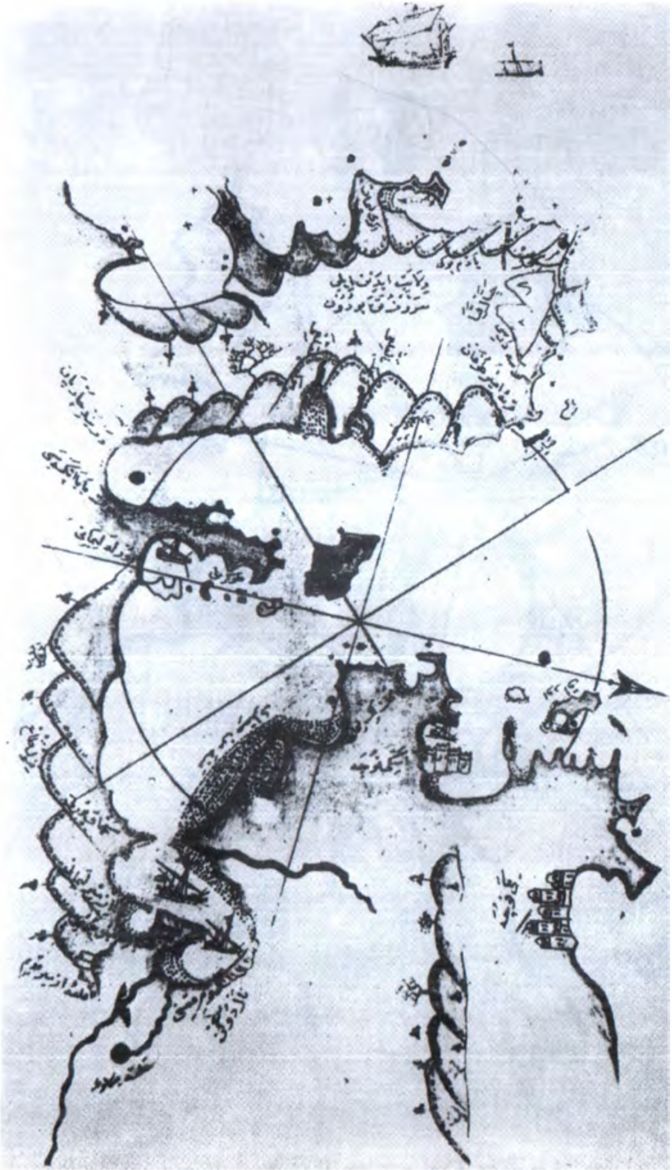
44 — "Bahriye" kitabının teshibli ilk sahifesi (1935 baskısından).

45 — Çanakkale boğazı Bozca ve İmroz adaları (Bahriye Kitabı S. 93).

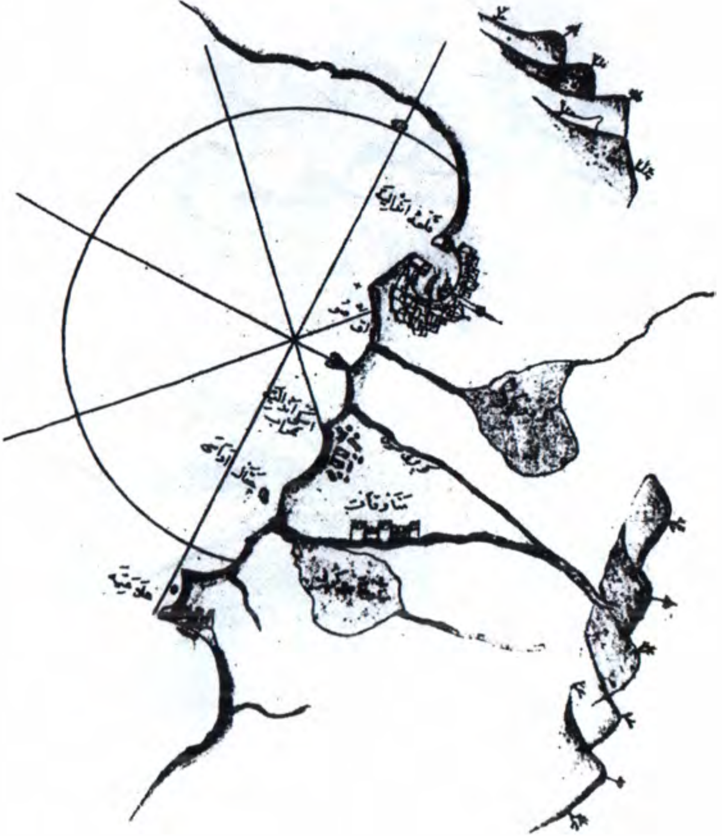
46 — Çanakkale Boğazı (Bahriye Kitabı 96).

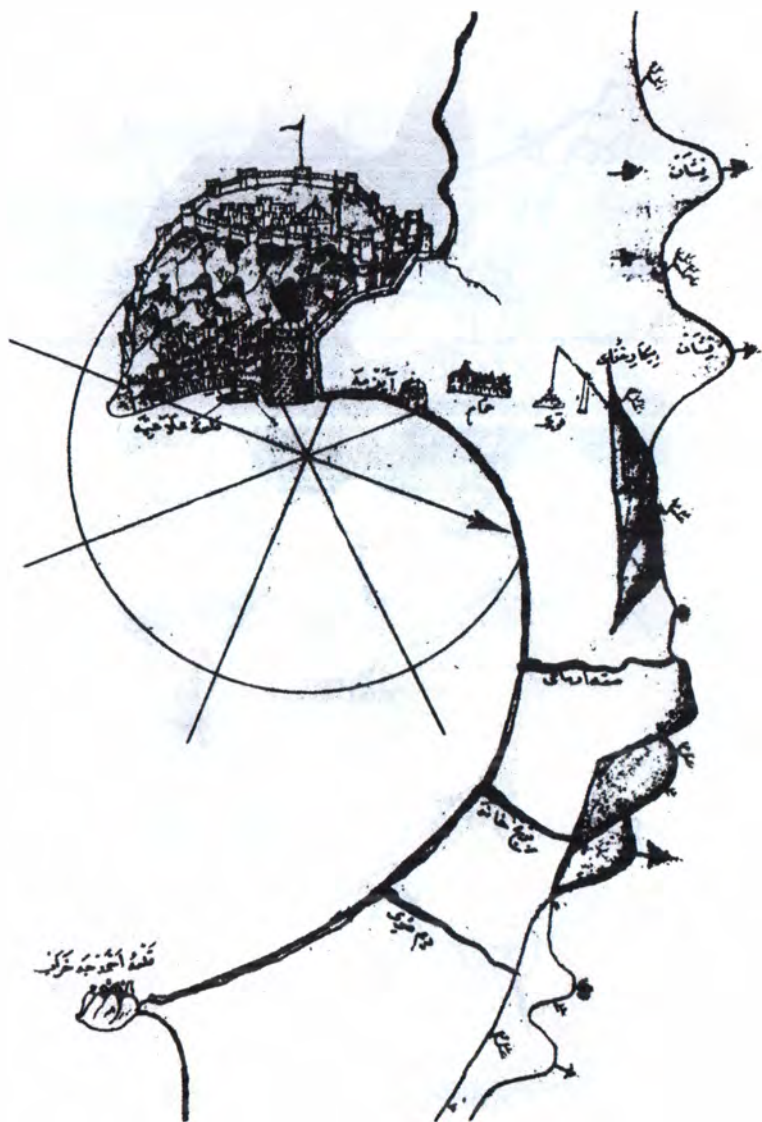
47 — İzmir limanı ve yöresi (Bahriye Kitabı S. 159).

48 — Kuş adası ve yöresi (Bahriye Kitabı S. 767).

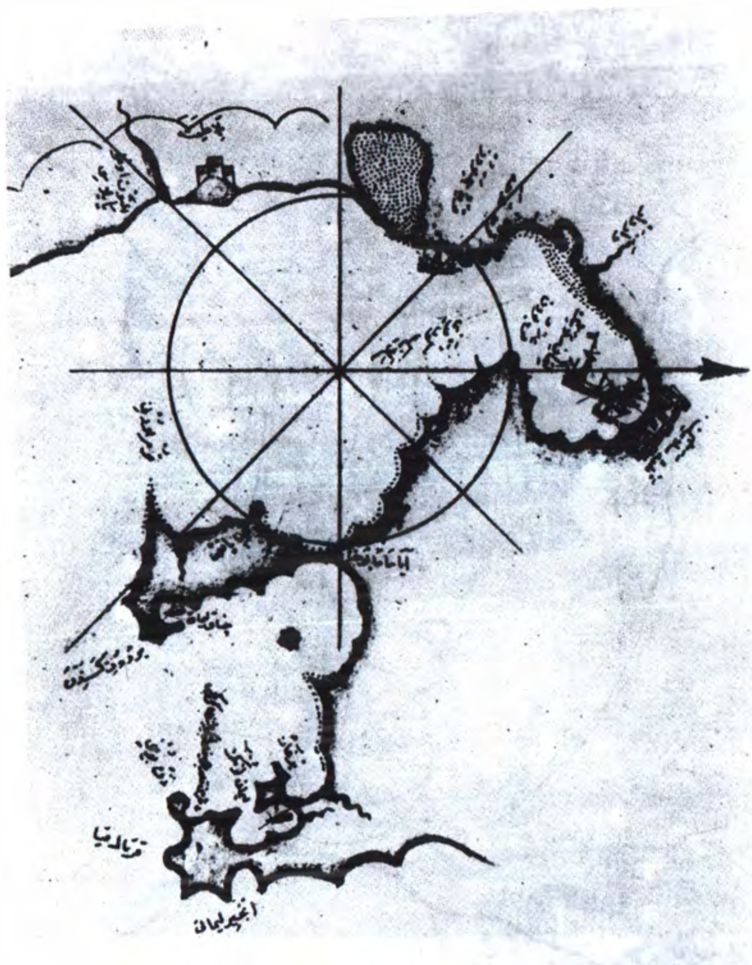
49 — Antalya ve Alanya. (Bahriye Kitabı S. 765).

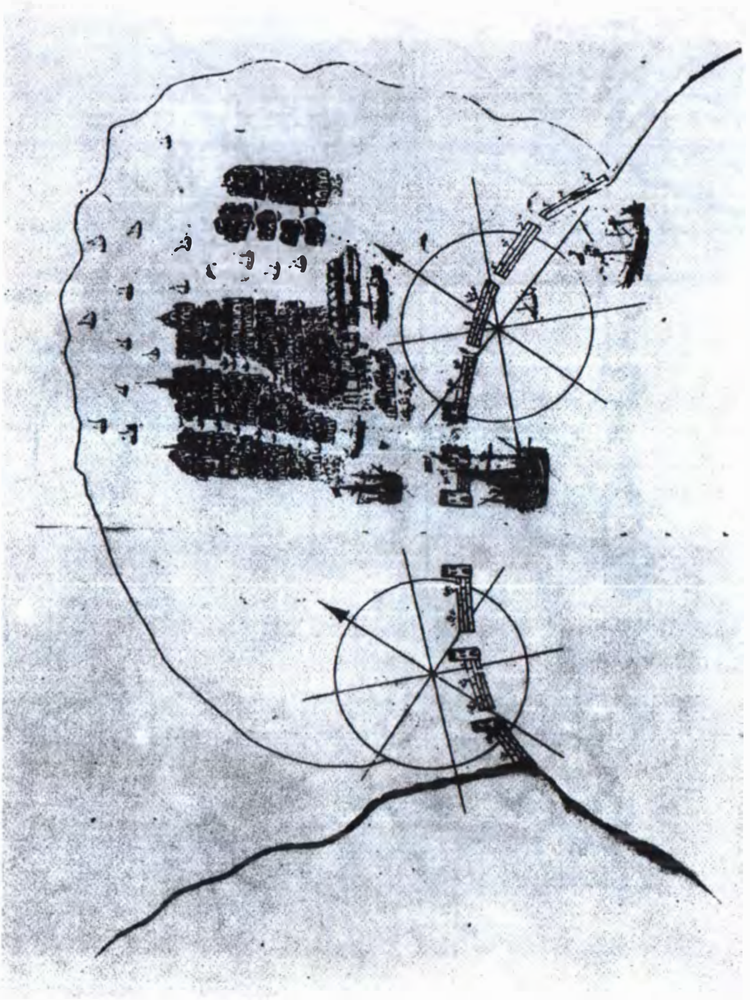
50 — Alanya Kalesi (Bahriye Kitabı S. 763).

51 — Marmaris limanı (Bahriye Kitabı S. 795).

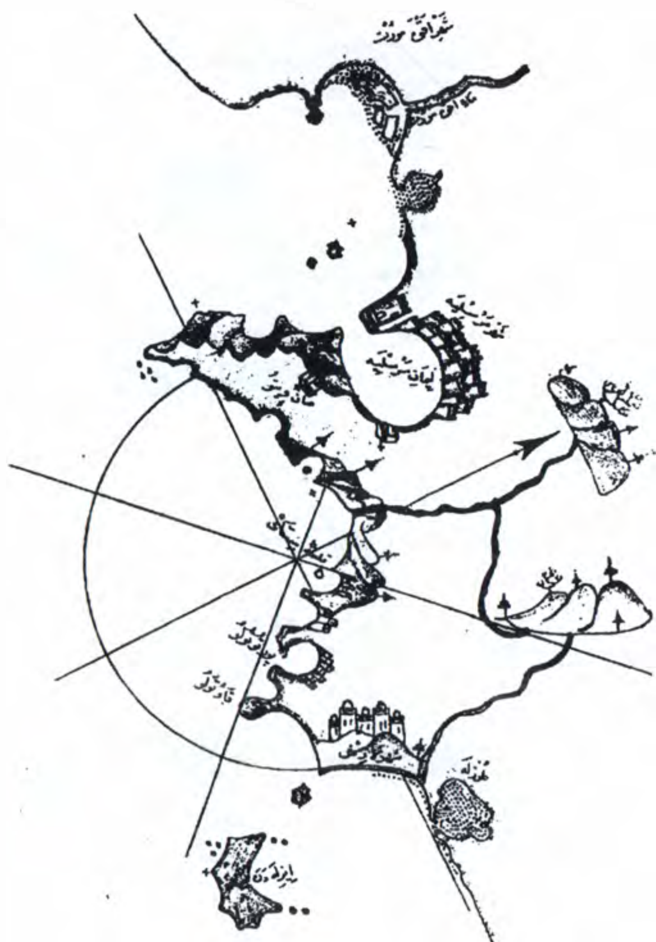
52 — Selânik Körfezi (Bahriye Kitabı S. 118).

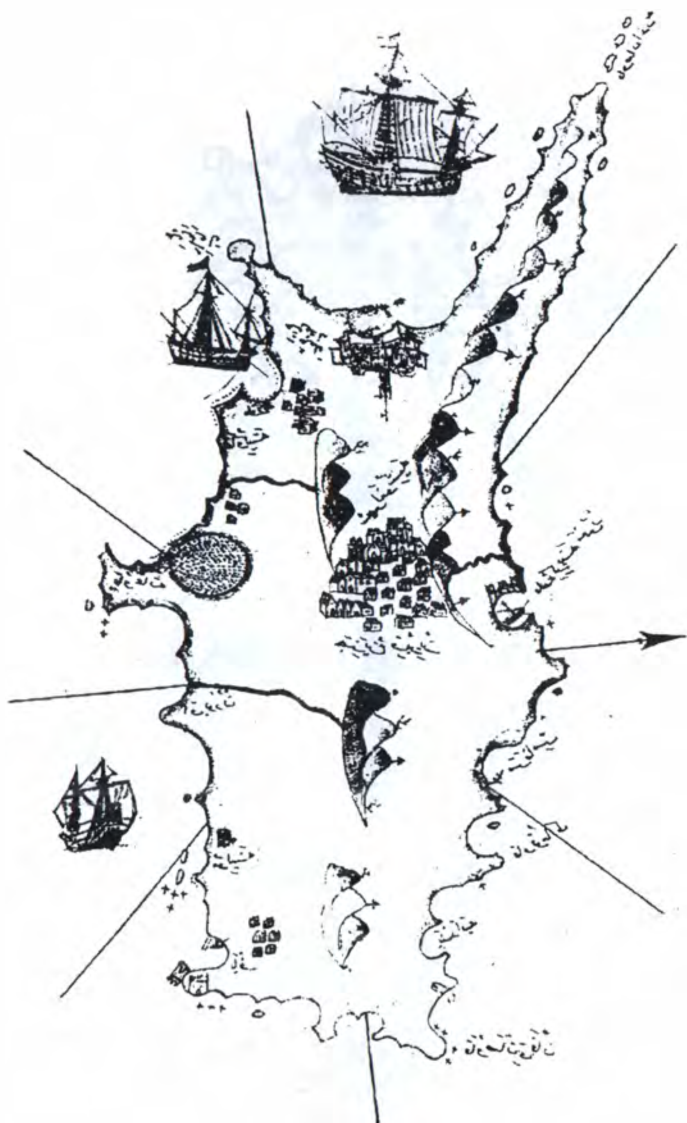
53 — Venedik şehri (Bahriye Kitabı S. 428-429).

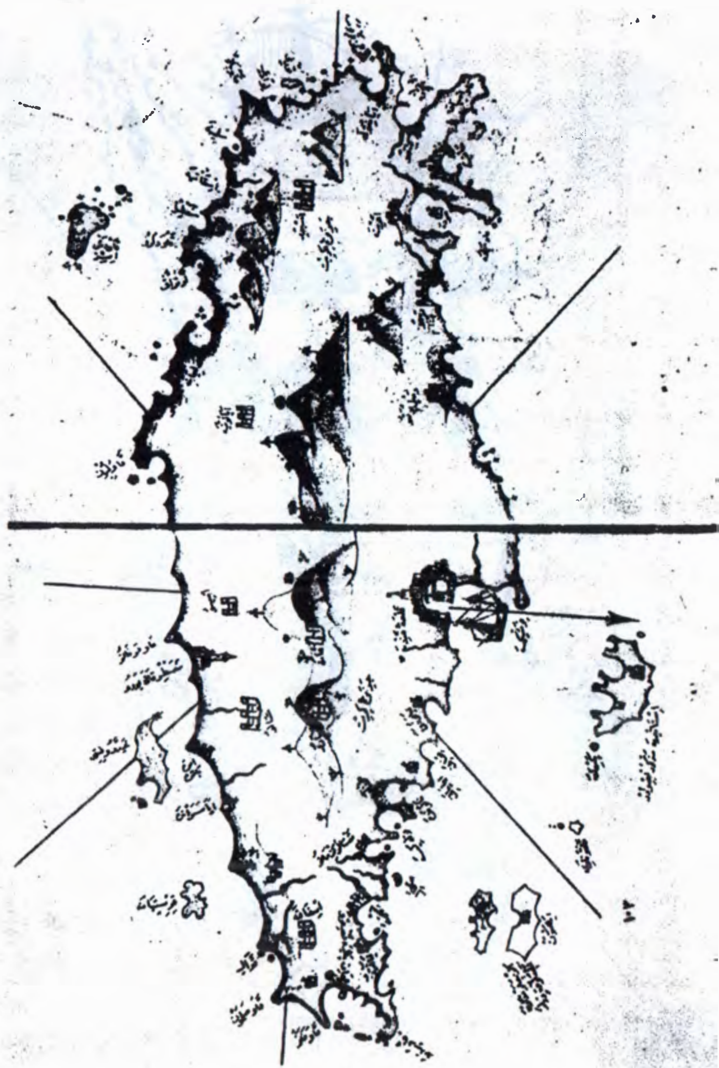
54 — Fransa Vilayeti (Bahriye Kitabı S. 595).

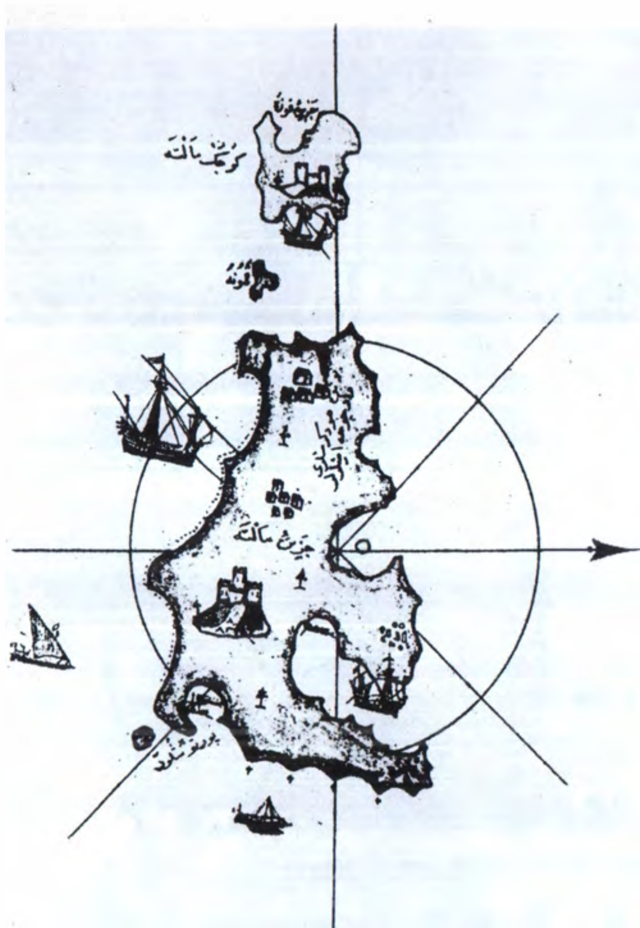
55 — Marsilya limanı (Bahriye Kitabı S. 590).

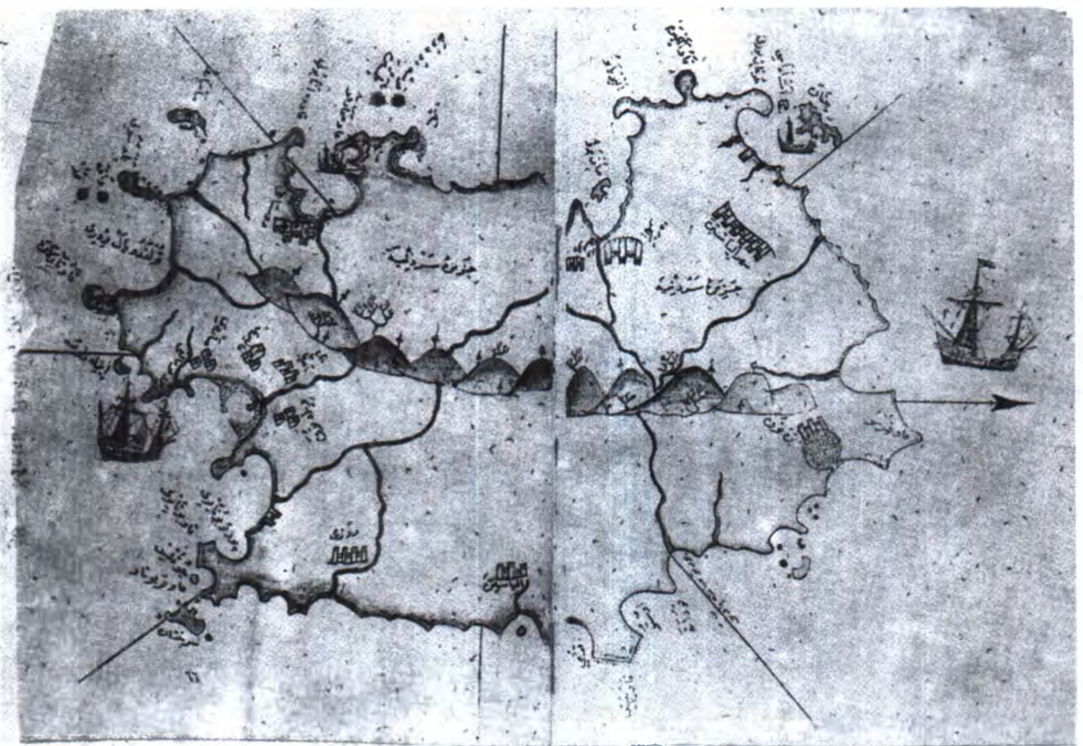
56 — Kıbrıs adası. (Bahriye Kitabı S. 776).

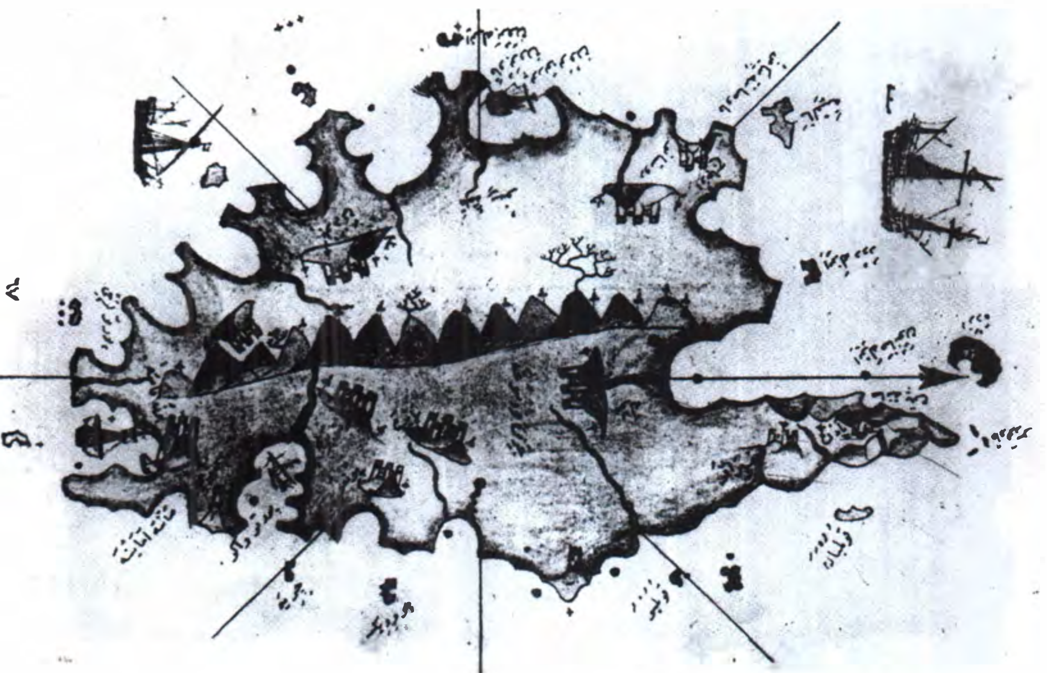
57 — Girit adası (Bahriye Kitabı S. 816-817).

58 — Malta adası (Bahriye Kitabı S. 509).

59 — **Sardunye adası.** (**Bahriye Kitabı** S. 520-521).

60 — Korsika adası. (Bahriye Kitabı S. 529).

Pirî Reis'in Batı Afrika, Portekiz, İspanya ve Amerika Haritası (1513)

Pirî Reis'in Kuzey Amerika Haritası. (1528)

XVI. Yüzyılda Türk - Osmanlı donanması

علیهم اجمعین وعلی الخصوص پرتو آفتاب وشعاع ماهتاب
سلطان السلاطین العرب والعجم ظل الله فی العالم سلطان بن سلطان
سلطان سلیمان خان بن سلطان سلیم خان بن سلطان بایزید خان
المخصوص بعنایت الملك المنان ابّد الله دولته وایّد الله نصرته
وزاده عمره وقوته الی انقراض الدهور والازمان آمین یا مستعان

در بیان سبب تألیف کتاب

وسبب تألیف کتاب بو درکم حضرت پادشاه عالم پناهك
آستانهٔ دولت آشیانه ودری سعادت بخشنه طوایف امم کاملری
انواع فنوندن تحفه لر کتورمشلردر که دولتلو خداوندکارك همت
سنی همتاسیله عالمده وجود بولوب نام ونشان صاحبلری اولالر
بو اضعف العباد بی مقدار برادرزادهٔ مرحوم رئیس غازی کمال پیری
رئیس بن الحاجی محمد حقیر دخی اول امیدله حضرت پادشاهك
درگاه فلك اشتباهنه علی قدر الطاقه تحفه اولماغچون دریا عملندن
وملاحلر صنعتندن بر یادکار کتاب تألیف ایلمکه عزم
مذکورده تا بو زمانه کلنجه کمسنه بو مثالده مفید یادکار ایلمه مشدر

اشبو اسلوب اوزرنه دڭز كنارلرينڭ و جزيره لرينڭ معمورلرين
و خرابه لرين و ليمانلرين و صولرين و دریاده اولان طاشلرين و صغلرين
تمام حجم كمال ريشيله و ساير غازيلر ايله دریای مذبوری علم
اليقين و عين اليقين تتبع ايلدكم اوزرنه بی قصور بيان ايلدم زيرا
بو ذکر اولان قضيه لر خرطی اچنده قيد اولنمغه قابل و ميسر دكلدر غايت
و نهايتده مجملدر بو اجلدندر كه خرطیده دكلری نسنه بو فنڭ ماهرلری
بركار ايله ميل حساب اوزرنه بغلمشلردر راست بر دريه يازلور ايله
اولسه اون ميل حساب اولنجق يرلره خرطی اچنده انجق اوچ نقطه
صغارا مدی يرلر واردر كه اون ميلدن اكسكدر بر ان تقدير اتورن
ميل اولوب طمتوز نقطه صغارايمش بو اعتبار اوزرنه انك كبی محللرده
واقع اولان كنارلرك و جزيره لرك معمورلری و خرابلری و ليمانلری
و صولری و درياده اولان طاشلری و صغلری مذكور ليمانلرك قنقی
جانبنده ایدکی و نه دورزكاره موافق و قنقسنه مخالف ایدکی و شمحی
طارلغی و نه مقدار سفينه لره متحمل ایدکی و دخی بونلره بكزر نيجه دورلو
علامتلر خرطی اچنده قيد اولنمغه قابليت احتمال محالدر اكر خرطی

بر بچه دریه یازلغی جائز دگلیدر بیلورسه مگر اولدری شول مقدار
بویه کم اتی یکیلرده خدمت لمکه قابلی اولیه اول سببدن اوستادلر
اتی بردریه یازارلرکه انوکله دریانک واسع اولان کنارلرنده وعظیم
جزیره لرنده عمل ایده بلورلر لکن وسعت اولیان یرلرده بلاشک
تونه اوده احتیاج اولوری اولمق مقرردر بو فقیر دخی مقدما بر خریطه
بنا ایدوب شمدیدن اولان خریطه لردن اضعاف مضاعف زیاده
درلو تصرفلر کوستروب هند وچین بحرلرینک تازه چقان خریطه لری بلکه
دیار رومده کمسنه اتی بوزمانه دک معلوم ایدنمشدر انلریده بیله
قید ایدوب مرحوم ومغفور سلطان سلیم خان طاب ثراه وجعل الجنة
مثویه حضرتلرینک باب سعادت مآبینه نقیر محرده ویرلوب مقبول
اولمشدی اما ذکر اولان اجمال انده ده مقرر ایدی امدی بو استعمال
اولان خریطه لر علی ابله دریانک واسع اولان کنارلرنده وعظیم
جزیره لرنده عمل ایده بلورلر لکن انونکبی واسع یرلرده ده بعضی
علومتلو مهم ایکن یازلوب فرق اولمز بالضروری مجمل یازلور اما
بو فقیر بر طریق اوزرنه آسان ایلدمکه بو فنک اهلی اولان کمسنه لردن بز نور

بر لری کورمدن و بلمدن بو کتابده یاد اولنان عمله کوتورمثله بعنایت الله
هنوز اشلری آسان اولوب بو قولاوزه احتیاجلری قلمز امیددر که بو طریقدن
یورین دبو فنک اهل اولان قرنداشلرده بو کتابه نظر ایلدکلرنده
وجهیله عملده بو حقیری خیر دعادن فراموش ایلمیلر امدی علی التفصیل
مذکور قصبه لری بالتمام یازدم تا شول زمانه کلنجه کم هجرت نبی علیه
السلام تاریخی طقوز یوز اوتوز ایکی یلنده ایدی مذکورون مقاماتنک
اشکالن شرحلری ایله نفس کلیبولیده بریره جمع ایلدم اشبو کتاب
حاصل اولدی و ترتیب کلدم اصل ابتداسی کلیبولی قربنده سلطانیه و کلید
البحر دیمکله معروف اولان قلعه لردن ایدوب مقام بر مقام منزل بمنزل
دریای مذکوری بیان ایلدکدن صکره دولاشوب انتهاسی کلوب ینه مذکوران
قلعه لرده تمام اولدیکم وقت حاجتده طلب اولنان محل بولنماسنه تردد
چکلیوب آسان اوله اما مذکور کتاب پادشاه عالم پناهک آستانه
سعادت و آشیانه سیادتنه عرض اولنماسی امر عسیر اولمق احتمالیدن
طاقتم طاق اولوب بیاضه چقارلمیوب قالمشدی حالیا بو بنده بی مقدار
ومسکنه خاکساره خطاب واجب التعظیم وارد اولوب بیوردیلر که ذکر اولنان

کتابك مسوداتنی بیاضه چقاروب کتاب ایلمگه بو حضرت صاحب ایوان وزارت و صاحب دیوان صدارتدن که اول آفتاب دولت و ماهتاب سعادت حضرت ابراهیم پاشا یسّر الله ما یشاء در بن دخی اولحکم جهان مطاعه و امر واجب الاتباعه امتثال ایدوب وسع طاقت و قدرت اولدقجه بعون الله اقدام و اهتمام اولنوب مذکور کتاب علی التمام بیاضه گتوردم حق جل و علی حضرتندن مرجودر که مقبول حضرت سلطان اوله آمین یا المعین ●

نظم

بیجه گونلر اچنده ای دلارام
نه ایله بولردی بو دل ارام

گزردن بحر ابیاضك کنارین
غریب افرنج روم مغرب دیارین

یوزردم هر برینی آنك ای یار
گرك اولان مقاماتی نکم وار

که یعنی بیلم اول یرلر نجا در
نه الحق یرمیدر یاخود یوجادر

دکزدن یره وارد کن قرارکاه
ندر بلمك دلردم و شعی دراه

دخی خبر مینه واریدم ای خان
ادردم دقتله آنی سیران

بتاعنك صورتنی تا مو حالی
مفصل بحر روم جمله قالی

حذر ایده بجید هر قنغی کم وار
دریکی معتمد یا انك یا خود طان

2 — Sultaniye ve Kilitbahir Kalelerini anlatır (S. 86).

بو فصل سلطانیه و کلید البحر دیمکله معروف اولان قلعه لرک بیانن ایدر

مرحوم سلطان محمد غازی رحمة الله علیه رحمة واسعة مذکورین

قلعه لردن اناطولو طرفندن اولان قلعه یه سلطانیه دیدکلرنده وجه تسمیه

بو اولمشدر کم مرحوم سلطان مصطفی بن سلطان محمد خان قلعۀ مذکورک

اوزرنده وارب انلر بنا ایتدردکلری ایمش اما روم ایلی طرفنده اولان قلعه یه بحر

کلید دیدکلرنه باعث بو اولمشدر کم اول قلعه بنا اولدیغی زمانلرده بوغازدن

وارن کمیلر اجازتی روم ایلی طرفندن الورلر ایمش روم ایلی قلعه سنه

انک ایچون بحر کلیدی دیمشلر لکن روم ایلی طرفنده اولان قلعه نک اوکنده

یوزن بارچالر یا توپ اجازت المغه قابل دکلدر زیرا آقندی کوبردر

هم دریکدر مکر کوچک کمیلر اوله اکثرا اوراطه لنکر اتان

یقین وارب یانلرا اما اناطولو طرفندن اولان

قلعه نک اکی طرفی خوب صاح لیمانلردر بو دیو

بو زرته عرض ایدب اجازتی اناطولی

طرفندن المق انسب اولمشدر

والسلام

3 — İmroz adasını anlatır (S. 94-95).

[illegible]

ایراق بر یرلو قیانک باشنده واقع اولمشدر اکنجی قلعه سته امروز دیرکر
مذکور اداننک قوم یلی طرفنده دکمز اوزرنده حوالی بر یرلو قیانک اوستنده
بنا اولنمشدر اوچ قلعه منک التنده باغلری اوکنده بر کورفوجلن وار ایرزبور
قلعیه وارن کمیلری اول کورفوزده بنه کنارده چکرلر اجوق بر ددی یوک
کمی یاتمز وبعده مذکور جزیره نک اطرافی اللی میلدر مذکور جزیره نک بر
اوزون طاغدر اول طاغک کوت باطیسی طرفی الحق وکون دوغیسی طرفی
توکسکدر بوردکی اولکی طرفنده بر بوردون واردر اکا کهنه لوش بورنی
دیرلر مذکور بوردیدن روم التنده اجه اوآسی کنارلری اورت
سکز میلدر هر اول بورنک اوجنده احتراز ایله لر
ولودوسی طرفنده کوموز لیمانی دیرلر بر بوجاق واردر مذکور
بوجاق یوریازلو کونلرده یتاقدر اما لودوسدن اپا منده احتراز
ایدرلر واندن صکره مذکور کوموز لیمانی بورننک اپا لودوس
طرفنه بش میلدرکزده بر صخ واردر اما اوزلصک
اوزرنده ترکمی یجر لکن لیمانلو کونلرده دکرک دبی کورنور
شویله معلوم اوله والسلام

بو فصل فرانسه مملكتنك نيتسه ديمكله مشهور اولان
شهرى وانك قربنده اولان باقى شهرلرى بر بر بيان ايدلر

اشبو نيتسه شهرينه اقرب طائفه سى نيسه ديرلر مذكور نيسه دكز
كنارنده بر آچوق يرده بر بيوك شهردر اول شهرك جميع اطرافى بورج
بارولرينه دردر و آنك اوزرنده بر طاغ وار اول طاغك اوزرندن بر
قلعه دخى وار مذكور قلعه ذكر اولنان نيسه نك قوله سيدر اما شهرك
منورنك ليمانى بو قدر دائر كميلرين توره جكلر بعضى بيوك پارچالرى
اول شهرك كوندوغسى يوز يارده فنزه اوچ ميل يرده دكلى قودن بر
يكى ميل مقدار يرده ويله فرانقو ديرلر بر كوزل قلعه وار نيسه
شهرنك پارچالرى اول قلعه نك ليماننده ياتورلر اما مذكور ليمانه
اتصال ايتمك بو قدر قبله ده بنكارنده كميلر هجوملك ايدر وكلى ايرى
قوقه لر كوزى ياتوره بردر مذكور ليمانده يتان پارچالر تمادى قوليه
نخلو دموزى كونتدوغسى اوزرنه اون سكز قولاچ صوده قودلر
تحا ايچو كردلرسه اون درت قولاچ صودر بيوك كوز قودردر
اچرته ويله فرانقو قلعه سينك اوكوندن مذكور ليمان اغزينه چوق

میلدر جمله تك قرته لودوس اوزرنه و بعده مذكور ليمانك كون
دوغسی بورننه قاو قرانده بورلی دیرلر بر بورون واداوك
بورندن بور بوده بونانتی یعنی کون باطسی لیمانی بر میلدر
کون باطسی قرته یکل اوزرنه مذکور قاو قرانده ده بر دوکندو
واردر مرن بور دوکندو کنارندن ایکی بملار اوزنی ذکرده دز و بعده
بو ذکر اولن قاو قرانده دن صان سیستو ایکی میلدر و صان سیستو درك
مونغونتن میلدر مذکور مونغو ایو لیمانذر اول لیمانه کون
دوغسی عرقندن کردکلر اندن صکره بملاری قولیه بغلرلر دمور
یلدرت قرشو برغورلر و بعده مرن بور مونغودن و یلده قرانقه
اون بر میلدر بو مابینده مذکور و یلده قرانقودن قاو سمارتین
بور یارن قرته کون دوغسنه یدی میلدر و قاو سمارتندن
ونیته میل قلعه سی درت میلدر مذکور ونته میل بر قلعه در اول
قلعه نك بورندن صان بولین کون دوغسی ستولوق اوزرنه
اوچ میلدر و بعده مذکور صان بولیندن قاوده پینو بوریانا فیرنه
درت میلدر مذکور قاو پینودن اسه رموردن ایکی میلدر و اسه

ریمودن فوسه ریدی قایه بش میلدر ومذکور بردن صان اسی فوزایکی
میلدن بو ذکر اولن قایه لیما ندن اولیما ندن صاتته لوسه بش ملدر
مذکور فوسه دن ریوده موردنه لیمانی کون دوغسی بور یانا اوزرنه
اون بر میلدر مذکور بورتوموردنه دن بنه ماله اون بر میلدر مذکور
بنه ماله بر طاغدر اول طاغک ذکر دن نشانی بودر کم اوتک اوزرنده
بر قوله وار مذکور قوله ایراقدن همان بر بورجه بکزر یعنی اوستو
دزدر و ایکی یانی یازدر و بعده مذکور بنه ماله دن مالدم اندرم
دن میلدر مالدم اندردن ارازی یلدزقره یل اوزرنه بش میلدر
و بعده بو ذکر اولن کنار کرده ارنقه قلعه سی مقابله سنده ایکی
دکزده بر اداجق وار منزه بوراداجق ایو یاتاقدر بلماری اولاداجقه
یغلر لر دموری بوغازه بر غورلر حضور ایله یاتورلر اما بو ذکر اولن
ارنقه قلعه سی انجق دز یرده در و ارنقه دن بوله شهری اون
ایکی میلدر بو بولنه مذکور ارنقه دن آلبر قانو التی میلدر و آلبر قانودن
فیسونه بش میلدر فیسونه دن مارفونه اون بر میلدر بو ذکر اولنوک
جمله سی هپ دکز کنارنده در اما مذکور مارفونه ایو بوجاقدر اول

بوجانده يتان گميلر اكي طرفه بلمار اولوب ياتورلر وبعده مذكور مارون

بوجاغندن ستادي نولي يعني نولي شهري ايكي ميلدر اما مذكور شهرك

دڭزدن علامتي اشبودر كيم اول شهرك يانندە اولان بوروندن بني

يوكسك يازلو بورونددر اول يايا برآقدن كلمش طاغه بڭزر ولي

اول كلمش كبي كورينور يازدن كلوب امشدرا نولك اوزري

باباس قلباغنه بڭزر امدي بوذكر اولان يرك ليماني قبليه قرشودر

ادنه بولوسادي ديرلر بلا وجه دروني كمي اول شهرك اورتاسندن

دمور بلمازا يله ياتور وبعده مذكور نولي قلعه سنه قريب بر دوكنده

واردر اول دوكنده صات قولالمود يرلر مذكور دوكندو دڭز

كتارندن بر نجوق ميل دڭزده در وانولك اطرافي دموز

يرلويدر وبعده مذكور نولي قلعه سندن بش ميل

يلدزك قرته پورياز اوزرنه پورنتوده واي ديرلو بر ليمان

وار مذكورا يو ليمانده انولك كورن دوغسي طرفلرينك دريك

لكي بش التي قولاجدر وبعده مذكور پورنتوده وايدن

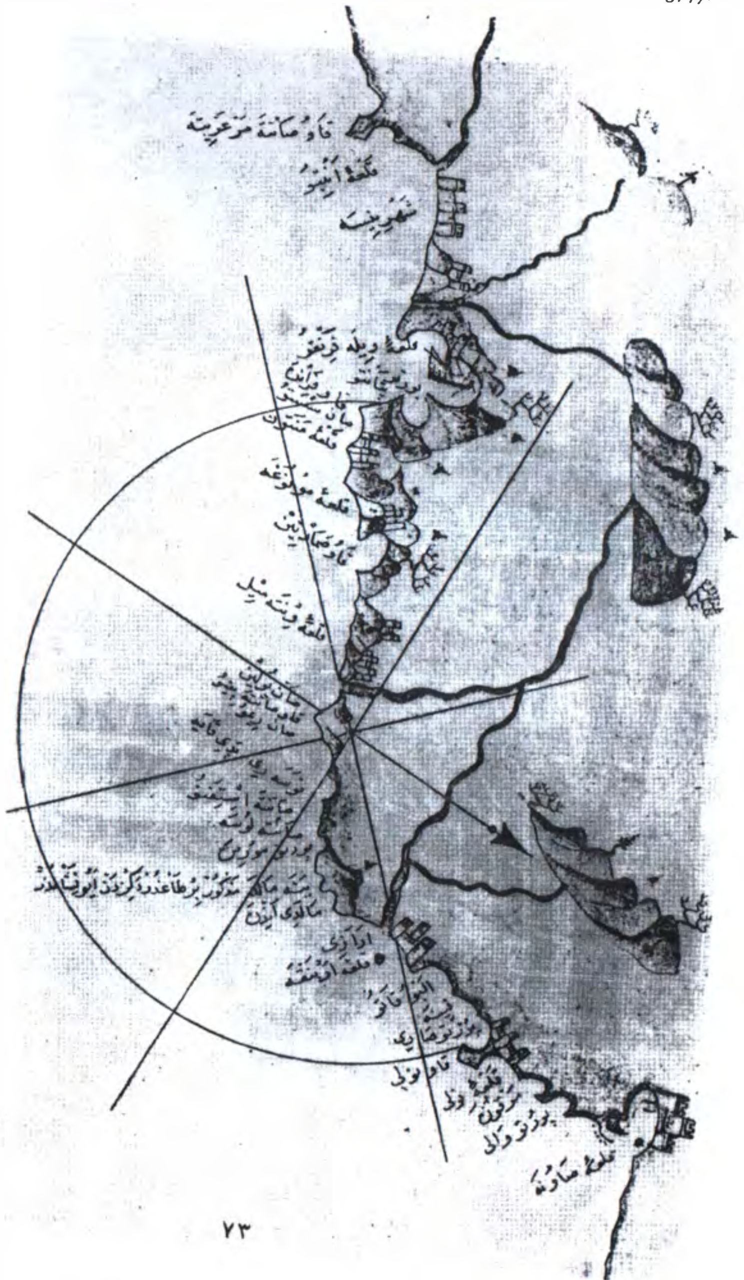
ساونه شهري يلدزك قرته پورياز اوزرنه درت

مسیلدر مذکور ساوونه شهری ایو شهردر اول شهرک
اوکونده بنا ایله یاپولمش بر لیمانی وار مذکور لیمانک اطرافی
کرن دوغسنه قوشودر پارچالو کرد لیماندر اول لیمانده
بلادیکه لیمان بنالرنده بغلولر دمورکی اول لیمان اچنه برغودلر
ویغنده مذکور شهردن واجی سکز میلدر
وجنوبر شهری راستنه اوتوز میلدر
شویله معلوم
اولنه
...
والسلام

5 — Bu Harita Fransa memleketinin Marsilya Nam Şehri.
(Bahriye Kitabı S. 584).

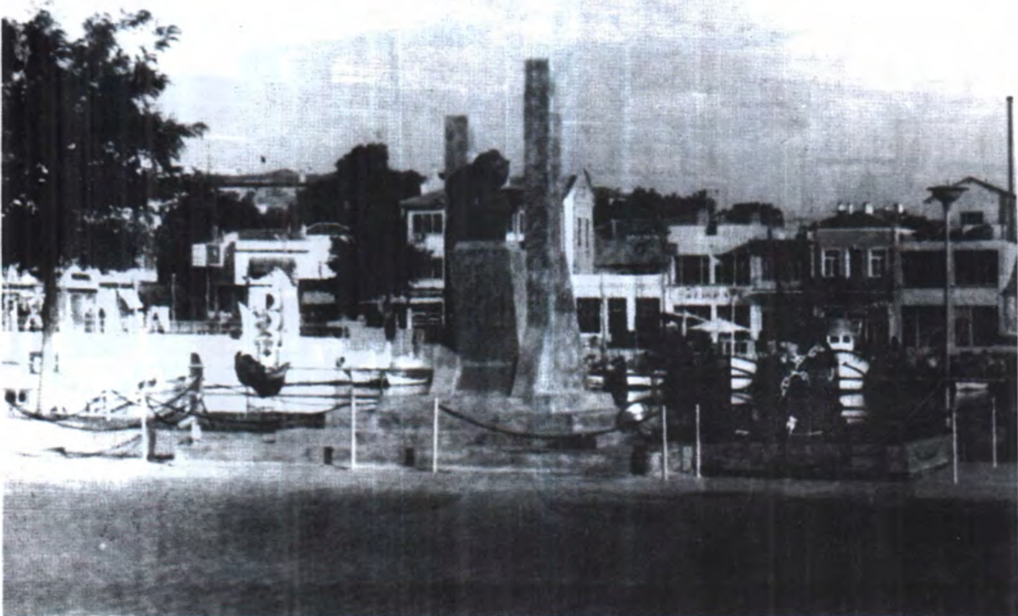

6 — Akdeniz'in Kuzey kıyılarından. (Bahriye Kitabı S. 577).

7 — Gelibolu'da 1 Temmuz 1975'te Pirî Reis anıtının açılış töreninde Afet İnan, Mehmet İrdesel.

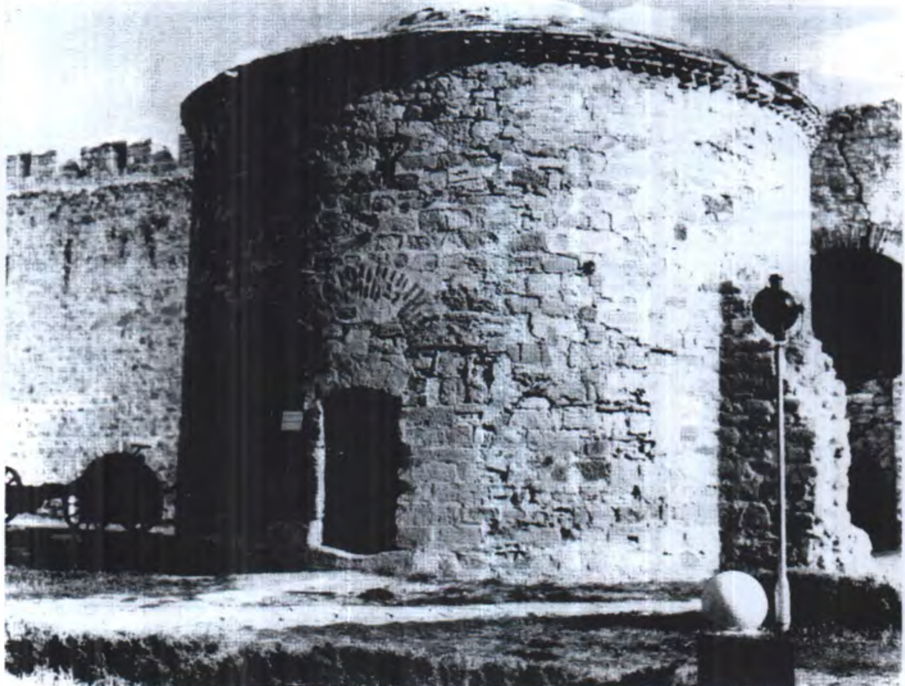

8 — Gelibolu'da 1 Temmuz 1975'te dikilen Pirî Reis anıtı.
Heykeltraş Haluk Tezonaran.

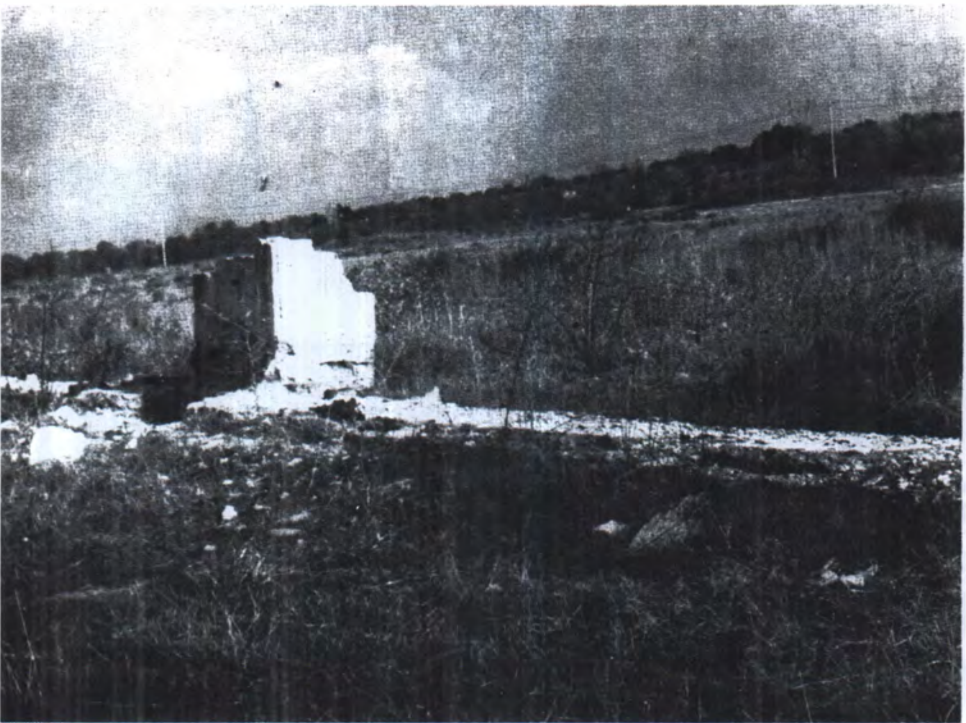
Çanakkale, Pirî Reis Müzesi (Kale-i Sultani)

9 — Çanakkale, Pirî Reis Müzesi (Kale-i Sultanî) (İzzet Çetin)

10 — Kale-i Sultanî (İzzet Çetin)

11 — Çanakkale, Kuru Çeşme (1982) (İzzet Çetin)

12 — Pirî Reis Çeşmesinden ilk suyun akıtılması (1 Temmuz 1983).

13 — Çanakkale Pirî Reis Çeşmesinde Tuğamiral Turgut Özkan'ın açış konuşması (1 Temmuz 1983).

ISBN: 978-975-16-0443-9
9 789751 604439

Fiyatı: 15,00 TL